

**UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav světových dějin**

**Válka habsburské monarchie s Osmanskou říší v letech
1716 – 1718**

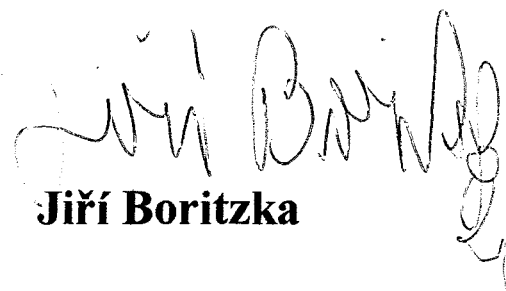
Bakalářská práce

**Jiří Boritzka
Praha 2006**

Vedoucí bakalářské práce: Prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc.

**Prohlašuji, že jsem svou práci vypracoval samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.**

8. srpna 2006

Jiří Boritzka

Děkuji Prof. Skřivanovi za jeho trpělivost, rady a připomínky, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

OBSAH:

Úvod.....	1
Válka let 1683 – 1699 a změna velmocenského postavení Osmanské říše a habsburské monarchie.....	3
Evropská politika v letech 1700 – 1715.....	24
Konflikt Osmanské říše s Benátkami a jednání Republiky sv. Marka s habsburskou říší o vstupu do války.....	32
Taktika v tureckých válkách a oboustranné zbrojení.....	39
Počátek kampaně v roce 1716 a bitva u Petrovaradína.....	48
Druhá polovina polního tažení 1716 a dobytí Temešváru.....	62
Kampaň roku 1717 a bitva u Bělehradu.....	72
Rok 1718, boje Benátčanů s Turky a uzavření míru v Požarevaci.....	104
Závěr.....	109
Bibliografie.....	111

Úvod

Mezinárodní vztahy a politika habsburské monarchie a Osmanské říše na přelomu 17.-18. století, kterou se tato práce zabývá, jsou dnes téměř zapomenutou záležitostí. Mojí snahou bylo poukázat na jisté důležité problémy ve vývoji vztahů těchto dvou státních útvarů. Ani jeden z nich nepřežil otřesy a změny na počátku 20. století. Oba se rozpadly po Velké válce (1914-1918). Osmanská říše nastoupila cestu nestability a rozpadu právě v době, o které pojednává tato práce. Pokusil jsem se nastínit příčiny pomalého úpadku. Co nebylo zmíněno, že největšího vrcholu dosáhla pádišáhova říše za vlády sultána Süleymana I. (1520-1566). Již zde jsou ale počátky pomalého úpadku. V 17. století se díky schopnostem velkých vezírů z rodiny Köprülü podařilo situaci na jistou dobu stabilizovat. Obrat přišel roku 1683 tažením velkého vezíra Kara Mustafy k Vídni.

Naopak habsburská monarchie za císaře Leopolda I. a jeho synů Josefa I. a Karla VI. zaznamenala největší územní zisky a stala se velmocí. Tak jako jsem se snažil zachytit pomalý úpadek Osmanské říše a jeho příčiny tak jsem se snažil ukázat příčiny vzestupu podunajské monarchie. Jak bylo vůbec možné, že Turci, kteří ještě v 70. letech 17. století zaznamenali další územní zisky a uzavřeli mír s Polskem a Ruskem, byli najednou poraženi? Bylo to proto, že říše nebyla vnitřně jednotná a stabilní? Nebo proto, že další územní expanze překročila možnosti Osmanů a jejich armády se již nemohly rovnat co do kvality, výcviku a výzbroje vojákům křesťanského západu?

Bylo vítězství křesťanů a jejich územní zisky na úkor Osmanské říše opravdu tak nečekané a překvapivé? Jaké byly změny postavení obou hlavních protivníků po uzavření míru roku 1699? Jak vůbec probíhala karlovická jednání a byl zde nějaký posun oproti zaběhlým zvyklostem? Jaká byla taktika boje v jihovýchodní Evropě a která území sloužila za bitevní pole?

Zdálo se, že po obrovských ztrátách a vnitřní vyčerpanosti Osmanská říše nepřežije a rozpadne se. Díky dvěma osobnostem se tak nestalo. V prvním desetiletí 18. století sultán zachovával mír a říše se postupně vzpamatovala a obnovila armádu a finance. Na počátku druhé dekády 18. století se situace obrátila. Turci znovu vedli válku a dokonce vítěznou. Proč došlo ke změně chování a jaké byly cíle nových výbojů? Proč právě Republika sv. Marka se stala hlavním cílem Osmanů? Jaké příčiny vedly ke znovuobnovení Svaté ligy a proč došlo k „válce prince Evžena“? Jaká byla úloha

císařského generalissima v celém konfliktu 1716-1718? Tyto a další otázky se pokusí tato odborná práce zodpovědět.

Převážně byla použita zahraniční odborná literatura, zejména v německém jazyce. Nejvýznamnější prací co do rozsahu a podrobností jsou *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k.k. Kriegs- Archives.* Wien, 21 sv. 1876-1893. Jde o kompletní zachycení všech válek, které vedl princ Evžen Savojský. Pro účely této práce byly klíčové svazky číslo II., XVI. a XVII. Od doby vydání tohoto monumentálního díla uplynula již dlouhá doba a místy je znát málo kritický přístup zhodnocení a lpění na zastaralých výkladech. Přesto je dobré z této edice vycházet již jen proto, že jsou zde kompletně přetištěny dobové dokumenty a korespondence prince savojského z daného období.

Druhou významnou prací je kniha Josefa Odenthala, *Oesterreichs Türkenkrieg 1716-1718*, Düsseldorf, 1938. Také on vychází z *Feldzüge*, ale používá i jiné zdroje a kritičtěji hodnotí řadu problémů. Je to jeho vydaná doktorská (disertační) práce, i když svým objemem se ani zdaleka nepřibližuje *Feldzüge*. Každopádně je to přehledná a dobrá práce k dané tématice. Tím jsou též vyčerpány nejdůležitější práce, které jsem měl k dispozici a využil. K událostem v Uhrách mezi lety 1700 – 1711 je přehledným dílem práce Oswalda Redlicha, *Das Werden einer Großmacht: Österreich von 1700 bis 1740*, Wien, 1962. Jedná se o čtvrté vydání. Přináší i přehled událostí války let 1716 – 1718.

Anglicky psaná práce Ivana Parveva, *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade*, New York, 1995, se zabývá celým obdobím od obležení Vídně roku 1683 až po, pro habsburskou monarchii nešťastnou, válku z let 1737 - 1739. Pro období do roku 1718 je dobrým přehledem historických událostí, mimo jiné se zaměřením na Balkán a jeho obyvatelstvo. Na období tureckých válek a jejich historii se zaměřuje nová práce profesora Klause-Petera Matschkeho, který se soustředí zejména na středověk a byzantskou říši. Jedná se o kompaktní přehled od doby zániku posledních křižáckých států ve Svaté zemi až k válce z let 1683 – 1699.

Evropským událostem od poloviny 17. století se věnuje kniha Ekkeharda Eickhoffa *Venedig, Wien und die Osmanen: Umbruch in Südosteuropa 1645-1700*, München, 1970. Poskytuje celkový přehled dění v jihovýchodní Evropě a ve Středomoří, i když se místy nechává až příliš strhnout dobovými myšlenkami a názory, ke své škodě.

Životopisných studií o princí Evženovi vyšlo mnoho. Řada z nich pochází ještě z 19. století nebo z počátku století dvacátého. V češtině vyšla monumentální, obsažná a skvělá práce Víta Vlnase, *Princ Evžen Savojský: život a sláva barokního válečníka*, Praha, 2001. Hlavní náplní není jen líčení válek a bitev, ale i života v barokní době a ukazuje nám prince Evžena také jako podporovatele věd a umění. Z německých nejnovějších prací musím zmínit alespoň práci Wolfganga Oppenheimera, *Prinz Eugen von Savoyen: Feldherr und Baumeister Europas*, Wien, 2004. Ta si nevšímá Evženovy osobnosti jen jako válečníka, ale i stavitele, a přináší přehled jeho života. K době obležení Vídně vyšlo nepřehledné množství literatury rozhojněné ještě výročí v roce 1983. Nejlepšími pracemi tu jsou studie Thomase M. Barkera, *Doppeladler und Halbmond: Entscheidungsjahr 1683*, Wien, 1982. Uvádím německý překlad, v originále *Double Eagle and Crescent: Vienna's Second Turkish Siege and Its Historical Settings*, New York, 1967. Dále John Stoye, *The Siege of Vienna*, Edinburgh, 2000.

Válka let 1683 – 1699 a změna velmocenského postavení Osmanské říše a habsburské monarchie

Osmanská říše dosáhla na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 17. století nových územních zisků, její územní expanze v Evropě byla v zenitu. V sedmdesátých letech vedla válku proti Polsku (1672-1676) a další proti Rusku. S Polskem byl uzavřen mír v Žuravnu roku 1676 a s Ruskem v Bachčisaraji roku 1681. Pádišáhovy armády již napříště nevitězily tak snadno nad křesťanskými nepřáteli, jak tomu bylo doposud. Mnozí politici si to uvědomovali a začali se více věnovat vojenským otázkám a problémům.

Roku 1676 se velkým vezírem stal Kara Mustafa.¹ Již v dětství byl adoptován mocnou rodinou Köprülü² a stal se nevlastním bratrem velkého vezíra Ahmeda Köprülüho (1661-1676).³ Právě jeho poté vystřídal ve funkci. Přecenil vítězství šedesátých a sedmdesátých let a na druhé straně podcenil habsburskou monarchii, kterou odmítal brát jako vážného protivníka.⁴ Jedním z důvodů byla zřejmě vzpoura, která vypukla roku 1678 v Uhrách.

Povstání vedl kežmarský hrabě Imrich Thököly (1657-1705).⁵ Byl to bezpochyby ambiciózní a dobrý voják. Povstalci byli nazýváni kurucové nebo malkontenti (nespokojenci). Roku 1678 se Thökölymu rychlým tažením podařilo dobýt větší část Horních Uher, tj. dnešního Slovenska. Oporu měli malkonteti nejprve v sedmihradském vojvodovi Michalu I. Apafim (1661-1690), který byl vazalem Osmanské říše. Podporovala je i Francie, jejíž diplomaté se jim snažili zajistit pomoc i jinde. Vojensky jim pomáhal polský král Jan III. Sobieski⁶ (1674-1696), věrný spojenc Francie.

Příčinou vzpoury byla snaha vídeňského dvora o centralizaci a protireformaci v Uhrách. Sám Thököly byl kalvín. Šlo mu nejen o nezávislost země, důležitou roli

¹ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 1634/35 – 25.12.1683. Narodil se nedaleko města Merzifonlu. Byl synem Uruc Hasana Beye, držitele tímarského léna.

² Rodina Köprülü byla významnou osmanskou rodinou pocházející z města Köprü. Celkem s Karou Mustafou měla tato rodina pět svých členů ve funkci velkovezíra. Bývali povoláváni v kritických chvílích a iniciovali řadu významných reforem.

³ Köprülü Fazıl Ahmed Paşa 1635 – 19.10.1676. Roku 1669 dobyl Krétu.

⁴ PARVEV, Ivan, Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade, New York, 1995, str. 24.

⁵ Imrich Thököly 25.9.1657 – 13.9.1705. Narodil se v Kežmaroku v královských Uhrách. Nyní území Slovenska. Politik a vůdce protihabsburské vzpoury v Uhrách.

⁶ Jan III. Sobieski 17.8.1629 – 17.6.1696. Narodil se v Olesku nedaleko Lvova. Jeho vláda byla obdobím stabilizace polsko-litevského soustátí. Byl zároveň dobrým vojevůdcem a měl značné zásluhy při porážce Turků u Vídně.

zde sehrály i jeho osobní ambice. Pod jeho prapory táhli četní uherští šlechtici, příslušníci evangelických obcí či bývalí vojáci, propuštění jako nespolehliví z posádek císařských pevností na Váhu a Dunaji. Dále zde byli zběhlí poddaní, násilně zverbovaní rolníci, hajduci a kriminálníci. Bleskové údery Thökölyho jezdců a menších pěších oddílů přinesly úspěch. Na sklonku sedmdesátých let už nebyli závislí na Sedmihradsku. Vytvořili si pevnou základnu v sedmi stolicích severovýchodních Uher. Kežmarský magnát navíc bezprostředně ohrožoval životně důležitá báňská slovenská města a hrozil zničením jejich dolů. Proto mohl diktovat mírové podmínky samotnému císaři Leopoldovi I. (1658-1705).⁷

Uherský sněm se sešel v roce 1681 v Šoproni a přinesl řadu ústupků ze strany Vídně. Byla obnovena historická zemská ústava, úřadu se ujal nový palatin Pavel Esterházy, Thökölyho švagr. Malkontentům se dostalo slibu velkorysé amnestie. O náboženské svobody ani o uherskou samosprávu už však Thökölymu nešlo. Chtěl se stát natrvalo jediným pánem dobytého území. Ještě během konání sněmu jednali jeho vyslanci na březích Bosporu s Turky. Sultán Mehmet IV. (1648-1687)⁸ byl ochoten poskytnout pomoc. Přislíbil, že uzná kežmarského magnáta vládcem na „osvobozeném“ území, ale ten bude vazalem pádišáha. Bude platit Osmanům vysoké daně a ponechá ve svých pevnostech muslimské posádky.⁹

Thököly byl nucen souhlasit. Donutily ho k tomu politické okolnosti. Francie uzavřela roku 1679 s císařem mír a přestala vyplácet finanční podporu. Polský král zatím nastoupil cestu pomalého sblížování s císařem. Sedmihradský Michal Apafi neměl srdečné vztahy s vůdcem malkontentů, a tak zůstalo jedinou možností domluvit se s mocnou Osmanskou říší. V létě roku 1682 vytáhl budínský paša Uzun Ibrahim do pole. Spojil se s malkontenty a dobyl řadu pevností v Uhrách.¹⁰

Dne 16. září 1682 obdržel Thököly od pěti Pašů podle orientálního ceremonálu pět odznaků panovnické moci. Pádišáh prohlásil svého nového vazala králem Orta Madžaru¹¹ tzv. Středního Maďarska a slíbil mu vše možné včetně vojenské podpory a privilegia pro evangelickou víru. Nový vládce věděl až příliš dobře, že jeho

⁷ Leopold I. 9.6.1640 – 5.5. 1705. Od roku 1658 císařem Svaté říše římské. Byl druhorozeným synem Ferdinanda III. a byl veden k církevní dráze. Po nenadálé smrti bratra Ferdinanda IV. roku 1654 byl ustanoven následníkem trůnu.

⁸ Mehmet IV. Avci (Lovec) 2.1.1642 – 1693. Syn Ibrahima I. a konkubíny Turhan Hadice. V období jeho vlády byla překonána díky rodině Köprülü krize.

⁹ VLNAS, Vít, Princ Evžen Savojský: život a sláva barokního válečníka, Praha, 2001, str. 31.

¹⁰ Tamtéž, str. 31.

¹¹ Turci tak pravděpodobně označovali onu část uherského území, kterou bezprostředně neovládali.

královský titul křesťanské země neuznají, a nechal se proto nazývat jen knížetem a pánem Uher. Jeho základna se nacházela na území Horních Uher.

Vídeňský dvůr byl na počátku osmdesátých let znepokojen končící válkou Vysoké Porty a Ruska. Císařští rádci našli dvě možná řešení. Za prvé vypravili na počátku roku 1680 do Konstantinopole nového vyslance. Tím se stal Khunitz. Jeho hlavním a jediným úkolem bylo zajistit mírové vztahy s Osmany. Ve Vídni také doufali v prodloužení mírové smlouvy z roku 1664. Druhým řešením byly již zmíněné ústupky uherským povstalcům. V letech 1680-82 nebyli vídeňští politikové schopni přehodnotit vlastní názory a uznat, že hlavním nepřítelem pro monarchii není Francie, ale Osmanská říše.

V létě 1680 Khunitz pochopil, jaké nebezpečí hrozí habsburské monarchii, a začal do Vídně posílat alarmující zprávy. Dvorská válečná rada na to reagovala 13. srpna 1681 prohlášením, ve kterém označila tyto informace za neadekvátní a chybné. Do Cařihradu byl poslán ministr, který měl společně s vyslancem shromažďovat informace. Největší ironií bylo obsazení Štrasburku Francií 30. září 1681, které jakoby potvrzovalo, že největší nebezpečí nehrozí od Osmanů, ale od Francie.¹²

Počátkem roku 1682 byl do Konstantinopole vyslán mimořádný vyslanec, internuncius Albrecht hrabě Caprara. Jeho cílem bylo dojednat prodloužení mírové smlouvy, která měla vypršet roku 1684. Turecké požadavky však byly nesplnitelné. Žádali například, aby daně z císařského území v Uhrách byly odváděny pašovi do Nových Zámků. Nebo chtěli, aby „Němci“ zbořili hlavní povážské pevnosti v Leopoldově, Gutě a Šaře. Kara Mustafa se navíc ani nesnažil skrýt masivní válečné přípravy. Caprara pochopil, že nemá cenu déle setrvávat, a císaři doporučil, aby povstání v Uhrách potlačil násilně. Leopold I. se však zachoval jinak.

Dne 11. srpna 1682 zasedali ve Vídni nejvýznamnější politikové Leopoldova dvora. Měli se poradit o dalším postupu. Všichni se shodli na tom, že monarchie nemůže vést válku na dvou frontách zároveň. Za vážnější problém většina považovala situaci na západě. Francie do otevřeného boje už vstoupila a habsburská monarchie by navíc separátním mírem s Francií opustila své spojence Španělsko, Nizozemí a Švédsko. Proti tomu byla vlivná „říšská strana“, která viděla těžiště Leopoldovy politiky na západě. Ferdinand ze Schwarzenbergu byl snad jediným, který byl pro mír s Francií a pro válku s Osmany. Teprve počátkem podzimu 1682 se váhavě rozběhly přípravy

¹² Podrobněji se politikou z let 1680-82 a otázkou přehnaných obav z napadení ze strany Francie zabývá PARVEV, str. 26-29, VLNAS, str. 35.

k obraně dědičných habsburských zemí. Byly zesilovány důležité pevnosti a zpevněny i obranné linie na řekách Moravě a Litavě. O ně se měla v případě invaze opřít císařská vojska. Ernst Rüdiger hrabě ze Starhemburgu, vojenský velitel Vídně, dal zesílit bastiony, prohloubit příkopy a vybudovat předsunuté valy s palisádami.

Kara Mustafa mezitím přesvědčil sultána o nezbytnosti války s Habsburky a neutralizoval tím opozici, která měla jisté výhrady ohledně plánovaného tažení. Ani takto kritická situace nepřiměla císaře k hledání spojenců. Iniciativa vyšla v září 1682 z Varšavy. Polský král se obával, že právě jeho země budou cílem útoku. Až do jara 1683 nebyl přesný cíl tažení Osmanů znám.¹³ Protiturecká koalice se zrodila teprve počátkem roku 1683. Její duší byl papež Inocenc XI. (1676-1689),¹⁴ který sice nemohl poskytnout armádu, ale poukázal značnou částku na její verbování. Zavedl totiž „tureckou“ církevní daň a mohl tak platit veliké subsidie. Papežská diplomacie navíc pracovala stejně horečně jako císařská. Společným úspěchem bylo získání Polska na stranu aliance. Ve Varšavě byla stále silná klika stoupců Bourbonů i přívrženců braniborského kurfiřta.

V podmínkách polsko-litevského stavovského státu ale nebylo slovo panovníka ničím bez schválení sněmu. K jeho přesvědčení přišla nová vlna slibů, zákulisních intrik a také podplácení. Nakonec sněm souhlasil. V březnu 1683 vstoupilo spojenectví mezi císařem a polským králem v život. Ratifikace proběhla až na začátku května a jak udává Parvev, k přísaze došlo až 16. srpna.¹⁵ Polsko bylo bezpochyby nejsilnějším spojencem císaře.

Leopold I. slíbil vyplatit Polsku více než milion zlatých na postavení vojska. Jednalo se hlavně o peníze z papežských subsidií. Jan III. Sobieski slíbil, že přijde císaři na pomoc se čtyřicetitisícovou armádou. Pro alianci byl získán vévoda Ernst August von Braunschweig-Lüneburg, který se zavázal poskytnout 20 000 vojáků za 50 000 tolarů měsíčně. Prvním kurfiřtem, který poskytl pomoc, se stal bavorský kurfiřt Maximilian II. Emanuel (1679-1726). Obranný pakt byl uzavřený 26. ledna 1683 a zavazoval bavorského kurfiřta vstoupit do války s 10 000 vojáky za náhradu 400 000 zlatých splatných ročně. Max Emmanuel uvažoval o možnosti oženit se s dcerou císaře a tímto krokem si hodlal otevřít cestu k budoucnosti dynastie Wittelsbachů.

¹³ PARVEV, str. 30.

¹⁴ Původním jménem Benedetto Odescalchi, 16.5.1611 – 12.8.1689.

¹⁵ PARVEV, str. 31.

Dalším spojencem se stal protestantský saský kurfiřt Jan Jiří III., který poskytl finanční i vojenskou pomoc.

Nejvýznamnější finanční pomoc poskytl papež, značné sumy poskytl také italské státy, Portugalsko a Španělsko. Svatý otec se také pokusil do konfliktu zatáhnout šíitskou Persii,¹⁶ která byla odvěkým nepřítelem Osmanů. Tyto snahy však byly odsouzeny již předem k nezdaru. Vztahy obou islámských zemí byly již několik desetiletí mírové a panovala relativní náboženská solidárnost. Na druhé straně se Vysoká porta snažila do války zatáhnout Francii, ale také neuspěla. Inocenci XI. se podařilo zajistit neutralitu Ludvíka XIV. v nadcházejícím konfliktu.

Na konci března vyrazila osmanská armáda z Edirne (Drinopol, Adrianopol). Její pochod trval sedmdesát pět dní. Pomalu postupovala na severozápad k Sofii (Sredci) a Bělehradu. Podle Josepha von Hammera: „Skvělost vojenských příprav předčila všechno, co Osmanská říše do té doby viděla.“¹⁷ Francouzský vyslanec Gabriel Joseph de la Vergne de Guilleragues viděl osmanské vojsko v odlišném světle: „Vypadají špatně, nemají střelné zbraně, žádné velitele ani disciplínu. Je dost pravděpodobné, že někteří z nich odpadnou na cestě.“¹⁸ Celkový počet vojáků je odhadován na 150 000 –170 000 mužů, z toho asi 90 000 tvořilo pravidelnou armádu. Vlnas uvádí reálnou sílu osmanské armády na 90 000 z čehož pětinu měly tvořit elitní jednotky. Do tohoto čísla nebyly zahrnuty pomocné vazalské oddíly.¹⁹ Matschke se zmiňuje o armádě čítající zhruba 200 000 mužů.²⁰ Jen těžko mohla Osmanská říše shromáždit více sil. Stav cest na konci 17. století, velké vzdálenosti a možné dopravní prostředky by nedovolily shromáždit během jednoho válečného tažení více sil.

V Bělehradě se padišáh rozhodl zůstat a věnovat se lovu, velení předal Karovi Mustafovi. Zároveň mu svěřil i zelený prapor Prorokův. Velký vezír, který se tak stal seraskierem, neboli hlavním velitelem armády, postupoval proti toku Dunaje k Drávě. V táboře u Osijeku se k němu přidaly vazalské moldavské a valašské oddíly. Přišel také Michal Apafi, z milosti Turků sedmihradský vévoda. Vezír tomuto spojenci příliš nedůvěřoval, a jak se ukázalo, právem. Apafi nebyl

¹⁶ V Persii vládla dynastie Safijovců (1501-1736), která byla turkmenského původu. Hlavním nepřítelem byla Osmanská říše. V roce 1639 byla uzavřena smlouva, která stanovila hranice obou říší.

¹⁷ PARVEV, str. 31.

¹⁸ Tamtéž, str. 31.

¹⁹ VLNAS, str. 39.

²⁰ MATSCHKE, Klaus-Peter, Das Kreuz und der Halbmond: Die Geschichte der Türkenkriege, Düsseldorf, 2004, str. 367.

přesvědčen o úspěchu vídeňského tažení a udržoval velezrádné kontakty s prohabsburským uherským palatinem Pavlem Esterházym. Největších poct se dostalo Thökölymu. Vůdce kuruců měl pro zdar věci mimořádný význam a sultán ho označil za „svou vztyčenou lucernu na uherských hranicích“.²¹

Thökölyho oddíly mohly vázat část křesťanských sil kolem Dunaje a také „hospodařit“ v habsburském zázemí. Hlavní záminkou k válce bylo uspořádání záležitostí lidu Orta Madžaru, který požádal Istanbul o pomoc. Thököly byl společně s oddíly jagerského beglerbega Kőr Huseina Paši vyslán proti pevnostem severně od Vídně. Hlavní armáda táhla Uherskou nížinou. Jasným dokladem skvělé organizace osmanského tažení je, že již v předstihu byly pro armádu upraveny cesty, tábořiště a zajištěno zásobování. Oficiální cíl tažení byl vyhlášen až ve Stoličném Bělehradě (Székesfehérvár), kde se k armádě připojili krymští Tataři²² chána Murada Gireje a budínského Paši Ibrahima. Právě tatarská jízda patřila k nejobávanějším. Čítala 15 000 – 20 000 mužů. Armáda odtud pokračovala k Rábu a na dolnorakouskou hranici. V polovině července dorazila k Vídni, zlatému jablku, jak ji Turci nazývali pro její bohatství.

V čele císařské armády stanul Leopoldův švagr, čtyřicetiletý vévoda Karel V. Lotrinský (1643-1690).²³ Byl to odchovanec maršála Montecuccolih. Jeho spory s prezidentem Dvorské válečné rady markrabětem Hermanem Bádenským naštěstí nenarušily chod vojenských operací. Vévoda Karel se pokusil ještě před příchodem Turků dobýt Nové Zámky. Po neúspěšném pokusu se rychle a spořádaně stáhl. Hlavní síly císařských se rozdělily na dva proudy a směřovaly z Žitného ostrova po obou březích Dunaje k Vídni. Dne 7. července napadl předsunutý tatarský oddíl u Petronellu zadní voj Karlovy jízdy. Následoval zmatený ústup jízdy. Střet neměl z vojenského hlediska velký význam, ale ve Vídni zpráva vyvolala paniku. Během jediného dne mělo město opustit na 60 000 obyvatel. Zároveň se však do města uchýlila řada lidí z venkova, která za hradbami Vídně hledala útočiště.²⁴ Podle jiných

²¹ VLNAS, str. 37.

²² Od roku 1475 do roku 1774 vazalové Osmanské říše. V roce 1774 po rusko-turecké válce uznali Osmané nezávislost Krymského chanátu. Rusko ho v roce 1783 anektovalo.

²³ Karel Leopold Mikuláš 3.4.1643 – 18.4.1690. Titulárním vévodou lotrinským byl mezi lety 1675-1690, tehdy bylo Lotrinsko obsazeno Francouzi. Nalezl útočiště u Habsburků a vzal si za ženu dceru císaře Ferdinanda III., arcivévodkyni Eleonoru Marii Josefinu.

²⁴ PARVEV, str. 34.

údajů opustilo Vídeň asi 30 000 obyvatel a naopak ve městě hledalo útočiště na 20 000.²⁵ Vídeň v té době měla nějakých 90 000 obyvatel.

Tentýž den navečer se k odchodu z města odhodlal i císař Leopold I. Důvodem nebylo jen zachování života, ale i fakt, že zvenčí mohl lépe organizovat společnou akci křesťanů proti Osmanům. Jeho rozhodnutí ovšem v danou chvíli rozpoutalo davovou hysterii. Teprve o týden později obklíčila město turecká armáda. Ani přes svou početnost nemohla zcela odříznout město od okolního světa. Město bylo sice opevněné, ale nebylo v žádném případě pevností. Císař svěřil správu Vídně a přilehlé oblasti Dolních Rakous pětičlennému sboru, tzv. tajnému kolegiu deputovaných. Vojenské velení ponechal zkušenému podmaršálkovi Erstovi Rüdigerovi ze Starhembergu (1638-1702). Ředitelem tajného kolegia byl jmenován dvaasedmdesátiletý český šlechtic Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic (1611-1686). Ten nejprve bojoval na straně Švédů a poté téměř půl století sloužil císaři. Roku 1681 se stal viceprezidentem Dvorské válečné rady. Během obléhání projevil mnohokrát skvělé organizační schopnosti a obdivuhodnou chladnokrevnost. Vedle zásobování obránců a zajištění péče o raněné se Kaplíř osvědčil i jako vynikající velitel.

Osmané k Vídni nepřítáhli těžké dělostřelectvo, ale jen lehčí kusy. Spoléhali se na taktiku hloubení podkopů a pomocí min narušovali opevnění. Osmanům se tato taktika osvědčila již v roce 1669, kdy na Benátkách dobyli pevnost Kandii (Iraklion) a získali tak panství nad Krétou. Proti tomu obránci naverbovali zkušené tyrolské havíře, kteří protisměrnými chodbami narušovali turecké štoly. Právě zde probíhaly nejdůležitější boje.²⁶

Důvodů, které vedly Vysokou portu k útoku na Vídeň, je několik. Od dob sultána Süleymana I. věděli osmanští politikové, že je v jejich možnostech Vídeň dobýt. Měl je však varovat ústup od města v roce 1529, který jasně ukázal, že i osmanská expanze má své limity. Pokud by nedošlo k administrativním nebo vojensko-administrativním změnám a osmanská území na třech kontinentech by zůstala stejná, Vídeň by představovala navždy nedosažitelný cíl islámských armád.²⁷ Ve skutečnosti byl hlavním zastáncem tažení velký vezír Kara Mustafa. Byl domýšlivý, ambiciózní a věřil, že habsburský stát je slabý. Navíc nesmíme zapomenout ani na kořist, která

²⁵ VLNAS, str. 40.

²⁶ Podrobně se druhým obležením Vídně zabývá BARKER, Thomas M., Doppeladler und Halbmond: Entscheidungsjahr 1683, Wien, 1982 nebo STOYE, John, The Siege of Vienna, Edinburgh, 2000.

²⁷ PARVEV, str. 35.

by padla Turkům do rukou, pokud by bylo tažení úspěšné. Ke všemu se Osmanům podařilo na podzim roku 1682 získat plány opevnění.²⁸ Je však podivné, že velký vezír vedl útok právě proti nejsilnější části opevnění. Buď získal špatné informace, které mu byly poskytnuty uherskými vyslanci, kteří byli v dané době s poselstvím ve Vídni, anebo to způsobila jeho přílišná sebedůvěra. Dalším problémem bylo použití taktiky budování podkopů a používání min. Byla příliš zdoluhavá a poskytla křesťanským vojskům dostatek času, aby se shromáždila.

Z 12 000 obránců na počátku jich koncem srpna zbyla pouhá třetina. I Osmané však utrpěli velké ztráty, téměř 30 000 mužů, a potýkali se se stále problematičtějším zásobováním. Tataři vypálili okolní kraj a zásoby bylo nutno dovážet z velké vzdálenosti, pokud vůbec byly. Hlavní síly císařské armády stály již od července severně od Dunaje, držely důležitá předmostí a bránily Tatarům v nájezdech na Moravu a do Dolních Rakous. Na vedlejší frontě Thököly dosáhl několika úspěchů, ale nakonec utrpěl porážku a odmítl se zúčastnit obléhání Vídně. Chtěl zachovat své síly neporušené a uvažoval i o smíření s císařem.

Císařské síly čítaly 32 000 pěších a jezdců plus 6000 mužů uherské milice. V polovině srpna se začaly oddíly, které měly osvobodit Vídeň, scházet u Tullnu. Ten leží zhruba třicet kilometrů severozápadně od Vídně. Max Emanuel přitáhl jako první s 11 000 Bavyry, o týden později, 22. srpna, překročil Jan III. Sobieski polsko-habsburskou hranici ve Slezsku s 26 000 muži. Bylo to méně, než se čekalo, ale i tak to byla impozantní síla. Právě Poláků se Turci nejvíce obávali. Dále přišly pomocné sbory ze Solnohradska a také dvacet pět setnin uvolněných od Rýna. Přes Čechy táhla k jihu hlavní saská armáda. Koncem srpna dorazily další říšské pomocné sbory, katolíci i protestanti. Byli mezi nimi muži ze Švábska, Hannoverska i Franska.

Koncem srpna začala být situace v obleženém městě kritická. Bylo zapotřebí co nejrychleji zasáhnout. Podle plánu, který byl také schválen, mělo křesťanské vojsko projít výšinami Vídeňského lesa a zaútočit na turecký tábor ze severu. Hlavním velitelem byl jmenován polský král. Celková síla křesťanů čítala 36 800 mužů pěchoty, 30 950 jezdců a 152 polních děl.²⁹ Kara Mustafa nepřítele podcenil. Nepředpokládal, že křesťané zvolí nejobtížnější možnou cestu přes vrcholky Vídeňského lesa, a na výšinách proto nerozmístil vlastní jednotky. Navíc očekával útok již 11. září a nechal proto vojáky celou noc bdít a nazítří je poslal odpočívat do

²⁸ PARVEV, str. 30.

²⁹ VLNAS, str. 51.

stanů. Neposlechl ani radu starého budínského Paši Ibrahima a nestáhl v den bitvy útočníky od hradeb města. Do bitvy rovněž nezasáhly ani oddíly vazalů, které nečinně tábořily na ostrově Prater. Osmané tak nevyužili početní převahu a nedokázali ani zúročit výhody svého postavení. Síly obou armád byly tak 12. září téměř vyrovnané, ale moment překvapení byl na straně křesťanů.

Ráno dne 12. září přesně v 6:05 několik výstřelů oznámilo zahájení boje. Ten trval prakticky celý den a byl ukončen kolem šesté hodiny večerní. Osmané i přes statečnou obranu nedokázali zastavit postup nepřátelských oddílů a nakonec z bojiště prchli. Opuštění Turci v příkopech a štolách neměli často ani čas zjistit, že obléhání skončilo a zbytky jejich armády prchají. U vídeňských hradeb do pozdního večera probíhal už ne boj, ale jatka. Celkové ztráty turecké armády v bitvě činily 10 000 mužů, křesťané ztratili 2000 vojáků.³⁰ Pomoc přišla opravdu v poslední chvíli, protože část opevnění byla v kritickém stavu.

Spojenci byli tak zaskočeni dokonalým vítězstvím, že se ani nepokusili nepřítele pronásledovat a dorazit. V první chvíli se obávali, že Turci se v noci vrátí a boj bude pokračovat. Dalším faktorem byla opatrnost Karla Lotrinského a oslavy ve Vídni, které následovaly bezprostředně po jejím osvobození. Zbytky osmanské armády se shromáždily u Rábu. Byla o 50 000 vojáků menší. Kara Mustafa hledal příčiny porážky ve zradě a ne ve vlastních chybách. Starý budínský Paša Ibrahim byl popraven za zbabělost. Popraven byl i tatarský chán Murad Giraj. Jeho předsunuté hlídky viděly, ale neohlásily příchod křesťanů přes mosty u Tullnu. Velký vezír doufal, že odstraněním teoretických viníků pozvedne morálku vojska a upevní svojí otřesenou pozici před sultánem. Armáda se pak stáhla do Budína.

Sasové a části říšských pomocných oddílů se poté, co Osmané opustili říšské území, vrátili domů. Přišli jen na pomoc hlavnímu městu. Oddíly Ludvíka XIV. stanuly ve Španělském Nizozemí a takto na sebe poutaly značné síly na Rýnu. Snaha o uzavření míru byla neúspěšná a francouzské zlato opět proudilo ke Kurucům.³¹ Teprve ve druhé polovině září padlo rozhodnutí pokračovat ve válce a spojená křesťanská armáda vytrhla do Uher. Zprvu nebylo jasno ani v otázce dalšího postupu. Sobieski navrhoval útok na Ostrihom a Budín. Max Emanuel s Karlem Lotrinským chtěli

³⁰ PARVEV, str. 40.

³¹ EICKHOFF, Ekkehard, Venedig, Wien und die Osmanen: Umbruch in Südosteuropa 1645-1700, München, 1970, str. 408.

nejdřív osvobodit Nové Zámky.³² Nakonec se cílem stala Ostřihom, historická rezidence uherských primasů.

Sobieski podcenil nepřítele a 7. října utrpěl porážku u dobře opevněného levobřežního předmostí Ostřihomi,³³ dnes města Štúrovo na Slovensku. O dva dny později císařští Osmanům porážku oplatili a do konce října kapitulovaly město Ostřihom i citadela. Oblast západně od Budína³⁴ až po Balaton se vrátila pod habsburskou vládu. Turecká posádka Nových Zámků byla odříznuta od možnosti přísunu posil. Tyto úspěchy a to, že se Vysoká porta nesnažila uzavřít mír, ale pomýšlela na revanš, rozhodlo o pokračování války.

Nakonec byl nucen pomýšlet na mír i Thököly. Doufal ve zprostředkování polského krále, ale jednání nevedla k dohodě. Císař požadoval vydání Košic a na to nechtěl kurucký vůdce přistoupit. Počátkem roku 1684 vyhlásil císař amnestii pro všechny, kdo se zřeknou příslušnosti k rebelům. Musí odpřisáhnout věrnost Habsburkům. Mnozí se příležitosti chopili, a tak zástupci sedmnácti stolic, dvanácti měst a řada magnátů putovali do Prešpurku. Zde slibovali před Karlem Lotrinským věčnou věrnost Habsburkům. Jen východní Slovensko stálo při Thökölym, a to více ze strachu než věrnosti. Malé kurucké oddíly ještě místy terorizovaly obyvatelstvo, ale pro císařskou armádu již nebyly hrozbou. Roku 1685 byl Thököly zajat Osmany, kteří ho označili za viníka porážek. Kuruce tato událost pobouřila a většina jich přešla na císařskou stranu. I většina měst kromě Mukačeva otevřela brány. Poté, co si Turci uvědomili svůj omyl, byl Thököly propuštěn. Se zbytkem svých věrných bojoval bývalý kežmarský hrabě s Osmany v Sedmihradsku a na Balkáně. Dožil v bídě jako hostinský v Nikomédii (Izmit), kde roku 1705 zemřel.

Epilogem obležení Vídně bylo zpečetění osudu velkého vezíra Kara Mustafy. Po porážce u Parkány bylo zřejmě definitivně rozhodnuto o jeho osudu. V Bělehradě chystal nové tažení, když 25. prosince obdržel od sultána rozsudek smrti. Byl zardoušen.³⁵ U dvora měl více nepřátel než přátel a navíc porážky si žádaly obětího beránka. Část Pašů považovala jeho popravu za omyl. Podle nich byl jediným schopným mužem, který mohl vést muslimské armády k vítězstvím. Řadu let poté nemohl sultán nalézt schopného vrchního velitele.

³² Nové Zámky získali Osmané v roce 1663 a udrželi tuto významnou pevnost do roku 1685.

³³ Osmané toto předmostí nazvali Džigerdelen Parkan, tj. Pevnost, která probodává játra (nepřítel).

³⁴ Budín se od roku 1541 stal tureckým městem a sídlem budínského pašáliku (beylerbeyliku).

³⁵ Zmiňuje se EICKHOFF, str. 412, VLNAS, str. 86-87.

Rok 1683 byl počátkem dlouhotrvající vojenské převahy křesťanských států nad Osmanskou říší. Byl to zároveň počátek ústupu Osmanské říše z jihovýchodní Evropy, který trval až do Velké války (1914-1918). Turci, kteří byli považováni za dědičného nepřítele křesťanstva, již nebyli nadále „strašákem“ Evropy a z největší velmoci se stali jen jednou z velmocí.

Poté co padlo rozhodnutí pokračovat ve válce, hledal vídeňský dvůr nové spojence. Zraky a snahy všech se upřely na Benátky. Republika sv. Marka, která na konci 60. let uzavřela s Osmanskou říší mír po dvacetiletém konfliktu se stačila částečně vzpamatovat ze ztrát a obnovit svoji vojenskou sílu na moři. Po delších jednáních nakonec sněm odhlasoval vstup republiky do války. Dne 5. března 1684 došlo k podpisu smlouvy mezi spojenci. Pod patronací papeže byla v Linci uzavřena Svatá liga, „Lega sacra“. Jejími členy se stala habsburská monarchie, Polsko, Benátky a jejich spojenci maltézští rytíři, Španělsko a Toskánsko. Podle textu smlouvy měli spojenci pokračovat ve válce, každý na svém zájmovém území. Spojenci měli velet vlastním vojskům a operace měly být vedeny samostatně. Každý si pak měl také kontrolovat své územní zisky.

Republika sv. Marka, jejíž hlavní síla spočívala ve flotile, měla zasáhnout ve Středomoří, zejména na Jadranu a Egejské oblasti. Pozemní síly měly být aktivní v Dalmácii. Jan III. Sobieski měl pokračovat v bojích v Podolí a v Moldavsku. Císařské oddíly spolu s říšskými pluky měly znovu vtrhnout do Uher. Liga byla namířena jen proti Osmanské říši a jednotlivým účastníkům zakazovala vést separátní jednání nebo podepsat mír bez souhlasu spojenců.³⁶ Toskánský velkovévoda Cosimo III. Medici (1670-1723) a velmistr maltézských rytířů Gregorio Caraffa (1680-1690) poskytli svoje lodě benátské flotile.³⁷

Ludvík XIV. se pokusil pomoci novým vojenským vystoupením malkontentům a Osmanům. Císař nemohl válčit na dvou frontách, a tak byl nucen dne 15. srpna 1684 uzavřít s francouzským bratrancem Řezenskou smlouvu. Říše uznala bourbonské zisky v Porýní výměnou za dvacetileté příměří. Mezitím již bylo v plném proudu válečné tažení v Uhrách. Padl Visegrád, Vác a Pešť, ale hlavní osmanská bašta v Uhrách, Budín, se statečně bránila. Obléhání města, které začalo v polovině

³⁶ Vstup Benátek do války, uzavření Svaté ligy a její cíle PARVEV, str. 44-45, EICKHOFF, str. 413, VLNAS, str. 76.

³⁷ PARVEV, str. 45.

července, trvalo celkem 108 dní a vyžádalo si na císařské straně podle Parveva asi 24 000 obětí.³⁸ Eickhoff a Vlnas se zmiňují jen o velkých ztrátách.³⁹

Pro rok 1685 byl vypracován ambiciozní plán, jehož hlavním cílem byl opět Budín. Císař naverboval 60 000 vojáků v dědičných zemích a dalších 40 000 z říše.⁴⁰ Tažení toho roku začalo až v červenci a bylo příliš pozdě pomýšlet na obléhání Budína. Cílem se proto stala mocná pevnost Nové Zámky. Díky úspěchům křesťanů v Uhrách byla prakticky odříznuta od tureckého zázemí. Obléhání začalo 11. července hloubením podkopů a odstřelováním z děl. Osmané shromáždili mezi Hronem a Ipeřem armádu, která pod velením budínského Paši Seytana Ibrahima⁴¹ oblehla Ostřihom. Karel V. Lotrinský, který vedl obléhání, vyrazil s větší částí armády k Dunaji, kde došlo 16. srpna ke střetnutí s Osmany. Karel zvítězil. O tři dny později padly Nové Zámky, kde velel zkušený maršálek Caprara.

V září dosáhla armáda Jana III. Sobieskeho několika vítězství v Moldávii, ale nakonec byla přinucena k ústupu. Polský král chtěl připojit Valašsko a Moldávii ke svým územím, ale jak se ukázalo, neměl na to dost sil. Michal Apafi a jeho ministr Teleky konečně pochopili, že jsou na špatné straně. Kníže a stavy vyslaly velkou delegaci pod vedením Johanna Hallera do Vídně. Zde bylo jednáno v duchu uherského usmíření. Císař slíbil Sedmihradsku svobodu vyznání, svobodu od zimních ležení a práva knížete. Do země byly vyslány dvě silné posádky, aby chránili obyvatelstvo před nájezdy kuruců a Osmanů. Tento tzv. Hallerův diplom, který byl uzavřen teprve v červenci 1686, byl rozhodujícím krokem Sedmihradska zpět ke sjednocení s Uhrami a k připojení k podunajské monarchii.⁴² Parvev hovoří o blajské dohodě (podle města Blaj), která měla být uzavřena 27. října 1687. Vazalská země měla zaplatit kontribuci 700 000 tolarů a postarat se o habsburské posádky. Císař jim za to na oplátku slíbil náboženskou svobodu a zachování moci pro Michala Apafiho a jeho syna.⁴³

Polní tažení roku 1686 bylo očekáváno s velkou nadějí. Do Uher se spolu s císařskými, bavorskými pluky a menšími oddíly říšských měst a státeků vypravila i saská armáda.

³⁸ PARVEV, str. 47.

³⁹ VLNAS, str. 76, EICKHOFF, str. 416.

⁴⁰ PARVEV, str. 48.

⁴¹ Toto jméno uvádí PARVEV, str. 49, proti tomu Vlnas zmiňuje budínského Pašu Ibrahima VLNAS, str. 77.

⁴² EICKHOFF, str. 417.

⁴³ PARVEV, str. 56.

Opět se shromáždili dobrovolníci z celé Evropy a v táboře se dokonce objevil jezdecký oddíl Švédů.⁴⁴ Bezesporu největším triumfem habsburské diplomacie bylo uzavření dohody s braniborským „Velkým kurfiřtem“ Bedřichem Vilémem 4. ledna 1686. Ten souhlasil s vysláním 7000 kontingentu do Uher a jako odměnu dostal 150 000 tolarů.⁴⁵ Původně byl spojencem Francie a snažil se dosáhnout nezávislosti. Po dvou letech vyjednávání bylo dosaženo spojenectví s Moskvou. Před tím bylo nutno dosáhnout kompromisu mezi Ruskem a Polskem. Polsko-ruská smlouva uzavřená 6. května 1686 tak znamenala ukončení sporů obou států a hlavně zisk nového významného spojence. Rusům nešlo o křesťanskou solidaritu, konečně byli ortodoxního vyznání, ale o politické cíle. Jejich tažení roku 1687, které vedl kníže Golycyn proti Krymu, bylo však neúspěšné.

Hlavní otázkou na pořadu dne bylo určit cíl tažení a pokusit se překlenout vzájemné spory ambiciózních vojevůdců. Max Emanuel odmítal nadále bojovat pod váhavým Karlem Lotrinským. Koncem června začalo obléhání Budína. Proběhlo několik neúspěšných šturmů proti hradbám, byla poražena armáda, která spěchala městu na pomoc, a konečně 2. září město padlo. Po 145 letech bylo toto významné centrum opět v rukou křesťanů.⁴⁶ Během podzimu kapitulovaly ještě některé menší pevnosti, Segedín (Szeged), Simontornye, Pětikostelí (Pécs) a Siklós.

Roku 1687 vyrazily do pole dvě armády. Max Emanuel odmítl nadále poslouchat Karla Lotrinského a s menší armádou mířil k Petrovaradinu. Karlova armáda táhla na Osijek. U Rábu (Jageru) utrpěla kavalerie bavorského kurfiřta těžké ztráty a ten se i přes protesty Ludvíka Bádenského (1655-1707) rozhodl spojit s Karlem Lotrinským. Po jistých chaotických přechodech přes řeku Drávu došlo severně od místa, kde řeka opouští dnešní maďarsko-chorvatskou hranici a stáčí se dolů k Dunaji, k bitvě. Dne 12. srpna byla vybojována druhá bitva u Moháče,⁴⁷ nazývaná také bitvou u Nagyharsány. V očích současníků to byla skvělá odplata za rok 1526.

Na podzim 1687 se sešel zemský sněm v Prešpurku. Uzákonil dědičnost uherského trůnu v mužské linii habsburského rodu včetně jeho španělské větve. Současně byl zrušen proslulý článek 31. Zlaté buly Ondřeje II. Od něho si odvozovaly stavy právo na odpor vůči panovníkovi. Katolická církev získala v zemi výsadní postavení. Dne 9. prosince 1687 byl v Prešpurku korunován Leopoldův syn Josef (1678-1711).

⁴⁴ VLNAS, str. 79.

⁴⁵ PARVEV, str. 51.

⁴⁶ Poněkud podrobněji se obležením Budína zabývá PARVEV, str. 52-53, VLNAS, str. 80-82.

⁴⁷ Pojmenování podle barokních autorů. Moháč přitom ležel čtyřicet kilometrů dále na sever.

V Osmanské říši došlo také ke změnám. Nepokoje v armádě si vyžádaly abdikaci sultána Mehmeda IV. Jeho nástupcem se stal Süleyman II. (1687-1691), nejstarší bratr Mehmedův.

Následující dvě kampaně byly z pohledu císařských zájmů zdaleka nejúspěšnější během této dlouhé války. Vojsko přezimovalo v Sedmihradsku, kde Caraffova vojenská správa připravovala cestu protireformaci a plné habsburské svrchovanosti nad knížectvím. V létě 1688 prošly císařské a bavorské pluky před očima Osmanů Sávu, zahnal na útěk jejich polní armádu a oblehly Bělehrad. Ostřelování pevnosti začalo 17. srpna. Vrchním velitelem se stal Max Emanuel, který nahradil nemocného Karla Lotrinského. V těžkých bojích byla 6. září dobyta citadela Kalemegdan. Bavorský kurfiřt vedl své muže na zteč a podle modré uniformy, kterou měl na sobě, mu Osmané dali obdivuhodnou přezdívku Mavi Kral (Modrý kurfiřt).

Dvacetileté příměří, které bylo uzavřeno s „králem slunce“, vydrželo jen čtyři roky. Záminkou k válce byl spor o nástupnictví ve Falci. Ludvíkovi XIV. šlo o demonstraci síly, která měla zastrašit jeho protivníky a zajistit veškeré dosavadní anexe Francie na říšském území. Na podzim pak vtrhla do Falce francouzská armáda. Plenila, páčila a nechávala za sebou zničenou zemi. Starosti francouzskému králi dělaly již delší dobu oslnivé úspěchy císaře na Balkáně a poté co padl Bělehrad, se rozhodl pro válku.

Jeho kolísání mezi křesťanskou solidaritou a politikou moci, které jsme mohli sledovat v první polovině osmdesátých letech, je pryč. Zvětšení moci monarchie na Dunaji setřelo všechny rozpaky, o kterých nikdy nebudeme vědět, jestli to byly otázky svědomí nebo otázky prestiže. Francouzské uvědomění moci a vnímání života nikdy příliš nebralo na vědomí obrovské ohrožení Evropy na východě, proti kterému byla Francie chráněna svým rozháraným sousedem.⁴⁸

Proti Francii stála mohutná obranná aliance, Augsburská liga, která vznikla v roce 1686. Jejimi členy byli všichni sousedé kromě Švýcarska. Obavy z rozpínavosti Bourbonů svedly do jednoho tábora katolíky i protestanty. Dokud byl císař a říšská knížata zaměstnána na východě válkou s Turky, neznamenal tato aliance velkou hrozbu. Vítězný boj však zvyšoval popularitu Leopolda I., důkazem čeho je i přestup kurfiřta Bedřicha Viléma do císařského tábora. Slavná revoluce, která proběhla v Anglii, změnila poměr sil v Ludvíkův nepoměr. Císař a jeho poradci usoudili, že

⁴⁸ EICKHOFF, str. 422.

mají dost sil, aby mohli vést válku na dvou frontách. Pro habsburskou dynastii bylo ohromným úspěchem, že poprvé v historii mohla vést válku na dvou frontách, aniž by tím riskovala ztrátu dědičných zemí.⁴⁹ Uhry představovaly během války s Francií pro císařské vedlejší bojiště.

Na počátku roku došlo k mírovým jednáním s Vysokou portou. Skončila neúspěšně díky příliš velkým požadavkům obou zúčastněných stran. Vrchním velitelem armády na Balkáně se stal markrabě Ludvík Bádenský. Měl zde k dispozici 30 000 vojáků, vévoda Karel Lotrinský vedl na Rýně 60 000 mužů.⁵⁰ Ačkoli byl Ludvík Bádenský schopný velitel, rozhodl se vést defenzivní operace. Císařská vítězství tak byla spíše otázkou náhody než výsledkem aktuální převahy nad Osmany, jimž Ludvík XIV. obnovil vojenskou i finanční pomoc.⁵¹

Koncem září vedl markrabě náhlý útok, který znamenal porážku Turků u Niše. Císařské posádky byly umístěny až v Pirotu a Dragomanu.⁵² Ludvík Bádenský se rozhodl vést další útok ve směru Vidin, Valašsko a Makedonie. V listopadu 1689 se velkým vezírem stal Mustafa Köprülü (1637-1691). Především jemu vděčila Osmanská říše za vítězství v roce 1690. Během krátké doby ovládla jeho armáda Vidin a Niš a oblehla Bělehrad. Během obléhání explodoval jeden z největších muničních skladů ve městě. Velká část hradeb se zřítily a Osmanům se otevřela cesta k citadele. Tentýž den, 8. října, město padlo.⁵³ Hlavním důvodem neúspěchu bylo podcenění Turků a válka na dvou frontách.

Právě na sklonku roku 1690 Leopold I. a jeho rádci zjistili, že Monecuccoli měl pravdu, když tvrdil: „Ani dvacet vítězství nad nimi by nestačilo zlomit jejich moc. Naopak jedna porážka by mohla stát císaře vše.“⁵⁴ Na konci června zemřel sultán Süleyman II. na vodnatelnost a pádišáhem se stal jeho bratr Ahmet II. (1691-1695). Na sklonku druhé dekády srpna se poblíž Szlankamenu odehrála rozhodující bitva roku. Mustafa Köprülü byl schopným velitelem, který měl navíc téměř dvojnásobnou převahu. Dlouho se zdálo, že císařští budou poraženi, ale smrt velkého vezíra vychýlila kolo štěstí na jejich stranu.

V roce 1692 bylo největším úspěchem křesťanů dobytí pevnosti Velký Varadín. To byl také poslední úspěch markraběte Ludvíka v Uhrách. Následující rok byl převelen

⁴⁹ VLNAS, str. 109.

⁵⁰ PARVEV, str. 87.

⁵¹ VLNAS, str. 109.

⁵² PARVEV, str. 89.

⁵³ Tamtéž, str. 96.

⁵⁴ Tamtéž, str. 117.

proti Francii. Novým velitelem byl jmenován generál polní maršál Karel Evžen vévoda z Croy (1651-1703). Ten se neúspěšně pokusil znovu dobýt Bělehrad a vídeňský dvůr ho propustil. Vrchním velitelem se stal hrabě Aeneas Silvius Caprara (1631-1701). Ani rok 1694 neznamenal obrat ve prospěch císařských zájmů. Jeho armáda byla obklíčena u Petrovaradína a jen špatné počasí jim dovolilo se stáhnout.

V Istanbulu zemřel sultán Ahmet II. a na jeho místo se dostal Mustafa II. Gâzî. Jeho přídomek značí bojovníka za víru. Již dlouho neměla říše panovníka takového významu. Hned toho roku zasadil císařským vojskům citelnou porážku. Velitelem v Uhrách byl nucen Leopold I. jmenovat svého nového spojence, saského kurfiřta Fridricha Augusta I. Silného (1694-1733).

Po několikaleté pauze zasáhli do bojů i Rusové. Car Petr I. vedl téměř 100 000 mužů na jih k Azovu. Vítězství však bylo prakticky nemožné v důsledku stálého zásobování pevnosti z moře. Koncem září bylo obležení zrušeno. Rusové zaplatili krvavou daň a jejich celkové ztráty činily zhruba 30 000 mužů. Následující rok byly započaty přípravy k obléhání již na jaře. Byla budována flotila, která měla pevnost odříznout i z moře. Posádka Azova byla příliš malá, aby mohla účinně vzdorovat nepříteli patnáctkrát silnějšímu bez podpory z moře. Proto se pevnost 18. července 1696 vzdala.⁵⁵

Saský kurfiřt stanovil hlavním cílem roku 1696 dobytí Temešváru. Byla to jediná osmanská pevnost na sever od středního toku Dunaje. Poté co se sultánova armáda pod jeho osobním velením přiblížila, přijal Fridrich August I. bitvu v otevřeném poli v oblasti Bega. Císařská armáda zde 20. srpna 1696 utrpěla těžkou porážku. V září přijal císař návrhy na mírová jednání s Francií. Příměří znamenalo, že mohl posílit pluky na uhreském bojišti. Zároveň se mu naskytla skvělá příležitost zbavit se saského kurfiřta. Zemřel polský král Jan III. Sobieski a nového krále měl zvolit Sejm. Jedním z kandidátů se stal i Fridrich August I., kterého podpořil císař Leopold I. Pod jménem August II. dosedl na polský trůn.

Ve Vídni byla 29. ledna 1697 podepsána dohoda s ruským vyslancem Kuzmou Nefimovem o obranné a útočné alianci s císařem a Benátkami. Byla namířena proti Osmanům a příliš se nelišila od dřívějších dohod trojstranné koalice kromě délky trvání. Ta byla určena na tři roky. Pro habsburskou monarchii jako vůdčí sílu Svaté ligy to znamenalo, že se již nemusí nepřetržitě angažovat na jihovýchodě.⁵⁶

⁵⁵ ŠVANKMAJER, Milan, Petr I.: zrození impéria, Praha, 1999, str. 46-54, PARVEV, str. 123-24.

⁵⁶ PARVEV, str. 125.

Na počátku dubna 1697 byl vrchním velitelem císařských sil v Uhrách jmenován málo známý princ Evžen Savojský. Ten již nechtěl válčit pod cizím velením a věděl, že na západě by neměl jinou možnost. Ve Vídni našel podporu u „německé“ strany. Jak Starhemberg, tak Kinský považovali zdárné ukončení protiturecké války a „normalizaci“ poměrů v Uhrách za nejdůležitější úkol monarchie. Vojsko příliš nadšeno novým velitelem nebylo. Byl už čtvrtým velitelem v pěti letech. Vojsko bylo zbědované. Podepsaly se na něm problémy se zásobováním, ale hlavně porážky. Princ Evžen obdržel přezdívku malý kapucín, podle toho, že když dorazil k vojsku, byl zahalen do prostého hnědého pláště.⁵⁷

Na západě byly mezitím zahájeny mírové rozhovory na zámku Niewburg nedaleko Rijswiku mezi Francií a jejími protivníky. V druhé polovině července vytáhla Evženova armáda čítající 30 000 mužů na jihovýchod k Petrovaradínu. Mustafa II. v srpnu překročil Dunaj se 100 000 armádou a táhl také k Petrovaradínu. Jeho hlavním cílem byl Segedín. Krajinu mezi Dunajem a Tisou pokrývaly bažiny a jezírka. Vojsko trpělo nedostatkem vody a stínu. Poté co dorazili císařští k pevnosti, rozložili se pod jejími mocnými hradbami a čekali na posily. Její předvoj mezitím zřizoval životně důležitý řetěz skladů, tzv. magazínů. Ty se táhly proti toku Tisy až k Segedínu. Zásobování zajišťovala císařská dunajská flotila.

Bez ní by válka nebyla možná. Právě říční loďstvo obou stran sehrálo ve válkách o Uhry a Balkán důležitou roli. Čajky, rychlé čluny s lehkými děly na palubě, podnikaly překvapivé nájezdy, operovaly v týlu nepřítele nebo podporovaly manévry vlastního pozemního vojska. Lodníky zde byli většinou Chorvaté nebo Srbové. Od přelomu 17. a 18. století habsburské síly disponovaly i dunajskými koráby, které se, co do velikosti, vyrovnaly námořním plavidlům.

Z Bělehradu vyrazil sultán jakoby směrem na Petrovaradín, ale v blízkosti Slankamene se turecké lodě obrátily do ústí Tisy. Osmanské polní vojsko vyrazilo na sever. Necelé tři až čtyři denní pochody od tureckého předvoje se pohyboval princ savojský. Mustafa logicky předpokládal, že mu císařské oddíly chtějí zabránit v postupu do Uher. Evžen však pouze vyrazil naproti Vaudémontovým plukům, braniborskému sboru a kavalerii generála Rabutina ze Sedmíhradska. U Bečeje se všechny oddíly spojily a vyrazily zpátky k Petrovaradínu.⁵⁸ To sultána zaskočilo. Křesťané teď měli padesát tisíc mužů a kryla je silná pevnost.

⁵⁷ VLNAS, str. 111.

⁵⁸ Tamtéž, str. 111-12.

Turci na ně neudeřili. Naopak se vydali na usilovný pochod na sever k Malé Kaniži (Kanjiža) a k Segedínu. Pádišáh doufal, že včas přejde na levý břeh Tisy a vpadne do bohatého Sedmihradska. Tehdy husaři z předsunutých hlídek zajali osmanského pašu, který pod hrozbou smrti prozradil Mustafův plán. Císařští se opět pustili do bažin a po tří denním pochodu stanuli v pozdním odpolední na písčité výšině. Turecké ležení měli přímo před sebou po obou stranách řeky. Kousek na sever byla větší vesnice Zenta, dnešní Senta v Srbsku. Podstatu Evženova úspěchu tvořilo přesné zhodnocení situace a následně rychlé a správné rozhodnutí. Mustafa II. zpanikařil a pokusil se co nejrychleji uniknout se svým vojskem na druhý břeh řeky. Do soumraku zbývaly čtyři hodiny a vojsko mělo v nohách celodenní pochod. Příležitost se ale musela využít. Přimo z pochodové sestavy bylo vojsko sešikováno. Ve dvou liniích, sešikováno do obrovského půloblouku, vojsko vyrazilo na turecká opevnění. Ti už hlavní útok křesťanů tento den neočekávali. Bitva se brzy změnila ve vraždění. Ztráty Osmanů byly ohromné. Odhaduje se, že ztratili 20 000 mužů mezi obrannými valy a dalších 10 000 mrtvých skončilo v Tise. Císařští, Sasové a Braniboři ztratili celkem pouze 429 mužů. Tak byla dobojována poslední velká bitva s Osmany.⁵⁹ Princ Evžen ještě podnikl výpravu, při které pronikl až k Sarajevu. V září podepsaly Anglie a Nizozemí mír s Francií a Leopold I. byl 30. října nucen podepsat také. Rijswickým mírem zůstal Francii Štrasburk, ostatní připojená města měla být navrácena Svaté říši římské. Na balkánské frontě se princ savojský pokusil roku 1698 dobýt Temešvár a obsadit Banát. Byl neúspěšný. Válku nešlo vést donekonečna a v říjnu zasedly znepřátelené strany k mírovým rozhovorům. Ty probíhaly na konferenci v Karlovicích (Sremski Karlovci) u Petrovaradína. Císařskými zástupci byli hrabě Wolfgang Oettingen (1629-1708) a generální strážmistr hrabě Leopold Šlik. Za osmanskou stranu byli pověřenci pozdější velký vezír Rami a první tlumočník (velký dragoman) Porty Alexandros Maurokordatos (Mavrokordato, Mauro Cordato).⁶⁰ Jednání s Vysokou Portou vedli dále za Polsko hrabě Stanislav Malachowski, který byl palatinem Poznaňským, Rusko bylo zastupované Prokopem Bogdanovičem Voznicynem a Benátky reprezentovali Carlo

⁵⁹ K bitvě podrobně *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k.k. Kriegs-Archives. Band II., Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede 1699*, Hrsg. von ANGELI, Moritz Edlen von, Wien, 1876, str. 145-60, zmínka VLNAS, str. 112-14.

⁶⁰ Pocházel z rozvětvené rodiny poturčených Řeků. Její členové si udržovali v 17. a 18. století jakýsi monopol na zprostředkování kontaktů mezi západními diplomaty a významnými osobnostmi v istanbulském serailu.

Ruzzini (1653-1735) a Giovanni Battista Nikolosi. Prostředníky byli pověřenci námořních mocností. Za Anglii lord William Paget baron z Beaudésert a za Nizozemí Jacob hrabě Collier.⁶¹

Kongres trval 74 dní a jednání byla vedena na bilaterální bázi, tj. každý z křesťanských spojenců vedl separátní jednání s Osmany prostřednictvím Pageta a Colliera. Koncept mírového kongresu byl v západní diplomacii zaveden při jednáních o vestfálském míru. Osmané, kteří se najednou ocitli v roli slabšího, museli přijmout nejen tento koncept, ale i požadavky vítězů. V tom spočíval obrat vztahů mezi Osmanskou říší a křesťanským západem. Podle Turků, tam kde nevládlo pravé náboženství, bylo území války. S d'aury nemohli muslimové uzavírat mír. V praxi dokud Osmané vítězili, jen diktovali poraženým své podmínky. I na pozdější smlouvy, označované za mírové, se muslimové dívali jen jako na dohody o přechodném klidu zbraní. To se v Karlovicích změnilo.

A jaké byly výsledky kongresu? Istanbulský sultán ztratil zhruba šestinu území své říše, nějakých 400 000 km². Císaři připadla veškerá dobytá území v Uhrách s výjimkou Banátu a Slavonie. Osmané uznali habsburskou svrchovanost nad Sedmihradskem a zřekli se další podpory Thökölyho. Úlohu nárazníkových států měly hrát Moldavsko a Valašsko, jejichž vojvodové byli vázáni formálními lenními svazky jak s Istanbulem, tak s Vídní. Rozsáhlé území jižních Uher mezi Dunajem a Sávou a podél Tisy a Maruše se stalo součástí tzv. Vojenské hranice. Pro svůj strategický význam byla podřízena přímo Vídní.

Benátky získaly kromě Peloponéského poloostrova i důležité opěrné body v Dalmácii, Albánii a na jadranských ostrovech.⁶² Polsko-litevská unie dostala Podolí. Pádišáh se vzdal formálně všech nároků na Ukrajinu a její území na pravém břehu Dněstru. Vyslanci cara Petra I. prosadili ruské nároky na Azov, nikoli ale na Kerč. Uzavřeli proto jen dvouleté příměří. Během této doby měla probíhat další jednání. Dohoda byla podepsána 24. ledna 1699. Mír s císařem, Polskem a Benátkami byl podepsán v pondělí 26. ledna 1699 v 11:45.⁶³ Trvání dohody bylo stanoveno na dvacet pět let s možností prodloužení. Leopold I. ratifikoval smlouvu

⁶¹ Srovnej Feldzüge II., str. 295.

⁶² V této práci nebyla vedlejším bojištěm a benátským válečným úspěchům věnována pozornost. Pro nástin situace bojů ve Středomoří PARVEV, str. 51, 53, 55-56, 120, 122. EICKHOFF, str. 426-33.

⁶³ Jednání v Karlovicích přináší podrobně Feldzüge II., str. 293-321. Otisknuty také články dohod Osmanské říše s jednotlivými členy Svaté ligy. Zmínky také PARVEV, str. 128-31, VLNAS, str. 115-16.

16. února 1699. S Benátskou republikou byla dohoda podepsána až 15. dubna 1701. Válka Svaté ligy však skončila v posledních lednových dnech roku 1699.

Na bojištích zůstalo ležet 300 000 mužů. Jedná se samozřejmě o odhady.⁶⁴ Během patnáctiletého konfliktu ztratila Osmanská říše zisky z téměř stopadesáti let výbojů na Balkáně a v Evropě. Vítězové a poražení si vyměnili role. Proto je rok 1699 významným mezníkem ve vývoji evropsko-osmanských politických vztahů. Monarchie Leopolda I. prošla významnými změnami. Rakousko, Země koruny České a Země koruny Svatoštěpánské se silou staly téměř rovnocenné Francii. Habsburská monarchie se stala velmocí. Kdyby nebylo roku 1699, Rakousko by nemělo své velké 18. století.⁶⁵ Svatá říše národa německého se stávala stále fiktivnější a Uhry napříště představovaly zdroj domácích nepokojů.

⁶⁴ Ztráty jednotlivých zemí zúčastněných na konfliktu přináší PARVEV, str. 131-32.

⁶⁵ Tamtéž, str. 132.

Evropská politika v letech 1700 – 1715

Jak bylo v Karlovicích dohodnuto, vyrazila z Istanbulu a z Vídně velká poselstva. Císařské vyrazilo z Vídně 26. září 1699 a vedl je hrabě Öttingen. Osmanské poselstvo vedl Ibrahim Paša, rumelský beylerbey, narozený v Janově. V prosinci se poselstva setkala mezi Bělehradem a Petrovaradinem. Hrabě Oettingen se při plnění svých úkolů neseťkal s žádnými potížemi. Na počátku dubna byl pověřen za ruskou stranu dovést mírové rozhovory do konce Jemeljan Ukrajincev (1641-1708). Rozhovory v Konstantinopoli byly zdlouhavé, ale obě strany chtěly dohodu. Zvláště o ni usiloval car Petr I., který se chystal na válku se Švédskem. Car projevil velikou přizpůsobivost, a tak bylo 13. července 1700 podepsáno třicetileté příměří.⁶⁶

Mezitím se na západě schylovalo k novému konfliktu. Jeho příčinou se stalo tzv. španělské dědictví. Král Karel II. byl neduživý, degenerovaný a vyhaslý člověk. Nebyl snad jediný den svého nedlouhého života úplně zdrav.⁶⁷ Neměl žádné potomky a vzhledem ke svému zdravotnímu stavu by bylo asi zázrakem, kdyby je mít mohl. Ještě před jeho smrtí tak nastal boj o dědictví říše, nad kterou slunce nezapadalo. Vzhledem ke spleťitosti příbuzenských svazků mezi evropskými dynastiemi nepřekvapí, že s podloženými dědičnými nároky od počátku vystupovali oba velcí korunovaní rivalové, císař Leopold I. a král Ludvík XIV.⁶⁸

Poté co Karel II. 1. listopadu 1700 zemřel, měl se podle jeho posledního testamentu, který podepsal 3. října 1700, stát nástupcem na španělském trůnu vévoda z Anjou. S něčím takovým nemohl císař Leopold I. souhlasit. Považoval se za dědice španělské větve. Námořní mocnosti Anglie a Nizozemí byly ochotny jednat o nástupu Filipa z Anjou na španělský trůn. Jejich podmínkou bylo, že Španělsko a Francie se nikdy nesmí spojit pod vládu jednoho panovníka. Císařská armáda zahájila roku 1701 ofenzivu v Itálii a vypukla válka (1701-1714). Císař byl nejprve osamocen, ale v září 1701 byla uzavřena velká protifrancouzská koalice. Ta vstoupila oficiálně do války 15. května 1702. Spojenci habsburské monarchie se staly Anglie a Nizozemí. Válka byla vedena ve Španělsku, Itálii a na říšském území. Spojencem Francie se stal bavorský kurfiřt.⁶⁹

⁶⁶ PARVEV, str. 139.

⁶⁷ VLNAS, str. 131.

⁶⁸ Tamtéž, str. 132.

⁶⁹ Válka o španělské dědictví např. VLNAS, str. 131-361, 395-460.

Na východě byl sultán pevně rozhodnut udržet mír s podunajskou monarchií. První desetiletí 18. století považují někteří badatelé za dobu neutrality Osmanské říše tzv. „tarafsizlik“.⁷⁰ Od srpna 1702 byl ruským vyslancem v Istanbulu Petr Andrejevič Tolstoj (1645-1729), který se obával o bezpečí Ruska a preventivně se snažil přeměřovat osmanské vojenské úsilí na Uhry a Sedmihradsko. Car Petr I., poté co uzavřel příměří s Turkem, začal válku se Švédskem. Ta vstoupila do dějin pod názvem Severní válka (1700-1721).⁷¹

Do konfliktu po boku Ruska zasáhly Polsko a Dánsko, později i Prusko a Hannoversko. V roce 1700 vpadla ruská armáda do Pobaltí. Mladý švédský král Karel XII. (1697-1718) rychlým tažením porazil Dánsko a přiměl je k míru. Poté zvítězil na Rusy u Narvy. V září 1706 donutil polského krále Augusta II. Silného k míru. Petr I. zatím reorganizoval armádu a zahájil dobývání švédských pevností v Pobaltí.

V Osmanské říši se zatím chýlila ke konci vláda sultána Mustafy II. V červenci 1703 vypukly v ulicích Istanbulu nepokoje. Mustafa II. se pokusil obětováním několika vysokých úředníků zachránit svůj trůn, ale bylo příliš pozdě. Na trůn dosedl v srpnu Ahmet III. (1703-1730). Změna na trůnu byla posledním dozvukem hluboké krize, kterou Osmanská říše procházela od konce 17. století. Krize a téměř zánik říše byl způsoben ztrátou cenných a důležitých území, finanční situace byla katastrofální a také armáda byla v důsledku mnoha porážek rozvrácena.⁷²

Jestliže byla udržena stabilita říše a mír, je to zásluha dvou mužů. Husseina Köprülü a velkého dragomana porty Alexandra Mavrokordata. Jejich zásluhou se v rozmezí let 1699-1709, kdy Mavrokordato zemřel, podařilo uspořádat finance, vybudovat novou silnou armádu a flotilu. Tato politika musela překonat silný odpor generality, která toužila po odvetě a našla silného stoupence v mocném vazalovi sultána, krymském chánovi. Ten se cítil ohrožen válečnými přípravami Rusů. Nový sultán Ahmet III. nebyl geniální vládce, ale pochopil, že říše potřebuje mír, aby se mohla vzpamatovat. Köprülü zastával v letech 1699-1702 úřad velkého vezíra. Mavrokordatovi svěřil po nástupu na trůn Ahmet III. správu říše.

⁷⁰ PARVEV, str. 140.

⁷¹ Podrobnější přehled průběhu Severní války CHANCE, James Frederick, George I. and the Great Northern War: A study of British-Hanoverian policy in the north of Europe in the years 1709 to 1721, London, 1909, HATTON, Ragnhild Marie, Charles XII. of Sweden, London, 1974.

⁷² PARVEV, str. 141, ODENTHAL, Josef, Österreichs Türkenkrieg 1716-1718, Düsseldorf, 1938, str. 13.

Císař byl zcela zaměstnán válkou o španělské dědictví a nebral příliš ohled na varovné zprávy z Uher. Ty byly Karlovickým mírem zbaveny turecké nadvlády a znovu sjednoceny. Ani zdaleka zde nevládl pořádek. Šestnáctiletá válka zanechala v zemi zlé následky. Země byla vylidněná a vojenská správa a svévole ji utiskovaly.⁷³ Bezpochyby nejdůležitější otázkou, kterou bylo nutno vyřešit, bylo vybírání kontribucí.

Proti sobě tu stálo úsilí císařské správy po posílení jejích finančních prostředků a zásadě spravedlivého rozložení zatížení a silný odpor uherských magnátů, kteří se snažili uchovat si výsadu neplacení daní. Ta pocházela z dřívějších dob, kdy bylo osvobození od daní ospravedlněno vojenskou službou šlechty. Od doby, kdy vedly války stále více vojáci z povolání, ztratilo toto privilegium význam. Z kvóty stanovené pro Uhry měli magnáti a královská svobodná města zaplatit každý 250 000 zlatých. Zbytek mělo doplatit obyvatelstvo. Nižší šlechtě bylo privilegium neplacení daní ponecháno.⁷⁴

Uherské šlechty a obyvatelstva se dotklo, že k jednáním v Karlovicích nebyl nikdo z nich přizván, přestože ta se týkala hlavně Uher. K tomu se přidala opatření, která na protestantské straně stejně jako u kalvínských šlechticů i u luteránů ve městech nechávala tušit protireformační snahy. V roce 1697 vypuklo povstání v okolí Tokaje a v následujících letech plamen povstání vyšlehával hned tu a hned zase jinde. V srpnu 1703 psal vícežupan Thuroczkého komitátu v horní části vážského údolí: „Lid je přiveden k zoufalství díky velkým zátěžím a neváhal by svoji vrchnost a své pány zabít.“⁷⁵

Schylovalo se k nejhoršímu, k povstání, které mělo vypuknout v celé zemi. Co ale nadcházející boj činilo obzvlášť hořkým a trpkým, bylo spojení Maďarů s dědičným nepřítelem Rakouska a císaře, s Francouzi. Snahy získat Francii pro myšlenky rebelů započaly již v roce 1700. Vůdcem povstání se měl stát František II. Rákóczi (1676-1735).⁷⁶ Samo jméno Rákóczi, jeho rodina, jeho knížecí postavení a jeho osud ho

⁷³ Srovnej REDLICH, Oswald, Das Werden einer Großmacht: Österreich von 1700 bis 1740, Vierte Auflage, Wien, 1962, str. 108.

⁷⁴ Tamtéž, str. 110.

⁷⁵ Tamtéž, str. 111.

⁷⁶ František II. Rákóczi 27.3. 1676 – 8.4. 1735. Jeden z nejbohatších magnátů v Uhrách. Měl pohnuté dětství. Jeho otec František I. Rákóczi zemřel ještě v jeho dětství. Jeho matkou byla Helena, dcera chorvatského bána Petra Zrinského, který byl v roce 1671 popraven jako vůdce povstání magnátů proti císaři. Helena se poté v roce 1682 vdala za Imricha Thökölyho. Poté co dva roky bránila Mukačevo se roku 1688 vzdala a byla i s dětmi odvezena do Vídně. Císař svěřil Františkovu výchovu kardinálu Kolonitschovi.

předurčovaly za vůdce. Jeho obrat proti císaři je patrný až po roce 1697 po Tokajském povstání. K obratu došlo pod vlivem hraběte Mikuláše Bercsényiho. Byl to vzdělaný člověk, o dvanáct let starší než Rákóczi, kterému se podařilo získat si nad mladým knížetem trvalý vliv. Právě Bercsényi se stal nesmiřitelnou vůdčí duší povstání.

Poté co bylo odhaleno jednání Maďarů s Francouzi, byl Rákóczi zatčen a spolu s ním i řada jeho přátel. Bercsényi se zachránil útekem do Polska. Po zatčení byl internován roku 1701 ve Vídeňském Novém Městě. S pomocí se mu podařilo uprchnout a vydal se do Polska. V Uhrách rostla nespokojenost, poté co byla vyhlášena nová fiskální a vojenská opatření. Francouzští agenti začali vyzývat k všeobecnému povstání. Velká část vojska byla v roce 1703 stažena. Vojáků bylo zapotřebí ve válce o španělské dědictví. Nejdříve se jednalo o sociální revoluci, která vypukla proti vlastníkům půdy. Mezitím v polovině června 1703 překročil Rákóczi polsko-uherskou hranici. Povstání nabylo na síle a šířilo se. Zpočátku se k němu hrnulo převážně venkovské obyvatelstvo. Charakter rolnického, sociálního povstání proti šlechtě se změnil a stále více se jednalo o národní povstání.

Oporu našel Rákóczi i v Sedmihradsku, kde stála početná armáda pod velením hraběte Rabutina. Ta však měla bránit jižní hranici před případným útokem Osmanů. Během několika měsíců se povstání ohromně rozrostlo a vedlo k překvapivému úspěchu. Císař byl v tíživé situaci, kdy se odhodlal k vyjednávání. Požadavky vzbouřenců však nemohl akceptovat. Musel by se zříci úspěchů posledních několika desetiletí, zejména pak dědičnosti svatoštěpánské koruny.

V červenci 1704 dorazil do Vídně vyslanec Mirial Paşa, který měl demonstrovat čestné a mírové snahy nového sultána.⁷⁷ V srpnu pak spojenci porazili v bitvě u Hőchstädtu spojenou francouzskou a bavorskou armádu. Byla to první těžká porážka Francouzů v poli. Během války jich mělo přijít ještě více. Poté co byli poraženi uherští rebelové u Tyrnau koncem prosince 1704, měl císařský vyslanec na Bosporu Michael Talman (1703-1713) usnadněnou úlohu. Na jeho naléhavou žádost z jara 1705 zakázala Vysoká Porta valašskému vládci jakkoli podporovat Rákócziho.⁷⁸ Dne 5. května zemřel císař Leopold I. Novým císařem se stal jeho syn Josef I. (1705-1711).

⁷⁷ PARVEV, str. 141.

⁷⁸ Tamtéž, str. 142.

V září 1705 se sešlo národní shromáždění v Szeczeniu na Ipeľu. Shromáždění se prohlásilo za konfederované stavy, Rákóczi byl zvolen hlavou a nazýval se nyní vůdčím knížetem. Dne 18. září byla přednesena a přijata spojenecká listina. Shromáždění chtělo veškerou moc přenést na Rákócziho, ten byl ale natolik chytrý, že se zasadil o vznik státní rady, kterou mělo tvořit 24 členů, a o radu pro finanční záležitosti. Členy těchto rad jmenoval Rákóczi.⁷⁹ V dubnu 1706 vyslal Rákóczi francouzského agenta Fiervilleho k polskému králi Augustovi. Nabídl mu, aby se vzdal trnité polské koruny a přijal za to uherskou. O něco později se však pokusil o sblížení se švédským králem Karlem XII. a myslel i na získání jeho chráněnce, polského krále Stanislava Leszczyňského pro své záměry. Král August nabídku později odmítl.

V dubnu 1707 byl habsburský dům zbaven vlády nad Sedmihradskem. Rákóczi přijal holdování stavů a stal se sedmihradským vládcem. K nejdůležitějšímu a de facto osudovému kroku došlo v Onodu v červnu 1707. Král Josef I. nebyl uznán stavy, uherský trůn byl tak volný, ale zároveň byly strženy všechny mosty a spojení s Habsburky. Uherskou korunu chtěl použít Rákóczi jako lákadlo pro mnohé vládců.⁸⁰ Onod se sice stal vrcholem revoluce, ale zároveň i bodem obratu. Rákóczi a stavům šlo o formální uzavření spojení s Ludvíkem XIV. Ten byl ale dalek učinit takovýto krok.

Za počátek konce povstání lze považovat srpen 1708, kdy polní maršál Heister u Trenčína zcela rozdrtil Rákócziho konfederovanou armádu. Nejen, že byla zničena nejlepší armáda, jakou Rákóczi kdy měl, nyní byla nemožná invaze do Slezska. Tento úder zlomil naděje na šťastný konec povstání. Svůj účinek zanechal i tím, že velitelé kuruců jako Očkaj (Ocskay) nebo Bezeredi nyní chystali přechod do císařského tábora. V květnu 1709 na říšském sněmu vydal císař edikt, kterým Rákócziho a Bercsényiho označil za zrádce a nepřítel země a uvrhl je do klatby. Jejich přívržencům bude zaručena amnestie, pokud se do měsíce poddají.⁸¹

Hrabě Jan Pálffy byl 26. září 1710 jmenován vrchním velitelem v Uhrách. Jako uherský patriot, o jehož věrnosti císaři nemohl nikdo pochybovat, měl nyní nastoupit cestu vyjednávání, která konečně povede k uzavření míru. Károlyi učinil rozhodný krok 14. března 1711 v Debrecíně, kdy do Pálffyho rukou složil přísahu věrnosti

⁷⁹ REDLICH, str. 127-8.

⁸⁰ Tamtéž, str. 140-4.

⁸¹ Tamtéž, str. 146-47.

císaři. Poté okamžitě odcestoval, aby přesvědčil Rákócziho k podobnému kroku. Ten však při rozmluvě učinil celou řadu poznámek a zjevně stále podceňoval beznadějnost celé věci. Károlyi ale před sebou viděl vyčerpanost země, viděl obecnou touhu po míru a zánik armády. Správně uvážil, že i méně výhodný mír je lepší než pokoření jeho země nepřátelskými zbraněmi. U Rákócziho působila nezdolná nedůvěra, že vídeňský dvůr přísliby nedodrží. Smrt císaře Josefa I. 17. dubna 1711 hrozila přerušit zdárně započatá mírová jednání. Pálffy byl koncem dubna znovu zplnomocněn dovést jednání do zdárného konce. V Szatmáru byl 29. dubna stanoven závěrečný text mírové smlouvy a přísaha věrnosti. Podepsal ji nespočet magnátů, šlechticů a zástupců uherských a sedmihradských stavů.⁸²

Pro Františka Rákócziho byla nepřijatelná myšlenka pokořit se před králem, kterého sesadil, a vrátit se do Uher jako soukromá osoba, když zde byl panovníkem. Setrval nejprve nějaký čas v Polsku, poté v Gdaňsku, chtěl do Anglie, zde však byl nežádoucí osobou a nakonec se mu dostalo v roce 1713 skvělého uvítání na dvoře francouzského krále. Stejný osud si zvolili Bercsényi, Forgách, Anton Esterházy a řada dalších.

V prvních letech 18. století Severní válka nijak nesouvisela s habsbursko-osmanskými vztahy. Císařovou hlavní snahou bylo lokalizovat rusko-švédský konflikt a udržet ho stranou od války o španělské dědictví. Vážné komplikace nastaly v roce 1709. Švédský král Karel XII. se rozhodl se svou dosud neporaženou armádou porazit svého posledního protivníka, cara Petra I. Vytáhl na Ukrajinu a 8. července 1709 se v bitvě u Poltavy střetli oba hlavní aktéři války. K velkému překvapení všech byl Karel XII. poražen a s malou částí své armády se zachránil vstupem na osmanské území.⁸³

Car požadoval po Vysoké Portě vydání švédského krále a ukrajinského hetmana Ivana Stěpanoviče Mazepy (1687-1709), který se přidal na švédskou stranu. Osmané vydání odmítli s poukazem, že nyní jsou uprchlíci pod sultánovou ochranou. Mazepova sebevražda mnohé usnadnila a v listopadu 1709 byl obnoven mír mezi Ruskem a Osmanskou říší. Situace však nadále zůstala vážnou. Karel XII. se snažil přesvědčit Ahmeda III. k válce s Rusy. Podporu našel u krymského chána. Sultán si byl vědom, že musí podniknout kroky proti vzrůstající moci cara a jeho přítomnosti

⁸² Ustanovení Szatmárského míru REDLICH, str. 152.

⁸³ K bitvě u Poltavy ENGLUND, Peter, *The battle that shook Europe: Poltava and the birth of the Russian Empire*, London, 2003

v Polsku. Poté co se stal velkým vezírem Baltaci Mehmed Paša, Divan 20. listopadu 1710 vyhlásil carovi válku. V dubnu 1711 potvrdil v dopise velkému vezírovi princ Evžen neutralitu podunajské monarchie v nastávajícím konfliktu.

V červnu 1711 po krátkém tažení se osmanské armádě vedené velkým vezírem podařilo obklíčit cara na řece Prutu.⁸⁴ Car byl přinucen podepsat Prutským mír, kterým byl Osmanům navrácen klíčový Azov a řada dalších pevností, mezi nimi Taganrog, měla být stržena. Rusové se měli přestat vměšovat do polských záležitostí. I když car podmínky smlouvy nedodržel, celou Evropu a hlavně sousední státy Osmanské říše, znepokojil okamžitý a rychlý úspěch Turků. Rusové tak ztratili během jednoho tažení výdobytky, které získali na sklonku 17. století.

Petr I. požadoval, než vydá Azov, aby Karel XII. opustil Osmanskou říši. V prosinci 1711 sultán vyhlásil Rusku znovu válku. Teprve v červnu 1713 byla podepsána konečná dohoda.⁸⁵ Tu za Osmanskou říši uzavřel velký vezír Damad Ali (1713-1716), zet' sultána. Muž, který v následujících letech určoval politiku své země. Jeho vzorem byl Kara Mustafa. Chtěl obnovit moc říše cestou vítězných tažení armád prorokových. Mezi vojáky byl však velmi neoblíben. Vyčítalo se mu, že vzešel z civilní a ne z vojenské správy. Byl znám svými krutostmi a bezohledností. Jeho vojska v taženích proti křesťanům páchala strašlivá zvěrstva.⁸⁶

Po uzavření míru s Ruskem se Porta zaměřila na Polsko. Zde šlo o otázky hranic. Od srpna 1713 do jara 1714 hrozila válka, ale Osmané se nakonec spokojili s několika ústupky ze strany Polska. Hrozilo, že v případě války by se na stranu šlechtické republiky postavily Rusko a habsburská monarchie.

V dubnu 1713 pomalu dohasínala válka na západě. Utrechtský mír, kterým uzavřela Francie mírové dohody s Anglií, Nizozemím, Portugalskem, Pruskem a Savojskem.⁸⁷ Poté co zemřel císař Josef I., neměly zejména námořní mocnosti zájem, aby císař Karel VI. spojil pod svou vládou Španělskou říši s jejími koloniemi, podunajskou monarchii a říši.

Císař a říše se rozhodli ve válce pokračovat, ale princ Evžen dobře věděl, že bez pomoci námořních mocností nemají šanci. Kampaň z roku 1713 mu dala za pravdu. Německo se ocitlo na pokraji francouzské invaze. Obě strany byly dlouhým konfliktem vyčerpány a koncem listopadu 1713 se setkali maršál Villars a princ

⁸⁴ O carově tažení se zmiňuje ODENTHAL, str. 14-15.

⁸⁵ O konfliktu cara se sultánem se zmiňuje PARVEV, str. 146-51.

⁸⁶ ODENTHAL, str. 16.

⁸⁷ Zisky jednotlivých zemí a uspořádání Evropy a kolonií VLNAS, str. 448-49.

Evžen v Rastattu. Na počátku března 1714 byla podepsána mírová smlouva. Rastattsko-bádenská mírová smlouva spolu s mírovými smlouvami z Utrechtu zakládaly mezinárodní systém, v němž nebylo nadále místa pro univerzální monarchii.⁸⁸ Z Války o španělské dědictví vyšla jako vítězka Anglie.

⁸⁸ VLNAS, str. 456.

Konflikt Osmanské říše s Benátkami a jednání Republiky sv. Marka s habsburskou říší o vstupu do války

Jak roku 1708 hlásil benátský vyslanec u vídeňského dvora Daniel Dolfin, oblíbenou představou císaře Josefa I. bylo, až by šťastně skončila válka o španělské dědictví, vytáhnout v čele velké armády proti Turkům, aby tak rozšířil hranice monarchie a zabezpečil Uhry.⁸⁹ Josef I. se realizování tohoto plánu již nedožil. Zemřel v roce 1711, kdy stále pokračoval boj o španělské dědictví. Jeho nástupcem se stal Karel VI., který by jen těžko začínal válku s Vysokou Portou, kdyby ji právě ona nezavinila. Jak jsme mohli sledovat v minulé kapitole, pokusila se Osmanská říše získat zpět některá území, o které Karlovičským mírem přišla.

Poté, co bylo vyřazeno Rusko a Polsko, zaměřil se velký vezír Damad Ali na bezpochyby nejslabší článek někdejší Svaté ligy, Republiku sv. Marka. Jevilo se to jako lehký úkol. Velký vezír věřil, že Benátky nebudou schopny si zajistit spojení. Jejich vztah s císařem v průběhu konfliktu na západě byl dosti nepřátelský. Nejpříhodnějším cílem se zdála být Morea,⁹⁰ kterou Benátky získaly v Karlovičích. Ty zde sice vybudovaly řadu mohutných pevností, které ale pomalu chátraly. I přesto měly šanci se za jistých podmínek bránit roky. Většinu z nich tvořila pevná skalní hnízda, která byla již od přírody velice silnými postaveními. Republika zde však měla celkem rozmístěno jen 700 vojáků, šlo o nejhorší sebranku z celé Evropy.⁹¹ Chyběl i dostatek munice a zásob.

Turci spoléhali, že je podpoří obyvatelstvo, které bylo ze strany Benátek utiskováno vysokými daněmi, zvýhodňováním přistěhovalců a zejména silným tlakem římsko-katolické církve na řecké obyvatelstvo. Již v polovině října napsal nový císařský vyslanec v Istanbulu Franz Fleischmann (1711-1716) ve své zprávě Dvorské válečné radě, že mezi peloponéským obyvatelstvem narůstá nespokojenost a je připraveno k povstání proti Benátkám.⁹² Od tohoto roku také varoval vídeňský dvůr, že případné úspěchy Osmanů na Morei by mohly bezprostředně ohrozit Uhry.⁹³

Porta pod záminkou řady námořních incidentů a v důsledku podpory republiky povstalým Černohorcům vyhlásila Benátkám 8. prosince 1714 válku. Vezír o tom

⁸⁹ REDLICH, str. 156.

⁹⁰ Starší název pro Peloponéský poloostrov.

⁹¹ ODENTHAL, Josef, Türkenkrieg, str. 17.

⁹² PARVEV, str. 152.

⁹³ Srovnej VLNAS, str. 462, PARVEV, str. 153.

informoval benátského velvyslance. Zároveň všem obyvatelům republiky udělil ultimátum tří týdnů, během kterých měli opustit zemi. Největší důraz kladl Damad Ali na to, aby se císař necítil být útokem na Benátky ohrožen. Do Vídně bylo na jaře 1715 posláno zvláštní poselstvo, které mělo Karlu VI. objasnit, že Vysoké Portě nejde o porušení Karlovického míru, ale chce jen potrestat přehmaty republiky a ukončit jejich vládu na Morei.

Do Vídně dorazil i dóžecí vyslanec Pietro Grimani. Snažil se obnovit spojenectví z minulé války a vzkřísit Svatou ligu. Podle něj nová expanze ohrožovala rovným dílem všechny státy jejichž území hraničilo s pádišáhovým a nastal proto čas se znovu sjednotit. Benátčané také děsili Evropu hroživou představou dobytí Malty a i zprávy o ukrutnostech, kterých se osmanské oddíly dopouštěly na řeckých vesničanech, pomáhaly oživovat staletý západní stereotyp Turků jako bezbožných pohanských psů a notorických násilníků.⁹⁴

Karel VI. se nehodlal usadit na jihovýchodě. Stále snil o Španělsku a o nové vítězné válce s Filipem V.⁹⁵ Princ Evžen byl jiného názoru, který císaři již 3. února 1715 vysvětlil: „Válka musí být vedena silou.“ Evžen viděl šanci a možnost dokončit obsazení Uher a zajistit dunajskou a sávskou hranici.⁹⁶ Ani on se do války nehnal. Země a armáda se ještě nevzpamatovaly z poslední války. Chyběly především peníze, pluky nebyly ještě doplněny na tabulkové stavy a navíc uherské pevnosti byly ve špatném stavu. K překonání těchto nedostatků, jak princ odhadoval, bude zapotřebí alespoň jednoho roku.

Dvůr se také obával, že jakmile se zapojí do války na Balkáně, napadne habsburské državy v Itálii španělský král Filip V., podněcovaný svým všemocným ministrem Alberonim. Vídeň se proto nejprve snažila získat co nejvíce spojenců a garance, že během jejich boje s Osmany nebude tato okolnost využita k napadení jejich italských držav. Proto princ navrhl, aby Vídeň byla prostředníkem mezi zneprátelenými stranami. To Vysoká Porta v březnu odmítla. Získaný čas měl být využit k válečným přípravám v Uhrách. Je pozoruhodné, že papež Kliment XI. (1700-1721),⁹⁷ jinak známý protivník Habsburků, byl ochoten pomoci. Jednalo se o finanční pomoc. Papež slíbil, že jakmile císař vstoupí do války, vypíše mimořádnou daň pro

⁹⁴ VLNAS, str. 462.

⁹⁵ ODENTHAL, str. 18.

⁹⁶ REDLICH, str. 156.

⁹⁷ Papež Kliment XI. vlastním jménem Giovanni Francesco Albani 23.7. 1649 – 19.3. 1721.

duchovenstvo v dědičných zemích, Itálii a Jižním Nizozemí a tyto prostředky dá císaři k dispozici.⁹⁸

Mezi vídeňskými politiky vládlo přesvědčení, že sultánova vojska za mnoho nestojí. Fleischmann z Istanbulu referoval, že jednotky na Peloponésu „nejsou žádným bojeschopným lidem, ale připomínají spíše darebáckou cháttru. Nenajdete mezi nimi nikoho, kdo by byl schopen vést útok, velet dělostřelectvu a zejména kdo by i jen tušil, čeho je zapotřebí ke zdárnému obléhání.“⁹⁹ Evžen si přál válku i z toho důvodu, že věřil, že Vysoká Porta po vítězství nad Benátkami napadne i habsburskou monarchii. Navíc Temešvár v rukou Osmanů představoval trvalou hrozbu pro Uhry. Princ savojský správně předpokládal, že na rozdíl od konfliktu ve Středomoří, se válka s Osmanskou říší dá vyhrát. Zajisté přitom sledoval i osobní cíle. Válka by oslabila tzv. „španělskou stranu“ u dvora a navíc by v jeho rukou musely být soustředěny značné pravomoci vojenské, ale i politické. Nepochybně by z tohoto konfliktu mohl těžit i prezident Dvorské komory Gundakar Starhemberg, který toužil získat kontrolu nad veškerými financemi. Na oblast jihovýchodní Evropy se navíc nevztahovala doktrína rovnováhy sil. Námořní mocnosti se nehodlaly zapojovat do konfliktu na východě.

Na rozhodnutí, že monarchie tento rok (1715) do války nezasáhne, nezměnily nic ani úpěnlivé prosby Benátčanů, kteří v rozhovorech neskutečně nadsazovali stavy své armády a flotily. Princ Evžen jim vysvětlil, že minimálně na souši by museli císařští vést hlavní akce a tím by odkryli svoje vedlejší země. Pokud by se Benátky a papež zavázali k ochraně habsburských území v Itálii, bude možno dále diskutovat. Tento rok musela Republika sv. Marka sama čelit osmanské hrozbě. Jak se ukázalo, ve slepé důvěře v pomoc císaře byly válečné přípravy nedostatečné a teprve na poslední chvíli se pokusili Benátčané připravit alespoň hlavní morejské pevnosti Korint a Nauplion.¹⁰⁰

Počátkem roku 1715 prošel 6000 sbor janičářů soutěskami makedonských a thesalských hor. Přes korintskou šíji pronikli vojáci vládce všech věřících na Peloponés. Během několika měsíců obsadili většinu pevností.

Plánem Benátčanů bylo udržet svá území do zásahu císaře. Vysoká Porta, jak bylo napsáno výše, zaútočila na Moreu. Z čistě strategického hlediska by bylo výhodnější

⁹⁸ ODENTHAL, str. 19, REDLICH, str. 157.

⁹⁹ VLNAS, str. 462, ODENTHAL, str. 24.

¹⁰⁰ ODENTHAL, str. 19.

zaútočit na Dalmácii, odkud by se centrum nepřátelských sil dostalo pod větší tlak. Politické cíle hovořily proti. Armáda i lid očekávali rychle dobytí Peloponésu, který Osmanská říše ztratila mírem z roku 1699. Muselo se také počítat s tím, že válečné akce poblíž uherských hranic by mohly probudit císařovu nelibost a jeho vojenský zásah. Tomu se chtěl alespoň pro teď Damad Ali vyhnout.

Benátčané se ubránili jen na dalmátském bojišti. Všude jinde utrpěli porážky a byli na ústupu. V Morei trvalo tažení tři měsíce. Korint padl během pěti dní. Nauplion, jediné místo, kde se pomýšlelo na obranu, bylo nešťastným způsobem rychle obsazeno.¹⁰¹ Ostatní pevnosti padly buď kvůli zbabělosti svých velitelů nebo kvůli vzpourám posádek, které nechtěly bojovat.¹⁰² Benátská flotila pod velením generálního kapitána¹⁰³ Delfina se nacházela v mesénském zálivu a neodvažovala se vyplout na otevřené moře. Delfino považoval za svoji hlavní povinnost zachování flotily a vysvětloval, že neúspěch na pevnině nesmí následovat ještě porážka na moři. Díky tomu měli osmanské lodě volné pole působnosti.

Podařilo se jim obsadit ostrov Tino, který byl součástí Kykladských ostrovů, potom Aeginu a podporovali i pozemní vojsko při obsazování pobřežních pevností na Morei. Poté vyplul kapudan Paša¹⁰⁴ Džanum Kodža (Dsanum Kodscha) na Krétu. Zde na severovýchodním pobřeží se nalézaly důležité pevnosti Susa a Spinalonga. Veliteli na Krétě bylo ponecháno k obraně ostrova jen málo sil a malý počet děl. Objevení se flotily přineslo rozhodnutí a do konce roku se obě pevnosti vzdaly. U Leukasu (Lefkáda) dosáhl kapudan Paša jednoduchého vítězství. Posádka, která odrazila několik pokusů o vylodění z pevniny, při spatření osmanské flotily vyhodila do vzduchu opevnění ostrova a stáhla se na Korfu.¹⁰⁵ Nečekaně rychlá porážka postavila habsburskou monarchii před novou situací. Osmanský lid byl nadšen a omámen skvělými vítězstvími.

Damad Ali však propásl možnost uzavřít mír, který nabízelo jako zprostředkovatel Nizozemí. K již dobytým územím žádal odstoupení několika dalmatských pevností, na čemž jednání ztroskotala. Velký vezír věřil, že se mu podaří udržet císaře

¹⁰¹ Osmanům se podařilo zlézt hradby.

¹⁰² Tato bojácnost měla původ v obavách z povstání řeckého obyvatelstva a také panovalo zděšení z krutostí, jakých se Turci dopouštěli. Damad Ali opakovaně trpěl zmasakrování posádek, kterým předtím slíbil volný odchod. Za každou uříznutou hlavu byla vyplácena speciální prémie. ODENTHAL, str. 20.

¹⁰³ Popis benátské flotily, její složení a důstojnické hodnosti EICKHOFF, str. 441-44.

¹⁰⁴ Kapudan Paša odpovídá hodnosti admirála. Tedy vrchní velitel osmanské flotily. Popis, složení, hodnosti, opěrné body EICKHOFF, str. 444-47.

¹⁰⁵ ODENTHAL, str. 20-21.

neutrálního a tím pádem bude osud Benátek zpečetěn a získá to, co mu teď bylo odmítnuto. Stále znovu přesvědčoval vyslance Fleischmanna, že nechce s císařem válku a že jednotky shromážděné v Bosně a Srbsku jsou proti Dalmácii. Oproti tomu má Porta všechny důvody si stěžovat. Monarchie neodpověděla na žádnou záruku míru, pilně zbrojí a neustále šikanuje osmanské poddané při clení na hranicích.¹⁰⁶

Platonické snahy Osmanů dobýt Maltu vyburcovaly evropské dvory z nečinnosti. Španělsko a Portugalsko poslaly Benátkám válečné lodě, říšská knížata včetně bavorského kurfiřta Maxe Emanuela nabídla císaři peníze i muže. Námořní mocnosti přehlédly, že císař nedodrží splátkový kalendář a Nizozemci dokonce znovu půjčili císaři peníze. Jednalo se o dva miliony zlatých.¹⁰⁷ Pátého června 1715 byla s Británií uzavřena Westminsterská aliance. Šlo o poskytnutí pomoci ze strany britské flotily, pokud bude Karel VI. napaden. „Španělská strana“ doufala, že flotila pomůže vybojovat zpět Španělsko. Evžen oproti tomu byl mnohem realističtější. Jemu stačilo, že hrozba námořní odvety odradí Filipa V. od útoku na italské državy.

Prvního září 1715 skonal Ludvík XIV., král slunce a jeden z nejzavilejších nepřátel Habsburků. Vládu za nezletilého Ludvíka XV. převzal regent vévoda Filip Orleánský. Papež, který se snažil obnovit Svatou ligu, se vehementně pokoušel získat záruky, které císař požadoval. V říjnu, respektive v listopadu pak do jeho rukou složili regent Francie a Filip V. garance, že nenapadnou italské državy císaře, pokud bude ve válce s muslimy.¹⁰⁸ Již v září 1715 začaly přesuny vojska do Uher do prostoru mezi Dunajem a Tisou.

K tradičním přípravám na souši jako bylo mustrování vojsk, budování etapních skladišť nebo zesilování pevností přibýly mohutné přípravy na vodě. V docích vídeňského Prateru byly budovány nové dunajské válečné lodě. Velikostí a počtem děl se téměř vyrovnaly námořním lodím. Evžen vyslal emisary do nizozemských a severoněmeckých přístavů, aby verbovali a najímali lodní tesaře i zkušené námořníky. Nad financováním bdělo kolegium křesťanských bankéřů, ale hlavní zodpovědnost na vojenských dodávkách spočívala na bedrech osvědčených dvorních Židů, Emanuela Oppenheimera a Simsona Wertheimera, syna a zetě slavného faktora

¹⁰⁶ ODENTHAL, str. 21.

¹⁰⁷ VLNAS, str. 464.

¹⁰⁸ REDLICH, str. 157, VLNAS, str. 465, PARVEV, str. 163.

Samuela Oppenheimera.¹⁰⁹ Císařští finančníci ve snaze získat další prostředky udeřili opět na protitureckou strunu.¹¹⁰

Vztahy císaře a sultána se vyhrótily po incidentu, ke kterému došlo 12. ledna 1716 v Istanbulu. Tady se dav nespokojenců pokusil proniknout násilím do budovy císařské legace.¹¹¹ Ve zprávě z 9. února 1716 zastával Fleischmann názor, že zbrojení v Srbsku je odpočátku namířeno proti císaři. Válka je jistá, ale nebude těžká. Osmanská říše je tak rozvrácena, že porážku nepřezijí. Vezír sám je pod tlakem a bojí se vnitřních nepokojů.¹¹² Samozřejmě to byl přehnaný názor, ale straně Evžena velice vítán. Ukazoval výhodnou situaci, kdy by Osmané mohli být vypuzeni z Temešského Banátu.

V dopise prince Evžena velkému vezírovi z 2. dubna 1716 se zmiňuje prezident Dvorské válečné rady ohledně dodržení Karlovíckého míru a „obavu z mohutného osmanského zbrojení, které ohrožuje Jeho Císařskou Milost spolu s jeho zeměmi, pročež nemůžeme již déle připustit, a Vám znovu musíme připomenout, narůstající újmě zabránit a sami ji odstranit. Protože to s sebou přináší Karlovícký mír, který my z naší strany chceme považovat za svatý a který nemůže být uskutečněn jinak, než že Vysoká Porta zastaví veškeré nepřátelství vůči Benátkám a nahradí jim válečné škody.“¹¹³ Z textu vyplývá, že tím bylo Osmanské říši dáno ultimátum. Odpověď měla být odeslána do 15. května do Petrovaradína.

Události nabraly rychlý spád a 13. dubna 1716 byla uzavřena aliance císaře a Republiky sv. Marka. Jednalo se o obranný a útočný spolek, jakousi obnovu Svaté ligy. Dokument se dále hlásil k civilizačnímu poslání boje proti Osmanům. Ve skutečnosti se jednalo o účelový svazek, jehož účastníci sledovali vlastní mocenské cíle. Rozdílné oproti staré dohodě bylo, že nebyla uzavřena jen proti Osmanům, ale i

¹⁰⁹ Samuel Oppenheimer 1635 – 3.5. 1703. Vrchní válečný faktor, který měl největší vojenské dodávky. Byl zároveň dvorním bankéřem. Vzdělaný a velmi inteligentní člověk, měl styky s vysoce postavenými góji, současně podporoval i mnoho méně šťastných souvěrců. Jen díky němu bylo dosaženo vojenských úspěchů. Dokázal sehnat vše potřebné a většinou to ještě zaplatil ze svého. Státní kasa mu ručila např. daněmi od českých sedláků nebo výnosem stříbrných dolů. Po jeho smrti se dostala dvorská komora do platební neschopnosti.

¹¹⁰ Odhadované sumy k vyzbrojení a vyzbrojení všech potřebných jednotek, lodí, vozů atd. přináší *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k.k. Kriegs-Archives. Band XVI., Der Türkenkrieg 1716-18, Feldzug 1716, Hrsg. von MATUSCHKA, Ludwig, Wien, 1891, Anhang Nr. 2, Entwurf des General-Kriegs-Commissariats bezüglich der Rüstungen. Wien, 23. März 1715, str. 342-49.*

¹¹¹ VLNAS, str. 465, PARVEV, str. 164.

¹¹² ODENTHAL, str. 21-22.

¹¹³ *Feldzüge XVI., Supplement-Heft Nr. 2, An den Grossvezier Damad Ali. Wien, 2. April 1716, str. 15-16, O ultimátu Osmanské říši se zmiňuje ODENTHAL, str. 23, PARVEV, str. 164, REDLICH, str. 157.*

proti ostatním nepřátelům obou států, tedy zejména nepřátelům Habsburků. Po katastrofě na Morei nebylo pro vídeňské politiky těžké získat s tímto souhlas Benátek. Bylo přesně určeno, jakou pomoc si oba státy poskytnou v případě napadení jejich italských držav, a kde a jak budou tyto pomocné síly moci být využity.¹¹⁴ Toto spojení mělo být otevřeno i pro další křesťanské vládcy.¹¹⁵

Damad Ali byl ultimátem zaskočen a v Divanu požadoval, aby bylo ultimátum bráno jako vyhlášení války. Proti tomuto názoru se postavil Anadoli Kasi Askeri, ministr spravedlnosti pro asijskou část Osmanské říše. Poukazoval na to, že se může jednat jen o pokus o zastrasování, protože Karlovičský mír vůbec nezavazoval císaře ke garanci skrze něho vytvořené držby území. Mělo se počkat a za žádnou cenu neměli sami porušit mír, ale současně se měly konat všechny možné přípravy na odražení útoku. Vezír souhlasil, aby hlavní armáda proti Uhrám byla koncentrována v Bělehradě. Všem pohraničním velitelům bylo přikázáno zvýšit pozornost v případě jakéhokoliv drobného konfliktu a zajistit, aby jejich poddaní nepodnikali vpády na císařské území. Tatarský chán neměl jako obvykle přivést své hordy k hlavnímu shromaždišti u Edirne, ale měl je soustředit u Chotimi, aby byl připraven ohrozit jak Sedmíhradsko, tak i v případě nouze vytvořit frontu proti Rusům. Fleischmann byl zadržen, aby doma nemohl nic povědět o osmanských válečných přípravách.¹¹⁶

Sedmého května 1716 hlásil vyslanec Fleischmann, že velký vezír by byl potěšen možností obnovit s Habsburky dohodu z roku 1699, ale ne s Benáťany. To bylo pro Osmany nemožné, poté co dosáhli tak velkých vítězství.¹¹⁷ Lze se jen těžko domnívat, že by princ savojský věřil, že Vysoká Porta vrátí zpět Moreu, kterou právě dobyla. Zbytečně se pokoušely námořní velmoci o zprostředkování. Pod Evženovým vlivem byly všechny návrhy Vídní odmítnuty.

¹¹⁴ Celý dokument přetiskují Feldzüge XVI., Anhang Nr. 3, Allianz-Vertrag zwischen dem Kaiser und der Republik Venedig. Wien, 13. April 1716, str. 350-54.

¹¹⁵ Zde míněn především polský král popřípadě ruský car, proti kterému však Vídeň jako spojenci proti Turkům měla jisté výhrady. Ty uvádí ODENTHAL, str. 18.

¹¹⁶ ODENTHAL, str. 23.

¹¹⁷ PARVEV, str. 164.

Taktika v tureckých válkách a oboustranné zbrojení

Taktika byla během válek s Turky značně odlišná od vedení válek na západě, např. s Francií. Hlavním bojištěm byly po dlouhou dobu Uhry, vypleněné po století bojů. Obyvatelstvo se ve válečných dobách uchýlovalo do lesů a hor. Vojevůdci tak byli odkázáni na sklady a zásobování. To bylo velice obtížné. Časté deště proměňovaly pozemní komunikace v bažiny a jedinou cestou se tak stávala síť řek. Ani řeky nebyly regulovány a často docházelo k jejich vylití z břehů a k tvoření bažin. I přes tyto nevýhody se jednalo o prakticky jedinou možnost spojení s týlem. Transporty, které dovážely zejména zásoby, bývaly častým terčem útoků band lupičů. Taktika vyčerpání protivníka by zde měla velký význam a uplatnění. Že tomu tak nebylo, to způsobily zvláštnosti osmanského vedení války.¹¹⁸

Nebylo pravdou, že díky despotickému způsobu vlády mohl sultán snadněji budovat a posílat do pole větší armády. V období mezi lety 1617-1730, se našli jen tři panovníci, kteří zemřeli přirozenou smrtí. Jejich protivníky byli jak ulemové,¹¹⁹ tak i janičáři, kteří již tehdy často povstávali pokud se sultán pokusil o nějaké reformy ve státě nebo armádě. Dále bychom sem měli přičíst intriky hodnostářů, žen z harému¹²⁰ a častá povstání v provinciích. K těmto vnitřním problémům se přidala stálá hrozba války na dvou frontách. Proti habsburské monarchii a Perské říši.

Přes všechny tyto problémy stálo vybudování armády třetinu toho, co musel vynaložit císař.¹²¹ Příčinou byla lenní závislost, která souvisí bezprostředně s tímarským lenním systémem. Právě tureckou jízdu, sipahie, tvořili leníci sultána, kteří na rozdíl od západních zvyklostí nedrželi svoje léna dědičně. Měli je pouze dočasně jako odměnu za vojenské služby. Postupně sultán z řady důvodů dává přednost po vzoru západu stálé armádě. Ta pochopitelně zatěžuje mnohem více státní pokladnu. Tímarský systém se začal rozpadat poté, co se jednotlivé úděly mění na soukromé a dědičné.¹²² Každý Paša se měl v uvedenou dobu dostavit na určené místo s oddíly ze svého beylerbeyiliku a připojit se k tažení.

¹¹⁸ ODENTHAL, str. 5.

¹¹⁹ Vysocí duchovní hodnostáři v muslimském světě.

¹²⁰ FREELY, John, Tajemství paláců: soukromý život sultánů v Istanbulu, Praha, 2004

¹²¹ ODENTHAL, str. 6.

¹²² VLNAS, str. 34, k Tímarskému systému MARTYKÁNOVÁ, Daryna, Vývoj držby půdy v Osmanské říši in: Historický obzor 11/12, Praha, 2002

Sultán tak musel jen zaplatit svoji stálou armádu a zajistit dělostřelectvo. Druhou významnou složkou armády byli již zmínění janičáři. Ti byli původně získáváni z řad křesťanských chlapců. Jejich údělem bylo celý život strávit v sektářském prostředí klášterů-kasáren nebo na bojišti. Skvěle vycvičení a islámu fanaticky oddaní vojáci bývali postrachem nepřátel. I zde se v průběhu času mnohé změnilo. Noví janičáři se rekrutovali i z muslimů, směli se ženit, svá místa ve sboru běžně prodávali, kupovali a dědili. Výsledkem byly zkorumpované oddíly, které se hodily k mocenským bojům, ale již mnohem méně k polním tažením.¹²³

Proviant a trén byl většinou rekvírován. Popsaným způsobem se armáda scházela příliš pomalu, byla závislá na vůli příliš mnoha jednotlivců a pokud se některý Paša se svými jednotkami opozdil, znamenalo to pozdější zahájení válečné kampaně. Zmíněným problémem bylo zásobování, které v Uhrách mohlo být jen těžko prováděno rekvizicemi. I Osmané využívali řeky k zásobování, ale to nestačilo. Armáda byla nucena brát vše potřebné s sebou a ohromný trén zpomaloval údernost armády.¹²⁴

Do pole se vyráželo teprve tehdy, když vyrostla první tráva, která by umožnila uživit koně a dobytek. Proto tažení většinou začínalo až v červenci. Krátkou dobu tažení bylo možno využít jedině tak, že se vyhledávala bitva v otevřeném poli. Na západě byla praxe taková, že byl určen nějaký geografický bod. Turci oproti tomu za hlavní cíl svých tažení považovali střet s nepřátelskou polní armádou. Osmané si dlouho udžovali převahu, i když císařští brzy odhalili slabiny svého „regulérního“ vedení války. Na východě nebylo tak snadné vyhnout se polní bitvě, jako k tomu docházelo na západních bojištích, kde armády často zaujímaly „nenapadnutelná postavení“. Na východě hrály malou roli již z toho důvodu, že Osmané nebojovali v lineárním uskupení. Slabinami osmanského vedení války byla těžkopádnost armády a krátká doba polního tažení.

Tyto slabiny doporučoval Montecuccoli¹²⁵ využít následovně. Tažení mělo být zahájeno co nejdříve, aby než Osmané vytrhnou do pole, bylo obsazeno co největší nepřátelské území. Během vlastního polního tažení mělo být toto území udrženo a v zimě měl po rozpuštění turecké armády následovat druhý útok proti nepřátelským

¹²³ VLNAS, str. 34.

¹²⁴ Ohledně rekonstrukce velikosti osmanské armády ODENTHAL, str. 7.

¹²⁵ Raimondo Montecuccoli 21.2. 1618 – 16.10. 1680. Italský šlechtic a vojevůdce, který byl v habsburských službách. Od roku 1645 polní maršál. Bezesporně největšího úspěchu dosáhl v bitvě u sv. Gotthardu roku 1664, kdy porazil turecké vojsko. Jmenován generalisimem a prezidentem Dvorské válečné rady.

územím s cílem získat je pro císaře.¹²⁶ Plán to byl dobrý, ale jen těžko realizovatelný. Dvorní komora měla většinou velké problémy sehnat dostatek peněz na tažení a teprve potom mohlo následovat rekrutování nových mužů a jejich vyzbrojení. Tím byla kampaň zdržena. Nedostatkem stejně jako u protivníka nízká pohyblivost. Velký trén příliš brzdil možnost rychlého tažení. Ukázalo se, že armáda založená na lineární taktice není schopna vést válku na velkém území se vzdálenými cíli.¹²⁷ Císař byl tak odkázán na Uhry, Slovinsko a severní Srbsko jako pole působnosti a bojů a na polní bitvy jako rozhodující prostředek.¹²⁸

K bitvě se osmanská armáda stavěla ve více sledech do hloubky. Jízda na křídlech se snažila protivníka sevřít, zatímco střed zůstával v defenzivě nebo mírně ustupoval (na oko), ale v rozhodující chvíli přešel do útoku. Oproti svému západnímu protivníku Osmané kladli menší důraz na taktické manévry vojsk a naopak se zaměřovali na výcvik jedince a na snahu o boj zblízka. Tomu odpovídala hloubka, ale málo sevřené formace pěchoty, která měla mít dostatek prostoru k boji zblízka. Na druhou stranu nemohla neuspořádaná masa vyvinout velký tlak. Jízda také neudržovala při útoku semknuté řady, neustále objížděla nepřítele a odvážně až „sebevražedně“ napadala nepřítele všude tam, kde byl možný úspěch.

Janičáři byli dlouho považováni za nejlepší pěchotu na světě. V nespočetných bitvách strhli svým útokem vítězství na stranu Osmanů a jejich cílená palba byla postrachem křesťanských vojsk. Právě jejich uznávanost a velká sláva se jim staly osudným. Ve své namyšlenosti a hrdosti odmítali až do svého zániku každou změnu zaběhnutého rozdělení a výzbroje.¹²⁹ V časech prince Evžena byla pravidelná jízda nejobávanější zbraní Osmanů. Během války v letech 1683-99 neměli císařští rovnocennou kavalerii, kterou by nasadili. Teprve válka o španělské dědictví císařskou jízdu učinila rovnocenným protivníkem Osmanů, jak ukázaly Petrovaradín a Bělehrad. Mířená palba, divoký útok s bezohledným osobním nasazením, neúnavné šarvátky jízdy byly dlouho rozhodujícími faktory, které dávaly Osmanům převahu. Císařští vojevůdcové toto rozpoznali a snažili se tomu čelit, ale protože byli dětmi své doby, bylo jen těžko možné od nich očekávat, že kvůli nevěřícím změní svoji

¹²⁶ ODENTHAL, str. 7.

¹²⁷ Příkladem je tažení Ludvíka Bádenského na přelomu let 1689-90, kdy se markrabě pokusil o tažení do nitra Balkánu. Pronikl až k Niši, ohrozil Sofii, ale jeho zásobovací linie byly příliš dlouhé a armáda trpěla největší nouzí. Po ústupu nebylo možno ubránit ani dobyté pevnosti.

¹²⁸ ODENTHAL, str. 8.

¹²⁹ Jejich oddíly byly vyvražděny a oficiálně rozpuštěny po vzpouře roku 1826 proti sultánovi Mahmudovi II.

strategii. Co je přimělo k největším rozdílům oproti západní lineární taktice byl strach z osmanské kavalerie, která ochromovala zejména tyl a zpravodajství.¹³⁰

K zajišťování tylu a posílání informací se na východě používali husaři a hraniční jízda. I oni se však z tábora odvažovali jen ve větším počtu. Během pochodu, tak jako i v boji, hledala kavalerie oporu v pěchotě. Zatímco na západě bylo jízde přikazováno neustále útočit (právě v tomto bodě se projevila Evženova výchova), na východě byla jízda stavěna do karé a osmanské útoky byly odráženy palbou z karabin. V karé formacích dokonce občas probíhal i pochod. K předvoji bývalo přiřazeno i více setnin pěchoty a Evžen dával předvoji i dělostřelectvo. Armáda neustále pochodovala buď v bojové formaci nebo ve formaci, která umožňovala v krátkosti přetvoření do bojové formace. Ludvík Bádenský nechával strany pochodující kolony nést španělské jezdce (drátěné překážky), aby je mohli vztyčit při útoku osmanské jízdy.

Evžen se postaral o to, aby bylo zabráněno nenadálým útokům Turků, a proti vůli starších generálů nutil jízdu k větší aktivitě a snažil se, aby udržovala neustálý kontakt s nepřítelem a pozorovala ho. Jestliže se z nějakého důvodu nevytvořilo karé, nechal kavalerii, aby vytvořila minimálně tři šiky, které měly vytvořenou kompaktní masou nepříteli vzdorovat.¹³¹ V bitvě bylo častým zvykem rozestavit jízdu na křídlech. Proti obávané osmanské jízde, kdy hrozilo, že jízda nebude kryta palbou pěchoty, byla na východě rozdělena na menší jednotky v bitevní sestavě. Podobně se rozestavovalo dělostřelectvo. Ne vždy se stavěly dostupné těžké kusy, jako na západě do jedné nebo několika velkých baterií, ale rovnoměrně se rozestavily podél celé fronty, aby Osmané děsily na celé šíři bitevní sestavy. Turci měli velký respekt před dělostřelectvem. Jejich vlastní, které bylo za časů velkých sultánů elitní zbraní, bylo nyní špatné a nemohlo se rovnat císařskému.

Vše bylo vypočítáno tak, aby osmanská jízda neměla šanci prolomit sestavu. Bitvy měly díky tomu defenzivní charakter. Pevně semknutá armáda pomalu postupovala, neponechávajíc žádnou skulinku nepřátelským výpadům. Stále probíhala nepřetržitá palba podél celé fronty. Vědělo se, že Osmané útočí tehdy, když palba na chvíli ustane. Když byl mezi janičáry způsoben zmatek a chaos, následoval asi i útok jízdy podle Montecuccoliho pravidel. Proti sipahiům musela být postavena pěchota, proti janičářům jízda. Formace Osmanů, jak bylo řečeno, byla volnější a proti pevně

¹³⁰ ODENTHAL, str. 9.

¹³¹ Na západě se formovaly jen dva šiky (sledy).

semknuté formaci habsburských vojsk a jejich palbě ztrácela své držení. Jakmile byla na ústupu, celé vojsko se snadno rozpadlo. Každý hledal záchranu na vlastní pěst a dělostřelectvo, trén a ležení byly ponechány osudu. V základě nebyla lineární taktika při těchto střetech opuštěna, ale schématické a puntičkářské trvání na Ordre de bataille (postavení, uspořádání armády) bylo opuštěno.

Turci viděli úpadek svojí pěchoty a její neschopnost čelil mohutnému tlaku pevné formace. Objevil se tak nový způsob boje, který císařským způsobem způsobil značné starosti. Šlo o taktiku rozptýlených střelců. Byly vytvářeny skupinky střelců, které vyhledávaly úkryt v úvozech a roklích, za keři a stromy atd. a odtud stříleli na blížícího se nepřítele. Pokoušeli se pomoci si přesně tak jako později panduři nebo Washingtonovi vojáci či francouzští vojáci za Francouzské revoluce. Císařští při postupu bitevní linie chránili strany speciálními střeleckými oddíly nebo se střežili vysunutím malých oddílů vybraných mužů¹³² před linií, kde udržovali cílenou palbu na nepřítele. Vzor byl zřejmě v případě císařských v Chorvatech a pandurech, kteří bránili vojenskou hranici, tzv. hraničáři, a Osmané měli vzor v nepravidelných jednotkách.

Žádný císařský generál nechtěl mít tyto nepravidelné jednotky pod svým velením. Byly příliš nedisciplinované a svým příkladem strhávaly pravidelné jednotky. Války na východě se vedly s odstrašující krutostí. Zcela běžné bylo, že ani jedna strana nebrala zajatce. Pokud přesto někdo padl do rukou nepřítele, byl krutě mučen a vyslýchán ohledně úmyslů nepřítele. Následně byl stejně zabit, u Osmanů v lepším případě poslán „jen“ na galeje. I tak docházelo poměrně často k dezercím na osmanskou stranu. Příčinou bylo lepší zacházení a zásobování vlastních vojáků, než jaké měli křesťané. Dalším důvodem byla možnost rychlého postupu a „udělání kariéry“ ve službách sultána. Mnoha renegátům se to také podařilo.

Ani nová taktika pádišáhovým armádám nepomohla a kráčely od porážky k porážce. Pocit podrázenosti proti západnímu sousedu se musel stále více projevovat ve vedení a způsobu války. Karta se obrátila a nyní to byli císařští, kteří vyhledávali srážky v poli, a Osmané, kteří se jim vyhýbali. Obsazovali opevněné body, napadali ústupové a zásobovací linie protivníka ve snaze ho zastavit. Stávalo se, že i na východě během tažení nedošlo k žádné bitvě a celé tažení spočívalo v pochodech a obléhání opevněných bodů. Tuto opatrnou strategii vyhýbání se rozhodnému střetu,

¹³² Zpravidla se nejednalo o více než 50 mužů. Tyto oddíly se v němčině nazývají Flügelzüge.

kdy by jedna bitva mohla rozhodnout válku, chtěli sultánovi velitelé uplatnit i ve válce 1716–1718.¹³³

Tato válka byla pro prince Evžena něčím významným. Jak mnoho autorů uvádí bylo to poprvé a naposledy, kdy měl volné ruce a rozhodoval v otázkách politických i vojenských. Do jeho rozhodování se mu nikdo nevměšoval. V dřívějších válkách, ale i později, vždy musel brát zřetel na přání spojenců. Princi savojskému jako prezidentovi Dvorské válečné rady (1703-1736) se podařilo za dva roky od skončení války o španělské dědictví postavit na nohy armádu, jakou jak píše Odenthal: „neměl k dispozici ještě žádný Habsburk.“¹³⁴ Jisté nedostatky je třeba připočítat na vrub nedostatku financí. Tato preventivní válka byla vlastním Evženovým politickým počinem. Prosadil ji i proti vůli císaře a mnoha jeho rádců.

Přesný stav Osmanské armády jako obvykle není znám. Jak uvádí Evžen po bitvě u Petrovaradína měla mít jejich armáda 200 000 mužů. Do tohoto čísla nebyli započítáni Tataři.¹³⁵ Feldzüge uvádějí, že měli hodně přes 100 000 vojáků.¹³⁶ Také Redlich uvádí sílu Turků přes 100 000 mužů.¹³⁷ Parvev uvádí 150 000, mezi nimiž byl malý kontingent Tatarů.¹³⁸ Vlnas se zmiňuje o nějakých 120 000 – 190 000. Jádrem mělo tvořit 30 000 sipahiů a zhruba dvojnásobek janičářů. Zbytek byly pomocné oddíly složené z obyvatel pádišáhovy říše. Tatarský kontingent byl malý.¹³⁹ Odenthal odhaduje armádu Damada Aliho na 70 000 – 80 000.¹⁴⁰ Zajisté neuděláme chybu, když budeme počítat s nějakými 120 000 muži. Tatarský kontingent byl malý, chán se obával ruské nebo polské invaze na své území.¹⁴¹

Kvalita dělostřelectva byla horší než v dřívějších taženích. Kalibry děl byly tak rozličné, že bylo s podivem, jak vůbec mohlo fungovat zásobování a dodávky munice. Primitivnost spřežení, která byla případ od případu rekvírována, zapříčinila, že ne všude bylo možno dopravit za armádou i těžké dělostřelectvo, což přispělo i k porážce u Petrovaradína. Co se týká hlavní masy armády, lenního vojska Pašů,

¹³³ O taktice Osmanů ODENTHAL, str. 9-12.

¹³⁴ Tamtéž, str. 12.

¹³⁵ Feldzüge XVI., Supplement-Heft Nr. 65, An den Kaiser. (Schlachtrelation). Peterwardein, 8. August 1716., str. 75.

¹³⁶ Feldzüge XVI., str. 161.

¹³⁷ REDLICH, str. 158.

¹³⁸ PARVEV, str. 166.

¹³⁹ VLNAS, str. 467.

¹⁴⁰ Rozbor počtu jednotlivých složek armády ODENTHAL, str. 25-26.

¹⁴¹ VLNAS, str. 467.

rumelské kontingenty byly považovány za mnohem schopnější než anatolské. Oba stály pod velením svých beylerbeyů, Sariho Achmeta a Türk Achmeta.¹⁴²

Když přihlídneme k tomu, že rozhodnutí o válce a míru padlo teprve koncem dubna pro Osmany překvapujícím způsobem, budeme-li dále uvažovat jak dlouho obvykle trvalo než osmanská armáda vytáhla do pole, je překvapující, že tentokráte byla k uherským hranicím vypravena nezvykle rychle. Byla porušena tradice vyčkávat u Edirne, než se shromáždí celá armáda, a potom za velikých oslav a za přítomnosti sultána teprve vyrazí do pole. Tentokráte se zde shromáždili jen janičáři, sipahiové a oddíly z Anatolie, které oproti běžné praxi, kdy slavnostně táhly skrz Istanbul, nyní zvolily nejkratší cestu přes Dardanely. Rumelské oddíly se k vojsku přidaly u Sofie a také Tataři se měli připojit po cestě.¹⁴³

K bezproblémovému pochodu k Bělehradu, byli ihned po roztržce s císařem vysláni důstojníci, aby zřídili sklady podél trasy pochodu. Stejně byly z Valašska a po Dunaji poslány významné zásoby do Bělehradu i Temešváru. Přísun byl o to důležitější, že křesťanskému obyvatelstvu se nedalo zcela věřit.¹⁴⁴ Dunajská flotila Turků čítala 45 nově postavených lodí a jistý neznámý počet čajek. To byly lehké veslice s jedním dělem menšího kalibru.¹⁴⁵

Stručný přehled všech příprav, které musely být učiněny před vstupem do války z císařské strany, byl již nastíněn.¹⁴⁶ Nyní bych je rád poněkud rozvedl. Když začalo hrozit, že vypukne válka na Balkáně, nacházela se císařská armáda v dědičných zemích roztroušená. Čítala 45 pěších pluků a 42 jízdních pluků, celkem 137 600 mužů. K tomu je nutno připočítat nějakých 30 000 hraničářů, kteří byli zapojováni do válek na východě.¹⁴⁷ Armáda se nacházela ve stejném stavu, v jakém zakončila Válku o španělské dědictví. Úbytek ve stavech je odhadován k roku 1715 na 20 000 mužů a 6000 koní.¹⁴⁸ V Uhrách se nacházelo 19 pěších a 25 jezdeckých pluků. Jako minimum požadoval princ Evžen pro polní armádu 70 bataliónů (praporů) a 185 eskadron, tedy zhruba 80 000 mužů.¹⁴⁹ Princ zároveň požadoval pro mobilizaci ohromnou sumu 20 500 000 zlatých.¹⁵⁰

¹⁴² ODENTHAL, str. 26.

¹⁴³ Feldzüge XVI., str. 166.

¹⁴⁴ ODENTHAL, str. 27.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 28.

¹⁴⁶ Viz. str. 35.

¹⁴⁷ ODENTHAL, str. 28.

¹⁴⁸ Feldzüge XVI., str. 47.

¹⁴⁹ Přesné počty bataliónů a eskadron a odkud byly staženy uvádí ODENTHAL, str. 28-29.

¹⁵⁰ Tuto sumu stejně jako odkud měly být peníze sehnány Tamtéž, str. 29.

Problémy nebyly jen ohledně financí, které zapříčinily, že např. chybějící koně byli dokoupeni až na jaře 1716. Dělostřelecký park byl shromažďován v Budíně. Mnohem závažnějším problémem bylo obstarání spřežení a obsluh pro děla. Ještě koncem června 1716 se tak artillerie nacházela v Budíně. Trén byl kompletně vybudován znovu. To, co z něj zbylo po Válce o španělské dědictví, bylo nepoužitelné. Přitom trén byl významnou součástí již proto, že prezident Dvorské válečné rady s sebou chtěl vzít co nejvíce proviantu, aby se nemusel spoléhat na sklady. Byly obstarány potřebné lodní (pontonové) mosty.¹⁵¹

Velký důraz kladl Evžen na dunajskou flotilu. Osmané mívali vždy převahu a to princ nehodlal v nadcházející kampani připustit. Habsburské lodě bývaly oproti nepřátelským méně pohyblivé. Byly to jakési plovoucí baterie. I nyní měly být schopny nést 30-40 menších děl. Z plánovaných 12 lodí byly do léta postaveny jen 3. Spolu se 30 čajkami tak tvořili císařskou flotilu. Podle osmanského vzoru měly zhruba třicetičlenou posádku, z níž někteří obsluhovali malá děla.¹⁵² Ohledně přísunu proviantu byly uzavřeny smlouvy se dvěma soukromými konzorcii, která chtěla převzít dodávky. Jednalo se o konzorcium Schell-Mohrenfeld, které mělo zajistit dodávky pro armádu. Smlouvu potvrdil císař 3. října 1715. Zásobování uherských pevností bylo z tohoto vyjmuta a svěřeno smlouvou z 10. září 1715 Emanuelovi Oppenheimerovi.¹⁵³ Přísun ale nefungoval, jak měl, dodávky se opožďovaly a armáda trpěla brzy nedostatkem.¹⁵⁴

O hlavním veliteli nebylo pochyb, vážnějším problémem bylo jmenování podvelitelů. Včetně Evžena měla monarchie 24 maršálů, ale kromě dvou byli ostatní kvůli věku a nemocem neschopni služby.¹⁵⁵ Další byli jmenováni do čestných úřadů, které jim zajišťovaly blahobyt a jiní prostě pod princem savojským nechtěli bojovat. Tady bych uvedl Guida Starhemberga, který Evženovi nemohl zapomenout, že podle jeho mínění ho během Války o španělské dědictví posílal na neudržitelné pozice.¹⁵⁶ Je dlužno připomenout, že maršál Starhemberg byl jedním z nejschopnějších velitelů

¹⁵¹ ODENTHAL, str. 30.

¹⁵² Tamtéž, str. 30, podrobněji o flotile, jejím velení, výstavbě a najímání posádky Feldzüge XVI., str. 72-74.

¹⁵³ Feldzüge XVI., str. 75-77.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 78.

¹⁵⁵ ODENTHAL, str. 31.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 31.

své doby.¹⁵⁷ Princ savojský musel před tažením povýšit řadu velitelů, aby měl dostatek šarží.¹⁵⁸

¹⁵⁷ VLNAS, str. 112.

¹⁵⁸ ODENTHAL, str. 32.

Počátek kampaně v roce 1716 a bitva u Petrovaradína

Princ Evžen se snažil držet jednotky co nejvíce semknuté a zbytečně netříštil síly. Nešlo jen o to, postavit proti osmanské mase masu vlastní. Jeho cílem bylo dobývat a musel mít dostatek sil k průniku. K dispozici měl místo očekávaných 70 pěších batalionů (praporů) dokonce 85. Celkem 66 000 infanteristů. Nicméně z toho bylo určeno 18 batalionů jako posádky pevností. Neúměrná síla posádek byla typická pro tehdejší dobu. Zde v Uhrách o to důležitější, že místnímu obyvatelstvu se nedalo zcela důvěřovat. Bylo potřeba mít dostatek mužů, kteří by zajišťovali komunikace a týl armády. Kavalerie čítala 33 000 mužů. Artilerie měla k dispozici 85 polních a zhruba 100 obléhacích děl. Bez dělostřeleckých obsluh a personálu trénu čítala armáda 86 400 vojáků.¹⁵⁹ Parvev udává celkové číslo nižší, jen 70 000 vojáků.¹⁶⁰ Redlich uvádí 80 000 vojáků v hlavní armádě a dalších 40 000 v posádkách, Sedmihradsku a na dlouhé hranici podél Dunaje a Sávy.¹⁶¹ Vlnas píše, že „prameny udávají, že hlavní křesťanské vojsko v Uhrách čítalo onoho léta něco přes 90 000 mužů, z čehož zhruba třetinu tvořila jízda. Další vojáci leželi v Sedmihradsku, v hraničních posádkách a v pevnostech“.¹⁶² Budeme-li ctít prameny pak se budeme muset přiklonit k výše psanému údaji, který uvádějí Feldzüge.

Jaké byly cíle tažení? Osmané usilovali především o strategickou pevnost Petrovaradín. Kdyby tuto mocnou pevnost získali, otevřela by se jim cesta buď do Sedmihradska nebo Chorvatska.¹⁶³ Cílem prince savojského bylo dobytí Bělehradu. Tato pevnost byla klíčem ke kontrole středního toku Dunaje a důležitým uzlem na staré vojenské cestě z Istanbulu do Vídně. Problémem započetí každé války s Turkem bylo, že Banát¹⁶⁴ byl stále v jejich rukou. Vrážel klín do císařských Uher, odděloval Sedmihradsko od ostatních území a tvořil účinnou ochranu Srbska jak se ukázalo v roce 1690 prostřednictvím možného protiútoků do Uher. Podle tehdejších strategických pravidel by bylo správné nejprve odstranit tuto hrozbu dobytím Temešváru a obsazením Banátu.

¹⁵⁹ ODENTHAL, str. 33, Feldzüge XVI., str. 102-3.

¹⁶⁰ PARVEV, str. 166.

¹⁶¹ REDLICH, str. 158.

¹⁶² VLNAS, str. 467.

¹⁶³ Tamtéž, str. 467.

¹⁶⁴ Temešský Banát s klíčovou pevností Temešvárem byl dobyt v roce 1552. Tentýž rok zde byl ustanoven beylerbeylik Temešvár.

Důvodů, proč se stal cílem nikoliv Banát, ale Bělehrad, je několik. Především šlo o prestižní důvody. Kdyby tato mocná pevnost, výpadová brána islámu proti křesťanskému západu byla dobyta hned v prvním tažení, muselo by to zanechat velký dojem na evropské mocnosti. Princ potřeboval rychlé vítězství, aby tak ochromil protivníky Habsburků a umlčel odpůrce na vídeňském dvoře. Úspěch proti Temešváru nebyl ani zdaleka zaručen. Operace v málo schůdných, bažinatých oblastech Banátu přivedly již v letech 1695 a 1696 jednu císařskou armádu na pokraj zničení. Bylo možné, že by Evžen obléhal Temešvár celý rok a nakonec by musel stejně s nepořízenou odtáhnout. V případě obležení by neměl dostatek sil, aby zabránil osmanské hlavní armádě v útocích na vybrané cíle v Uhrách.

Pokud měl být cílem Bělehrad, bylo zapotřebí vytrhnout do pole co nejdříve. Město bylo cílem velkého vezíra a jeho armády, která odtud chtěla postupovat dále. Shromážděním císařských oddílů se stalo ležení u Futaku nedaleko pohraniční pevnosti Petrovaradín. I kdyby Osmané předešli císařské, mohla mocná pevnost zadržet první nápor a připoutat část jejich sil. Armáda, která tábořila nedaleko, by neměla problém rychle přispěchat na pomoc. Dlouhou dobu trvalo než dorazily jednotlivé kolony vojáků, zásoby a rekruti. Nebylo možné, aby armáda zůstala takovou dobu pohromadě, protože by záhy musela vyjít široké okolí. Princ Evžen proto shromáždil jednotky nejprve v prozatímních táborech a teprve krátce před tažením je chtěl stáhnout k Futaku.

Dosáhl tím i zmatení Osmanů ohledně místa shromáždění císařských sil. Armáda byla rozložena v prostoru mezi středním Dunajem a Tisou od Budína až k Petrovaradínu. Jednotlivé oddíly tábořily ještě dále na východě a u Velkého Varadína. Zástupcem velitele byl maršál Jan Pálffy. Ten měl přísný rozkaz v žádném případě nezačínat s nepřátelskými akcemi než dorazí generalissimus. Většina regimentů dorazila do shromažďovacích táborů místo v polovině května až v polovině června.¹⁶⁵ Už počátkem června vydal princ Evžen rozkaz, aby se jednotky, které se nacházejí nejvíce na severu, začaly stahovat k jihu. Druhého června opustil Evžen Vídeň a do ležení u Futaku přibyl 9. června. Prvním úkolem bylo shromáždít roztroušené regimenty. Okamžitě poté co dorazil, provedl přehlídku vojska v ležení a se stavem jednotek a morálkou byl spokojen.¹⁶⁶ Čekal ještě na řadu oddílů, svůj štáb a artilerii.¹⁶⁷

¹⁶⁵ ODENTHAL, str. 34.

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 34, Feldzüge XVI., Supplement-Heft Nr. 19, An den Kaiser. Feldlager bei

Armáda velkého vezíra se soustředila v druhé polovině července u Bělehradu. Divan rozhodl, že s nepřátelskými akcemi má začít nepřítel. Teprve pak má zasáhnout Damad Ali. Ve vedení armády ale nic takového nebylo patrné. Velký vezír slyšel tolik o koncentraci císařské armády, že mu bylo jasné, že není možné zabránit válce. Začal proto jednat bez ohledů na diplomacii. Důležitou otázkou, kterou si musíme položit, je, zda ofenzíva byla tím nejlepším možným řešením. Pokud by vyčkal útoku císařských sil, princ Evžen by se musel obtížně rozhodovat, zda se má s přihlédnutím k nepřátelské armádě se pokusit překročit Dunaj nebo Sávu a táhnout na Bělehrad. Pravděpodobně by se toho neodvážil a pokusil by se protivníka nějakým manévrem, možná předstíraným útokem na Temešvár, vylákat z pevného postavení.

To jsou ovšem jen spekulace. Turečtí velitelé se domnívali, že císařské armádě bude ještě dlouho trvat, než se shromáždí. Jinak by usnesení Válečné rady, která se konala po příchodu velkého vezíra do Bělehradu, bylo nepochopitelné. Na poradě Hussein, aga janičářů, navrhl, aby armáda vytáhla k Temešváru. Mohla by tak využít výhodnou polohu Banátu. Odtud bylo možné ohrožovat Sedmihradsko a spoje nepřítel. Tuto radu podporoval i velitel tatarského kontingentu. Nabídl se, že by od Temešváru vedl svoje jezdce do Sedmihradska. Na jeho východní hranici stál chán s hlavní tatarskou silou. Generál Steinville, který zde měl k dispozici zhruba 10 000 mužů,¹⁶⁸ by neměl dostatek sil, aby mohl čelit útoku ze dvou stran.

Proti tomuto plánu se postavil důvěrník velkého vezíra, beylerbey Sari Achmed. Varoval před bažinami Banátu a připomenul drtivou porážku u Zenty, kterou osmanské zbraně utrpěly právě v této oblasti a proti stejnému vojevůdci. Místo toho navrhl útok na domněle slabě obsazený Petrovaradín. Pokud by se podařilo dostatečně zajistit přechody přes Sávu, byly by tím zajištěny ústupové linie. Po jistém váhání velký vezír s tímto návrhem souhlasil. Jeho polní armáda tak nic netušíc vytáhla přímo proti shromaždišti nepřátelské armády.¹⁶⁹

Ve dnech 26.-27. července přešla osmanská armáda Sávu.¹⁷⁰ Okamžitě po vniknutí na císařské území začala turecká jízda s pleněním. Když se Evžen ke svému překvapení dozvěděl o nepřátelské ofenzivě, jeho hlavní starostí bylo co nejrychleji

Futak, 18. Juli 1716., str. 36.

¹⁶⁷ Podrobně ohledně počtu očekávaných oddílů a odkud měly přitáhnout ODENTHAL, str. 34-35.

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 32.

¹⁶⁹ O poradě u Bělehradu ODENTHAL, str. 35-36, Feldzüge XVI., str. 168, zmínka REDLICH, str. 158.

¹⁷⁰ Redlich uvádí datum přechodu 26.-28. července REDLICH, str. 158, stejně tak Feldzüge XVI., str. 169, Parvev a Odenthal uvádějí dva dny PARVEV, str. 166, ODENTHAL, str. 36.

stáhnout celou armádu k Futaku a Petrovaradínu. Z levého břehu u Futaku přeložil svůj velitelský stan na pravý břeh k Petrovaradínu. Jednotkám, které měly teprve dorazit, určil za nový cíl také pravý břeh. Větší část jeho armády zůstala zatím na místě v polním táboře. Některé jízdní regimenty (pluky) byly odeslány k Titelu (Tumen, Theisshügel). Měly zde vyčkat na oddíly ze Segedína, které postupovaly podél Tisy, a zabránit Osmanům, aby jako roku 1697 zde překročili řeku. Nejvíce starostí mu působilo zabezpečení z Osijeku na pravém břehu pochodujících jednotek generála hraběte Nadasdyho. Nacházel se ještě dále od Petrovaradína než Osmané.¹⁷¹ Nepřítel by se mohl vklínit mezi něj a pevnost a odříznout ho.

To ještě princ savojský nevěděl, že za náhle se objevivší jízdou v Sirmii (Srem, Srijem)¹⁷² táhne celá armáda Damada Aliho. Nadasdy bez problému dorazil 2. srpna k Petrovaradínu, přestože osmanská jízda byla kolem pevnosti.¹⁷³ Tím se dostáváme k prvnímu střetu tohoto roku. Již 27. července se musely předsunuté hlídky stáhnout před silným osmanským předvojem. Ten měl mít až 20 000 jezdců a vedl ho Kurd Paša. Hlavní armáda pochodovala za ním, podle starého zvyku rozdělená na jednotky z Rumelie,¹⁷⁴ které tvořily pravé a jednotky z Anatólie¹⁷⁵ tvořící levé křídlo. Kurd Paša příliš nechválal kupředu, nechtěl ztratit kontakt s hlavní armádou. Jak pomalu postupoval, vyplývá z toho, že vzdálenost mezi mostem přes Sávu u Zemunu a Petrovaradínem obnáší tři denní pochody. Kurd Paša potřeboval dvojnásobek tohoto času.¹⁷⁶

Princi Evženovi zatím 28. července dorazily zbylé kusy dělostřelectva¹⁷⁷ a 31. července obdržel od císaře svolení dle vlastního uvážení zahájit nepřátelské akce.¹⁷⁸ Jak bylo řečeno, ofenzíva Osmanů prince savojského překvapila, na druhou stranu mu byla velice vítaná. O síle nepřítele nemělo císařské velení ponětí. Bylo pozorováno, že menší oddíl o 5000 mužích, zejména Tataři, byl vyslán proti malé pevnosti Raca na Sávě.¹⁷⁹ Habsburský vojevůdce se rozhodl překročit Dunaj a navázat s nepřítelem kontakt. Zprávy o postavení a úmyslech nepřítele měl zjistit

¹⁷¹ ODENTHAL, str. 36.

¹⁷² Region nacházející se na velké uherské nížině mezi Dunajem a Sávou.

¹⁷³ ODENTHAL, str. 37.

¹⁷⁴ Rumelii tvoří turecké državy získané z evropského území, které dříve ovládala Byzantská říše. Jednalo se o Albánii, Makedonii, Épeiros a Thessálii.

¹⁷⁵ Území Malé Asie.

¹⁷⁶ ODENTHAL, str. 38.

¹⁷⁷ Tamtéž, str. 37, Feldzüge XVI., str. 154.

¹⁷⁸ Feldzüge XVI., str. 155, ODENTHAL, str. 37.

¹⁷⁹ ODENTHAL, str. 38.

větší jezdecký průzkum. Velení nad ním bylo svěřeno maršálu Pálffymu. Podle rozkazů generalissima se měl vyhnout jakémukoliv střetu s nepřítelem. Oddíly, které mu byly svěřeny, se mu zdály příliš malé a přiměl prince, aby mu s sebou dal dva kyrysnické pluky, jeden dragounský a mimoto ještě 900 kyrysníků a 400 husarů, celkem 3000 jezdců.¹⁸⁰

Pálffyho výzvědný oddíl měl proniknout ke Karlovicím, ale ještě před nimi byl náhle napaden osmanskou jízdou. Maršál vůbec nepomyslel na ústup a opakovaně odrazil útoky nepřátelské kavalerie. Kdyby měli Osmané 7000 - 10 000 jezdců, jak bylo uváděno, bylo by čirou nerozvážností se s nimi pouštět do boje. Všeobecně bylo přece známo, že v boji muže proti muži jsou Turci výborní. Nepřítel neměl po více jak čtyřhodinovém boji získat ani píd' půdy na úkor císařské kavalerie. Délka boje měla být určena velkým počtem nepřátel, takže Pálffy se musel probít zpět.¹⁸¹ To by znamenalo, že Osmané by se museli bít žalostně, což je málo pravděpodobné.¹⁸²

Ústup, který nařídil Pálffy, se stal jeho jízděmu oddílu osudným. Cesta zpět vedla přes obtížný terén plný roklí a příkopů. Tak museli císařští neustále zpomalovat a nepodařilo se jim vymanit se z kontaktu s nepřítelem. Večer se s osmanskou jízdou v zádech dostal Pálffy zpět k Petrovaradínu. Na pomoc před dorážejícími Turky mu byl poslán oddíl pěchoty. Oficiální ztráty hovořily o 401 mrtvých a 295 zraněných. Zajatci byli zřejmě započítáni mezi padlé. Zajat byl podmaršálek Seyfried Breuner, který kryl se svými kyrysníky ústup.¹⁸³

Nešťastná šarvátka alespoň přinesla jistotu, že velký vezír míří s armádou k Petrovaradínu. Damad Ali musel být vítězstvím nadšen už jen z důvodu, že pozvedlo morálku jeho armády, protože ta byla skutečně špatná. Neoblíbenost velkého vezíra ještě vzrostla poté, co na počátku tažení snížil prémii za zajatce a uříznuté hlavy. To přivedlo vojsko k jakési stávce, takže vůbec neodváděli zajatce. Nakonec bylo velení nuceno odměny opět zvýšit.¹⁸⁴

Ještě před návratem Pálffyho začal princ Evžen s přechodem jednotek přes Dunaj. Před pevností, která byla obloukem ohraničena Dunajem, se nacházely ještě zbytky starého opevnění z roku 1694. Jednalo se o dvojité prstenec opevnění, ve kterých se

¹⁸⁰ ODENTHAL, str. 39.

¹⁸¹ Feldzüge XVI., str. 172.

¹⁸² ODENTHAL, str. 40.

¹⁸³ Ohledně střetu u Karlovic podrobněji Feldzüge XVI., str. 172-73, ODENTHAL, str. 39-40, zmínky REDLICH, str. 158-59, VLNAS, str. 467, PARVEV, str. 166.

¹⁸⁴ ODENTHAL, str. 40.

roku 1694 ubránil generál Caprara tureckému obléhání.¹⁸⁵ Opevnění sice byla rozpadlá, ale od přírody pořád tvořila silnou překážku. Jedno křídlo se opřelo o Dunaj a druhé na hřebeni výšin na náhorní plošině.¹⁸⁶ Terén před šancemi byl bažinatý a těžko průchodný. Útok nebo výpad byl velice obtížný. Druhého srpna začali císařští horečně s vylepšováním šancí, za kterými umístil princ svoji armádu. Třetího srpna zde tábořilo 60 batalionů vojska a kolem večera dorazil i poslední sbor. Jednalo se o 24 eskadron a 8 batalionů ze Segedína, kterým velel princ Alexandr Württemberský.¹⁸⁷ Tyto oddíly se rozložily na levém břehu, kde se nacházela také většina jízdy.¹⁸⁸ Z levého břehu bylo též možné pozorovat osmanský tábor nacházející se 3 kilometry od pevnostního ležení.

Velký vezír se spoléhal na to, že ještě neshromážděný protivník mu umožní vstoupit na jeho území a docílit laciného úspěchu. Tento předpoklad se mu splnil u Karlovic. Damad Ali tak dosáhl na pohled skvělého, i když ani v nejmenším rozhodujícího vítězství. Nyní se rozhodl použít stejnou taktiku, jaká byla použita v roce 1711 u Prutu. Po prvním střetu se chtěl vyhnout dalšímu boji a hleděl dobrým postavením získat možnost k vyjednávání a míru. Damad Ali se ovšem dopustil dvou velkých vojenských chyb. Jednou byl ofenzivní postup proti nepříteli a k druhé chybě ho přivedly politické úvahy. Tím mám na mysli, že po překročení Sávy přešel do striktní defenzivy. Konečné rozhodnutí padlo na poradě pod hradbami Petrovaradína.

Na poradě navrhoval beylerbey z Anatólie, Türk Achmet, okamžitý útok ještě tentýž den 3. srpna. Tato rada hovořila proti již zmíněným názorům velkého vezíra. Damad Ali se znovu přiklonil k radě svého dosavadního oblíbence a rádce Sariho Achmeda. Ten varoval před rozhodujícím útokem, dokud není v táboře těžká artilerie. Sari Achmet dával přednost plánovanému útoku na pevnost a byl ochoten svést nanejvýš defenzivní bitvu.¹⁸⁹ Proti tomu píše Vlnas: „Damad Ali měl zjevně dost sil k tomu, aby dobyl pevnost a současně čelil náporu mnohem slabší křesťanské armády. Ctižádost však velkému vezírovi přikazovala rozdrtit nevěřící ve velké polní bitvě.“¹⁹⁰

¹⁸⁵ V roce 1694 mezi 10. zářím a 2. říjnem se neúspěšně pokusil velký vezír Ali Paša dobýt šance a porazit Capraru.

¹⁸⁶ ODENTHAL, str. 41.

¹⁸⁷ Vlnas chybně uvádí Alexandra Württemberského jako vévodu VLNAS, str. 468.

¹⁸⁸ ODENTHAL, str. 41, Feldzüge XVI., str. 175.

¹⁸⁹ Průběh porady ODENTHAL, str. 42., Feldzüge XVI., str. 176.

¹⁹⁰ VLNAS, str. 467.

Kdyby se velký vezír pokusil zaútočit na šance, které pravda nebyly plně obsazené, musel by čelit pevnostnímu dělostřelectvu a nemohl by ani zabránit Evženovi, aby ten v rychlosti vrhnul jednotky stojící na druhém břehu do bitvy. V tom případě by Damad Ali bezpochyby prohrál. Proto bylo dobře, že návrh anatolského beylerbeye odmítl. Chtěl-li však velký vezír z osmanské strany vést válku drobnými šarvátkami, vyčkáváním a zabráněním rozhodující bitvě, bylo opět špatně, že přitáhl až k Petrovaradínu. Armáda by se musela držet tak daleko od nepřítele, aby nebylo potřeba svést ani defenzivní bitvu. Zdá se, že Damad Ali věřil, že za polními opevněními, skládajícími se ze zemních opevnění zesílených vozovou hradbou,¹⁹¹ které začali Osmané budovat ihned po svém příchodu 2. srpna, odrazí útok císařských a jejich porážka je možná přiměje k mírovým jednáním. Mělo se ale ukázat, že armáda přes heroickou statečnost a taktické umění některých svých velitelů nedorostla svému protivníkovi, jeho válečné zdatnosti a zejména převaze vojenského velení Evžena Savojského.

Třetího srpna nastoupili Osmané do bitevního uskupení. Velký vezír pozoroval masy nepřítele, které přecházely na pravý břeh, nemohl jim v tom zabránit a považoval za možné, že na něj křesťané zaútočí již dnes. Do poledne čekal na výpad a poté vyslal parlamentáře k veliteli Petrovaradína, svobodnému pánovi Löffelholzovi von Kolberg, s výzvou vydání pevnosti. Ten měl za sebou skvělou vojenskou kariéru a vyznamenal se zejména v bojích s Rákóczi. Princ Evžen výzvu ústně odmítl. Turecký velitel poté započal s obléhacími pracemi Caprarových šancí. Osmané nezapomněli nic ze svého dokonalého umění budování zákopů a paralel. Již následující den se na některých místech přiblížili na 50 kroků k císařským pozicím.¹⁹²

Turci zde měli k dispozici jen 30-40 lehčích děl, z nichž byly vytvořeny tři baterie, které 3.-4. srpna ostřelovaly šance. Těžká artilerie dorazila teprve 4. srpna a Turci ji nestihli umístit do pozic. Druhý den pak padla do rukou císařských. Již byla zmínka o šancích Osmanů ohledně ofenzivy, nyní se podívejme jaké měli šance dobýt pevnost. Ty byly vskutku nepatrné. Dobýt pevnost v bažinách když ji navíc obklíčili a odřízli jen z jedné strany, s tím se opravdu nedalo počítat. Princ savojský by mohl, pokud by se stáhl na levý břeh, po lodních mostech posílat Löffelholzovi posily i zásoby. Turci by pak museli koncem září nastoupit zpáteční cestu.

¹⁹¹ ODENTHAL, str. 43, Feldzüge XVI., str. 176.

¹⁹² ODENTHAL, str. 44, Feldzüge XVI., str. 177.

I setrvání v opevněních na pravém břehu by princ zajistilo se vši pravděpodobností úspěch. Pokud by Damad Ali zůstal věren svému plánu neútočit, byl by princ jistě ve výhodě ohledně zásobování přes všechny jeho nedostatky. Osmané měli totiž nesrovnatelně delší zásobovací linie. Takto by mohl protivníka vyčerpat. Kdyby se turecký velitel rozhodl pro útok, neměla jeho, ne o tolik početnější armáda šanci porazit nepřítele, který se nacházel v opevněních a jenž měl kvalitnější artilerii. Tím se dostáváme již opravdu do spekulací. I v případě, že by císařskou armádu porazil, získal by Damad Ali jen malý prostor, skutečné obležení by muselo teprve začít a oslabená osmanská armáda by teprve neměla šanci pevnost dobýt.¹⁹³ Nelze než souhlasit s těmito závěry.

V obou případech byl sice úspěch jistý, ale jinou otázkou bylo, zda tímto způsobem budou moci být nepříteli způsobeny větší škody. Princ zvolil třetí možnost, útok. Jednalo se o smělý plán zaútočit na nepřítele, který je dobře zakopán a jehož morálka byla po vítězné srážce na vysoké úrovni. Evžen na sebe vzal těžký úkol vyvést svoji armádu z šancí, rozvinout ji a jít s ní do útoku proti dobře postavenému protivníkovi, který půlkruhem obkličoval jeho postavení. V případě porážky by bylo hodně problematické stáhnout armádu zpět do šancí bez toho, že by vyvstal chaos a panika. K takovému riziku nebyl podle tehdejších strategických náhledů žádný důvod. Princ savojský sám provedl něco tak smělého jen jednou, roku 1705 u Cassana, kdy se pokusil vynutit si v blízkosti silnější francouzské Vendômovi armády přechod přes Addu. Tento svůj pokus zaplatil svojí jedinou jednoznačnou porážkou. Politické důvody ovlivnily jeho rozhodování u Cassana. Izolovaný savojský vévoda musel dostat pomoc.¹⁹⁴

Také nyní politické důvody, o kterých již byla řeč, se staly tím hlavním motivem. Tato válka byla válkou prince savojského a vítězství nebo porážka mohly do značné míry ovlivnit jeho budoucnost. Potřeboval nutně rychlé vítězství, které by mu otevřelo cestu na Bělehrad. Jeho obsazení by možná již znamenalo zahájení mírových rozhovorů. Evžen musel během jedné noci převést kavalerii, která téměř celá tábořila na levém břehu, a zbytek pěchoty. K dispozici měl dva lodní mosty přes Dunaj. Nepřítel zaujal pozice na výšinách, které ovládaly poloostrov, na kterém se nacházel Petrovaradín. Osmanské postavení bylo skvělé.

¹⁹³ ODENTHAL, str. 45-46.

¹⁹⁴ Srovnej VLNAS, str. 250-56.

Damad Ali využil přirozených výhod, které poskytovaly strmé kopce stejně jako jeho křídla chránící bažiny nacházející se u Dunaje. Hluboké strže, křoví a bahno byly obtížné překážky¹⁹⁵ pro císařskou jízdu, a to o to více, když si uvědomíme, jakou významnou úlohu měla právě jízda v následující bitvě sehrát. Bylo starou zkušeností, že turecká pěchota se obává zejména útoku semknutého těžkého jezdeckva. Největším problémem byla úzkost prostoru mezi císařskými šancemi a osmanským postavením. Nutila Evžena, aby započal s bojem, aniž by měl sešikovanou armádu. Jen v jednotlivých oddílech mohl být veden útok a první kolony musely zatlačit nepřítele dostatečně daleko, aby jim následující jednotky měly dostatek prostoru zaujmout pozice a rozvinout se. Kdyby se nepodařilo získat dostatek prostoru, byla by bitva již od počátku prohraná.

Dispozice k bitvě byla vydána 4. srpna odpoledne.¹⁹⁶ Podle ní mělo mít levé křídlo tu čest a zaútočit první. Princ zde seřadil hlavní část své kavalerie, celkem 21 pluků. Velení nad nimi svěřil maršálu Pálffymu. Ten se měl pokusit obejít pravé křídlo Osmanů, zatímco by je zadržoval frontální útok vybraného oddílu v síle 6-7 bataliónů. Ten měl vést princ Karel Alexandr Württemberský. Jakmile by byli Turci vytlačeni dostatečně daleko a poskytlí tím císařským prostor, měly následovat střed a pravé křídlo. Z 64 pěších bataliónů postavil princ do prvního sledu 23,¹⁹⁷ do druhého umístil 14 bataliónů a 11 jich zůstalo v rezervě. Na pravém křídle stanuly jen čtyři jezdecké pluky. Na tomto úseku byly totiž osmanské okopy těsně u císařských šancí a křovím porostlé výšiny zužovaly obzvláště na tomto místě bažinatý kraj. Jízda zde vůbec nemohla bojovat a byla sem umístěna jen pro jistotu. Mohla také poskytnout pěchotě ve středu v případě nutnosti podporu. Mělo se ukázat, jak důležité rozhodnutí to bylo. Velení zde měl generál svobodný pán Ebergényi.

Záloha ponechaná v táboře¹⁹⁸ byla silnější, než bývalo zvykem. Tvořilo ji 16 bataliónů pěchoty a 4 pluky jízdy. Jejich úkolem bylo chránit šance a pevnost během bitvy. Jednotkám bylo přikázáno, aby postupovaly semknutě a pomalu. V bitvách s Osmany se tato strategie projevila jako neúčinnější. Toto napomínání, stejně jako velikost záloh jasně ukazují, jak moc si byl princ savojský vědom neobvyklé smělosti svého konání. Osmanský způsob boje, který, jak jsme mnohokrát zmínili, byl silný zvláště v boji muže proti muži. Jejich bleskurychlé proniknutí do každé mezery

¹⁹⁵ Podrobný popis bojiště Feldzüge XVI., str. 179-83.

¹⁹⁶ Dispozice přetištěny Tamtéž, str. 183-89.

¹⁹⁷ Včetně oddílu prince Alexandra Württemberského.

¹⁹⁸ Pozor, nezaměňovat s rezervou.

bitevní sestavy mohly přinést nepředvídatelné případy a průběh bitvy. Celková síla císařských činila 51 000 pěšáků a 27 000 jezdců.¹⁹⁹

S příchodem noci měl začít přechod jednotek nacházejících se ještě na levém břehu Dunaje. Nenadálá bouře, která vypukla, utrhla vícero lodních mlýnů, které měly být připevněny nad pevností, a plnou silou je hnala proti lodním mostům. Lehké konstrukce nevydržely, byly protrženy a velký počet lodí byl proudem odnesen. K nehodě došlo kolem desáté hodiny večerní.²⁰⁰ Pod Löffelholzovým velením byly mosty provizorně opraveny, ale to se stalo až krátce před příchodem rána. Útok, který měl začít v půl páté ráno, nemohl být zahájen před sedmou ranní. Že nebyl útok přeložen na druhý den jasně dokazuje, jak moc toužil princ po rychlém rozhodnutí. Štěstěna mu ukázala vlídnou tvář a i přes pozdější útok se mu podařilo Osmany překvapit. Upřímně řečeno to neznamenal mnoho, protože protivník se nebil podle pravidel lineární taktiky a nepotřeboval mnoho času k nástupu.

Damad Ali zjevně nechal jen každého podvelitele bránit svůj úsek a nepokusil se vzít řízení bitvy do vlastních rukou. Jako nevoják by na to asi ani nestačil. Během neočekávaného průniku císařských turecké baterie zdvojnásobily palbu, aby protivníka zastavily a poskytly vlastním jednotkám dostatek času ke shromáždění. Přesto jednotky prince württemberského, u kterých se osobně nacházel i princ Evžen, zcela protivníka zaskočily. Janičáři, na které narazili, se okamžitě dávali na útěk. Jedna část jich ustoupila doleva a ohrožovala odtud bok císařských. Evžen obrátil pravé křídlo jednotek prince Alexandra hákovitě zpět, aby je odrazil. S hlavní silou se však dral dál proti baterii, která byla umístěna přímo proti němu. Během krátké chvíle se 10 děl tvořících zmíněnou baterii ocitlo v jejich rukách. Hned na počátku tím byla vyražena jedna ze tří osmanských baterií a zároveň se podařilo proniknout hluboko do nepřátelského postavení.²⁰¹

Ve středu ale mezitím věci neprobíhaly podle přání křesťanů. Střed, stejně jako celá armáda, se měl rozvíjet od svého levého křídla. První sled levé kolony stanul pod velením polního zbrojmistra hraběte Regala, jehož útok se však vyvíjel velice nešťastně. Jednotky narazily během postupu na nepřátelské zákopy a jejich hustá síť se stala semknutým liniím osudnou. Stalo se to nejhorší, co se mohlo stát. Pevné uskupení předepsané lineární taktikou se rozpadlo, oddíly se pomíchaly a k tomu se

¹⁹⁹ ODENTHAL, str. 49, VLNAS, str. 468.

²⁰⁰ Feldzüge XVI., str. 191, ODENTHAL, str. 50.

²⁰¹ ODENTHAL, str. 51, Feldzüge XVI., str. 192-93.

janičáři, se kterými zde měl Regal co dočinění, bili mnohem lépe než jednotky, které proti sobě měl princ württemberský. Polnímu zbrojmistrovi se nepodařilo dostat se přes první osmanské zákopy.²⁰²

Velitelem útočné kolony na pravém křídle středu byl hrabě Max Starhemberg. Vyrazil krátce po Regalovi, ale mezitím nastoupili Osmané podél celé linie. Císařští zde sice měli nejkratší cestu k tureckým opevněním, ale právě proto i nejméně prostoru k nástupu. Vůbec zde nedošlo k vytvoření pravidelné bojové řady. Také na tomto místě se projevíly zákopy muslimů jako těžké překážky v postupu a veškeré spojení mezi bojujícími skupinami se ztratilo. Špatné postavení císařských rozpoznal proti Starhembegoví velící turecký aga. Tomu se na jeho úseku povedlo něco, co bylo pro každého vojevůdce ze všeho nejtěžší. Přejít z obrany do útoku uprostřed boje. Mezitím co se Starhemberg snažil seřadit své muže, vyrazili znenadání janičáři do protiútku. Turci rychle obešli neuspořádané oddíly císařských, které se daly na útek. Vícero bataliónů druhého sledu, které se pokoušely nastoupit, byly strženy s sebou. Janičáři se drali nezadržitelně kupředu až ke Caprarovým šancím. Společně s prchajícími se dostali k první a pronikli až ke druhé linii opevnění. Zde se však nacházela silná posádka, kterou tu Evžen ponechal, a vypukla krvavá seč. Ústup Starhemberga znamenal, že Regal, který byl ohrožen na pravém boku, se musel také stáhnout. Spojení obou kolon středu bylo přerušeno a císařská bojová linie byla ve středu roztržena.²⁰³

Princ Alexandr se sice ještě držel na výšině, kde dobyl zmíněná děla, ale jeho sbor byl zcela izolován a mohl se jen těžko ubránit ze všech stran na něj útočícím nepřítelům. Kdyby na osmanské straně bylo skutečné velení bitvy, musel by nyní velký vezír unaveným útočícím kolonám poslat čerstvé síly a vyslat kupředu jízdu, aby tak kryl boky vítězících janičářů. Potom by tento útok byl rozhodující. Ale nic z toho se nestalo.

Lépe se situace vyvíjela na nejzazším levém křídle. Zde v dunajské nížině měl Pálffy ze všech Evženových velitelů nejvhodnější prostor k nástupu pro svých 21 pluků. Vyrazil současně s princem württemberským, ale palba druhé turecké velké baterie spolu s přírodními překážkami ho zdržela natolik, že mezitím našla osmanská jízda dostatek času, aby mu zastoupila cestu. Nájezd sipahiů byl sice odražen, ale tím nebyla síla protivníka zlomena. Ten nyní začal prudce dorážet a císařskou jízdu

²⁰² ODENTHAL, str. 51, Feldzüge XVI., str. 193-94.

²⁰³ Feldzüge XVI., str. 194-96, ODENTHAL, str. 51-52.

obklopovat stále těsněji. K získání tolik potřebného prostoru Pálffy rozkázal kavalerii, aby útočila po eskadronách. Opakované nájezdy nakonec vrhly Osmany zpět, prsteneček, kterým obklopovali císařskou jízdu byl na vícero místech protržen, a celá turecká jízda se dala konečně na ústup. Maršál tak získal konečně prostor k nadechnutí, dosáhl výšin, kam předtím napochodovali Osmané, a začal zde řadit jízdu. Některé formace byly poslány doprava, aby obnovily spojení s princem Alexandrem a poskytly mu pomoc. Útokem vlevo se jezdecko zmocnilo baterie, která před tím bránila Pálffymu v postupu. Takto byla z boje vyřazena druhá ze tří baterií.²⁰⁴

Mezitím dorazil Evžen ke středu. Jeho zkušené oko ihned postřehlo chybu nepřítele, které se dopustil tím, že nevyužil úspěchu janičářů proti jeho pěchotě, a izolovanost janičářů, kteří vedli průlom. V jejich nechráněném boku se právě shromažďovali Ebergényiho a Nadasdyho jezdci. Princ jim okamžitě poslal rozkaz k útoku. Těžká jízda se vrhla kupředu na znaveného protivníka a mezi janičáry vypukl zmatek, který mohl být umocněn jejich uvědoměním si vlastní izolovanosti. Obě kolony středu, které byly roztrhnuty, se opět shromáždily a zleva a prava vzaly útokem Osmany, kteří bojovali na šancích. Před nimi přešly zálohy pod Löffelholzovým velením do útoku. Také princ Alexandr se obrátil proti proniknuvším janičářům a k tomu se sem koncentrovalo ještě pevnostní dělostřelectvo. Takto koncentrovanému útoku ze všech stran nemohla turecká pěchota odolat. Začala kolísat a celý střed se dal na útek. Mnozí janičáři byli mnohostraným útokem císařských odříznuti a snažili se v boji prodat svoje životy co nejdražší. Dalším se podařilo udržet se v síti zákopů a s příchodem tmy uniknout.²⁰⁵

Také na pravém křídle Osmanů se stala porážka úplnou. Poté co Pálffy obsadil baterii, prodíral se za neustálého boje se sipahii až k osmanskému táboru. Zde se nacházel velký vezír, který viděl svoje prchající oddíly. Všechny jeho pokusy znovu je shromáždít selhaly, a tak vyjel jen s malým hloučkem osobní gardy proti císařské kavalerii. V boji byl Damad Ali smrtelně zraněn a na útěku poblíž Karlovic vydechl naposledy. Kolem poledne bitva skončila.²⁰⁶ Nedaleko opuštěného stanu velkého vezíra bylo objeveno na dvě stě bezhlavých těl. Patřila podmaršálkovi Breunerovi a

²⁰⁴ ODENTHAL, str. 53., Feldzüge XVI., str. 197.

²⁰⁵ ODENTHAL, str. 53-54, Feldzüge XVI., str. 198-200.

²⁰⁶ Feldzüge XVI., str. 200-202, ODENTHAL, str. 54.

jeho jezdcům, kteří byli před třemi dny zajati. Damad Ali dal tento rozkaz před tím než vyjel do bitvy.²⁰⁷

Císařští prchajícího nepřítele nepronásledovali. Jejich ztráty byly těžké a jednotky tak promíchané, že princ musel strávil celý zbytek dne tak jako i následující den na bojišti. Pro onu dobu bylo charakteristické, že také vítěz byl po rozhodující bitvě vyřazen na delší čas z boje. Ztráty měly činit 4480 mrtvých a raněných. Z toho 3374 pěšáků, 1077 jezdců a 29 dělostřelců.²⁰⁸ Oficiální zprávy ohledně počtu padlých Osmanů nejsou k dispozici. Ve většine odborné literatury je udáváno 6000 mužů.²⁰⁹ Vlnas udává 10 000 - 30 000 padlých.²¹⁰ Parvev, který má o bitvě jen zmínku, píše, že ztráty Osmanů byly alespoň dvojnásobné než císařské.²¹¹ Na obou stranách padlo hodně vysokých důstojníků. Císařští ztratili 4 generály, a stejně tolik plukovníků. Na turecké straně padl velký vezír, aga janičářů, beylerbey Türk Achmet a mnoho Pašů. Obrovská byla kořist. Celé turecké ležení, včetně veškerého dělostřelectva padlo do rukou křesťanů. Počet získaných děl je uváděn různě. O jejich kvalitě svědčí to, že pocházely ještě ze 16. století, kdy byly odejmuty císařským armádám.

Princ Evžen odhadl protivníka jako velmi slabého, ale jeho statečný odpor v něm vzbudil velký respekt.²¹² Pro půlměsíc porážka u Petrovaradína nebyla ani zdaleka tak hroznou jako kdysi Zenta. Bitva vstoupila do dějin jako příklad válečného mistrovství prince Evžena. Zejména v souvislosti s počátečním momentem překvapení, skvělým využitím lineární taktiky a úspěšnými manévry jízdních brigád na obou křídlech. Na druhé straně podceňování janičáři kladli houževnatý odpor a císařská pěchota v rozhodujícím momentě selhala.²¹³ Tři denní pochody od Petrovaradína se nacházely mosty přes Sávu. Přes ně museli prchající přejít a nemohli tak podlehnout nutkání, které často vedlo málo disciplinované lenní jednotky po porážce k rozprchnutí se domů. U mostů měli osmanští důstojníci možnost znovu shromáždit svoje jednotky. To bylo možné jen proto, že epocha Evženova stejně jako Fridrichova neumožňovala využít vítězství pronásledováním nepřítele. Osmanská armáda znovu obsadila linii na Sávě, kterou neměla nikdy

²⁰⁷ Dalšími, i když méně podrobnými zdroji k bitvě u Petrovaradína jsou VLNAS, str. 467-70, REDLICH, str. 159-60.

²⁰⁸ ODENTHAL, str. 55, Feldzüge XVI., Anhang Nr. 8., Verluste der kaiserlichen Armee in der Schlacht von Peterwardein, 5. August 1716., str. 356-58.

²⁰⁹ ODENTHAL, str. 55.

²¹⁰ VLNAS, str. 470.

²¹¹ PARVEV, str. 167.

²¹² ODENTHAL, str. 56.

²¹³ VLNAS, str. 470.

opustit. Za hlavní viníky byli označeni padlý Damad Ali a Kijah Ibrahim. Krymský chán byl sesazen, protože nedorazil osobně s celou svojí mocí. Armáda ale byla zvlášť rozhořčená na beylerbeye Sariho Achmeda.²¹⁴

²¹⁴ Sari Achmet sice převzal dočasně velení armády a pod novým velkým vezírem získal novou funkci, ale během jedné slavnosti v Bělehradu byl vojáky rozsekán na kusy.

Druhá polovina polního tažení 1716 a dobytí Temešváru

Bitva u Petrovaradína podlomila ofenzivní sílu osmanské armády, ale v žádném případě ji nezničila. Jak málo měl Evžen pocit, že dosáhl rozhodujícího vítězství, vyplývá z toho, že ihned po bitvě změnil svůj plán tažení. Místo na Bělehrad se rozhodl táhnout proti Temešváru. Považoval za příliš obtížné dobýt Bělehrad bez jeho obklíčení i z vody a nepřátele za tolik schopné, aby mu zabránili v přechodu Sávy. Tak pro něj byla pozice nevýhodnější než před bitvou. Nyní po oslabení své armády se chtěl vyhnout druhé bitvě během tohoto roku. Kdyby byl při přechodu Sávy poražen, lesk, který získala monarchie i princ, by přišel vniveč. Celá situace by byla ještě komplikovanější. Na počátku tažení považoval Evžen tažení proti Temešváru za příliš nebezpečné. Neporažená nepřátelská armáda by mohla až příliš snadno ohrozit jeho spojení. Tyto úvahy nyní padly. Dobytím Temešváru by osmanská hrozba zmizela z povodí Tisy a zajistilo by se bezpečné spojení se Sedmihradskem. Získaly by se zimní kvartýry a obživa by mohla být brána na úkor tureckých vazalů ve Valašsku. Získání Banátu by ulehčilo budoucí obléhání Bělehradu. I tak nebylo tažení ničím jednoduchým. Pevnost byla silná a pochod k ní vedl neschůdnou oblastí Uher.

Již 7. srpna stáhl generalissimus armádu na levý břeh a téhož dne poslal veliteli Segedína rozkaz zastavit dva bataliony, které tudy měly projít na cestě k Petrovaradínu.²¹⁵ Nebylo mnoho možností, kde přejít s celou armádou přes řeku Tisu. Na Pálffyho doporučení vybral místo svého prvního velkého vítězství, Zentu. Armáda odtud měla dosáhnout pochodem Temešváru severně od Begy a jí lemujících bažin. Dne 10. srpna opustila většina kavalerie pod Pálffym ležení. Měla tvořit předvoj. K Temešváru dorazil maršál 21. srpna. Pochod byl namáhavý a pomalý, zdržela je zejména výstavba mnoha mostů přes bažiny a menší říčky. Císařští se dozvěděli, že ještě 17. srpna dorazilo z Bělehradu 1000 sipahiů jako pomoc pevnosti. Posádka měla podle odhadů vojenských důstojníků čítat jen nějakých 7000 – 8000 mužů.²¹⁶ Pravděpodobnější je, že čítala 10 000 - 15 000 vojáků.²¹⁷ Kromě Osmanů se zde nalézal i malý oddíl uherských rebelů. Hned 21.

²¹⁵ Feldzüge XVI., Supplement-Heft Nr. 64, An den GFWM. Grafen Herberstein. Peterwardein, 7. August 1716., str. 72.

²¹⁶ ODENTHAL, str. 60.

²¹⁷ Feldzüge XVI., str. 232, VLNAS, str. 471.

srpna musel Pálffy nasadit čtyři pluky jízdy, aby odrazil výpad tisícovky sipahiů, posily, která dorazila z Bělehradu.

K přivedení armády a ke shromáždění obléhacího materiálu potřeboval princ savojský více času. Soukromé konzorcium, které mělo zajistit proviant a zásoby, zcela selhalo, a proto vzal princ osobně do svých rukou dohled nad zásobováním. Zařídil sklady, s velkou námahou opatřil potřebné povozy a kromě toho se postaral o artilerii a munici potřebnou k obléhání. Konečně 17. srpna armáda vyrazila. Pochod byl ztížen vedrem, které vysušilo rovinu, v bažinatých krajích způsobilo epidemie horečky a armádě dovolilo postupovat jen v noci a v brzkých ranních hodinách. Zbídačelá armáda se 26. srpna objevila před Temešvárem.

Pevnost byla, jako většina míst v Uhrách, mocná spíše díky své poloze než svému opevnění. Řeka Bega zde vytvářela vícero ramen a řada bažin rozdělovala pevnost na čtyři části, z nichž byla každá samostatná a na ostatních nezávislá. Samotné město, citadela a dvě předměstí (Palanky), malá a velká. Změť bažin a vodních toků, které obklopovaly pevnost, dovolovaly jen na severu možnost útoku a znemožňovaly celkové odříznutí pevnosti od světa, protože nebylo možné se k Temešváru dostatečně přiblížit.²¹⁸ Zásob bylo dostatek a velitel Mehmet Paša platil za vynikajícího osmanského velitele.

Obklíčení bylo ukončeno 31. srpna. Východně a západně od pevnosti byly postaveny mosty přes Begu, které měly zajistit spojení mezi oběma částmi císařského vojska. Hlavní síla stanula na severním břehu, odkud bylo možné zaútočit na samotné město. Právě odtud si mohla být armáda jistá před pokusem o osvobození pevnosti. Zde začali císařští sapéři a tři tisícovky najatých sedmihradských dělníků²¹⁹ budovat pavoučí síť klikatých sap a paralelních zákopů. Feldzüge udávají, že během celého obléhání čítaly jednotky určené ke krytí 7-10 bataliónů a něco málo jízdy. Pracovníků mělo být 2000 -3000.²²⁰ Tyto krycí jednotky, stejně jako velitelé a pracovníci, se každý den střídaly.²²¹ Na jižním břehu držel obklíčení Pálffy a jeho 21 jízdních pluků. Počátek obležení se protahoval, protože teprve v polovině září dorazila těžká artilerie. Konečně 17. září začalo ostřelování, které trpělo nepřátelskou kanonádou a stálými výpady nepřítele. Ty byly kupodivu vedeny většinou jízdou.

²¹⁸ Podrobný popis Temešváru a okolí Feldzüge XVI., str. 229-31.

²¹⁹ VLNAS, str. 471.

²²⁰ Feldzüge XVI., str. 239.

²²¹ Podrobně ke službám během obléhání Feldzüge XVI., Anhang Nr. 12., Dienstvorschrift für den General vom Tage während der Belagerung von Temesvar. August 1716., str. 365-66.

Možná měly za úkol provést kurýry, kteří měli udržovat spojení s postupující armádou, která chvátala pevnosti na pomoc.²²²

Nový velký vezír Haci Halil Paşa byl rozhodnut vést pokusy o osvobození důležité pevnosti ze dvou stran. Na severu Moldavska byla shromážděna hlavní síla Tatarů, kteří měli vpadnout do Uher, a tak nepřímo odlehčit Temešváru. K přímému pokusu o osvobození se Tataři nehodili. Ten měl být veden z Bělehradu. V polovině září 1716 odtud vyjel jezdecký sbor, který měl čítat 20 000 sipahiů a 7000 - 8000 Tatarů.²²³ Jiné údaje, zřejmě zaokrouhlené, mluví o 30 000 mužích.²²⁴ Pěchoty nebylo více než 500 janičářů a tažení se zúčastnili hlavně proto, aby se pokusili posílit posádku pevnosti. Velitelem byl ustanoven Kurd Paşa. Nemohl pomýšlet na to, že by mohl skutečně pevnost zachránit. Měl příliš málo mužů a hlavně pěchoty. Zdá se, že v důsledku bitvy u Petrovaradína nebyla turecká armáda schopna vyslat větší síly.

Kurd Paşa mohl nepříteli nanejvýš prudkým útokem zatáhnout do boje a část jeho sil obrátit proti sobě a vázat je. Alespoň částečně by tím odlehčil městu. Osmanský sbor se nemohl v Banátu zdržet příliš dlouho. Jeho relativně malé síly nemohly zajistit žádné zásobovací linie a ve zpusťované zemi neměly výhledově žádné možnosti přežití. Vše potřebné si musely vézt samy. Pro Turky to byla škoda, protože kdyby se mohl Kurd Paşa zdržet déle a díky tomu by mohl vést proti císařským a jejich spojovacím liniím drobnou válku, připravil by principi savojskému horké chvíle.

Díky svým zvědům již týdně věděl princ o plánovaném pokusu o osvobození pevnosti.²²⁵ Váhal proto s rozhodujícím šturmem, přestože bylo učiněno vícero trhlin v opevnění. Dne 22. září se dozvěděl, že nepřítel je blízko. Oddíly, které vyslal Pálffy pro proviant, musely být povolány v rychlosti zpět, ale některé přesto padly nepříteli do rukou. Ráno následujícího dne byli Osmané tak blízko, že Evžen, který měl hlavní stan na severním břehu, se osobně odebral k Pálffymu a jako posilu mu přivedl 11 pěších bataliónů pod velením Maxe Starhemberga. Již několik dní před tím začal princ savojský s budováním cirkumvalační linie, která měla chránit jednotky na jižní straně před útoky. I když byla 23. září tato linie ještě velmi nízká a na mnoha místech se s její výstavou ještě vůbec nezačalo, představovala překážku, na které se měly zlomit nájezdy nepřátelské kavalerie.

²²² ODENTHAL, str. 61.

²²³ Tamtéž, str. 61, Feldzüge XVI., str. 246.

²²⁴ VLNAS, str. 471.

²²⁵ ODENTHAL, str. 62, Feldzüge XVI., str. 244.

V poledne začal Kurd Paša s útokem s celou svojí silou. Třikrát vedl útok proti císařským, ale vždy ztroskotal na opevněných valech. Pro pěchotu by zřejmě nebylo velkým problémem je dobýt. Turecké oddíly se konečně stáhly a pomalu, sledovány císařskou jízdou, se sunuly zpět přes Temeš a Dunaj.²²⁶ Vlnas píše: „Po krvavém boji císařská kavalerie Osmany zatlačila zpět a obsadila jejich tábor.“²²⁷ Posádka pevnosti během útoku neprojevila žádnou iniciativu zasáhnout do bojů a teprve večer se pokusila o nový průlom na jihu. Počet padlých na obou stranách není přesně znám. Evžen uváděl, že císařských nepadlo více jak tři a dva byli zranění.²²⁸ To je nepravděpodobný údaj a princ jím chtěl patrně vyjádřit, že ztráty v řadách jeho vojáků byly malé. Dalším nesmyslem je, že by Osmané ztratili 4000 mužů.²²⁹ Oblévací práce pokračovaly²³⁰ a 1. října byl zahájen generální šturm na Velkou Palanku. Původně měl být veden již 30. září, ale než se shromáždily a nastoupily všechny oddíly na svá místa, bylo již pozdě.²³¹ Princ zde nasadil téměř polovinu veškeré infanterie a velení nad ní svěřil princovi Alexandru Württemberskému. Boj byl velmi krvavý a jen překročení pevnostních příkopů a proniknutí do trhlin si vyžádalo velké ztráty. Osmané byli po několikahodinovém boji z Velké Palanky vytlačeni, ale i poté podnikli ještě řadu protiútoků a ostřelovali opuštěná opevnění.²³² Císařští ztratili 2000 vojáků včetně raněných, Osmané měli stejné ztráty, ke kterým je nutné připočítat ještě 500 mužů, kteří padli do zajetí.²³³ Dobytí předměstí dalo princovi tu výhodu, že nyní mohl účinně ostřelovat samotné město. Úzké a jen ze dřeva postavené město strašně trpělo pod ničivou palbou děl, zejména poté co dorazily dva velké transporty s dělostřelectvem.²³⁴ Evžen ale nevěřil, že jen ostřelováním dosáhne úspěchu. Obléhání trvalo již pět týdnů a pokročilá roční doba hrozila, že pokud co nejrychleji neukončí obléhání, bude se muset stáhnout. Naštěstí pro obléhatele bylo ten rok velice suchý a část bažin kolem Temešváru byla částečně vysušena. Díky tomu bylo zabráněno i různým epidemiím

²²⁶ ODENTHAL, str. 62, Feldzüge XVI., str. 245-46.

²²⁷ VLNAS, str. 471.

²²⁸ ODENTHAL, str. 63, Feldzüge XVI., str. 246.

²²⁹ ODENTHAL, str. 63, Feldzüge XVI., str. 245.

²³⁰ Podrobněji Feldzüge XVI., str. 247-48.

²³¹ Tamtéž, str. 252.

²³² Ohledně útoku na Velkou Palanku nejpodrobněji Tamtéž, str. 248-55.

²³³ ODENTHAL, str. 64, Feldzüge XVI., str. 255, Vlnas uvádí, že každá strana měla odepsat 5000 mrtvých VLNAS, str. 471.

²³⁴ REDLICH, str. 161, Feldzüge XVI., str. 257-58.

například zimnice, které vždy ztěžovaly obléhání hlavního města Banátu.²³⁵ I tak byl počet ztrát v důsledku nemocí vysoký.²³⁶

Obležení se však chýlilo ke konci.²³⁷ Osmanský velitel nechal 12. října vyvěsit bílou vlajku. Princ savojský musel být potěšen. Vždyť neměl jistotu, že se mu podaří včas dobýt pevnost, a musel se obávat, že bude nucen vydat rozkaz k ústupu. Mehmed Paša byl zřejmě od počátku přesvědčen o beznadějnosti svého odporu. Když byl poprvé vyzván ke kapitulaci v polovině září, odpověděl, že bude svěřenou pevnost bránit tak, jak to vyžaduje čest jeho pána, sultána, i když ví, že Evžen dobyl již mocnější pevnosti.²³⁸ Byl zřejmě ve spojení s Bělehradem a odtud musel dostat povolení ke kapitulaci. Jednou z možností je, že další obrana nebyla možná, přestože opevnění bylo celkem v pořádku a byl také dostatek zásob.

Císařský generalissimus stanovil velice mírné podmínky, které bývaly až do té doby zvykem spíše na západních bojištích při kapitulacích pevností. Posádka obdržela volný odchod, jen děla a zásoby musely zůstat. Všichni turečtí obyvatelé města stejně jako všichni ostatní, kteří nechtěli žít pod císařskou správou, mohli také odejít. Dokonce i uherští rebelové dostali právo odchodu. K tomu princ Evžen poznamenal: „Ta kanálie může jít, kam se jí zachce.“²³⁹ Dezertérům, kteří během obléhání přeběhli k Osmanům, ale milost dána nebyla. Soudě podle toho musela být dezerce značná a císařská armáda musela polní tažení v prostředí bažin pocítovat jako obzvláště těžké. Vystěhovaným obyvatelům musel Evžen obstarat 1000 zapřažených vozů k transportu jejich majetku a k jejich vlastnímu použití pro lidi. Princ měl sám problémy s nedostatkem vozů a odchod posádky a obyvatelstva tak nastal až 17. října.²⁴⁰ Ze 136 děl, která byla ukořistěna v pevnosti, bylo 40 kdysi císařských. Některé z nich byly staré 164 let a padly Osmanům do rukou ve stejné době jako pevnost.²⁴¹

Celkové ztráty císařských činily na mrtvých 1066 mužů, na zraněných 3322. Ještě větší mezery v jejich vojsku způsobily zimnice a horečky. Celkový stav pěchoty před pevností na počátku byl 44 900 vojáků, z toho na konci obležení 17 542 (téměř 40%)

²³⁵ Feldzüge XVI., str. 256.

²³⁶ Zde Odenthal chybně uvádí, že od počátku října nepřetržitě přšelo a v císařském táboře vypukla zimnice. Odkazuje na Feldzüge XVI. str. 267, ale tam se nic takového nepíše ODENTHAL, str. 64.

²³⁷ Události říjnových dnů až do kapitulace popisují Feldzüge XVI., str. 255-59.

²³⁸ ODENTHAL, str. 64.

²³⁹ REDLICH, str. 161.

²⁴⁰ Přetisk kapitulacních podmínek Feldzüge XVI. str. 261-64.

²⁴¹ Ohledně období mezi kapitulací a odchodem osmanských vojáků a obyvatel ODENTHAL, str. 65-66, Feldzüge XVI., str. 259-69.

scházelo. Podobně tomu bylo s jízdou. Ta čítala na počátku 18 300 jezdců. Zde scházelo 5044 mužů (skoro 28%). Celkem čítala armáda místo 63 200 mužů jen 40 614. Když odečteme ztráty, 4388 mužů, zůstává na boje vedené do této doby, dezerce a nemoci 18 198 pohřešovaných.²⁴² Zde je však třeba podotknout, že oddíly zdaleka nebyly na tabulkových stavech. I na osmanské straně musely být ztráty vysoké a zimnice a jiné nemoci si ve stísněném prostoru opevnění musely vyžádat ještě větší ztráty. Proto Pašovi možná chyběl dostatek mužů, kteří by mohli bránit rozsáhlé hradby, a velmi malá citadela jim nemohla pro svoji těsnost sloužit jako útočiště.

Bylo na čase odvést jednotky do zimních kvartýrů a začít připravovat další tažení.²⁴³ Nečinnost nového velkého vezíra, který stál u Bělehradu se 40–50 000 vojskem, selhání Tatarů, kteří byli povoláni, ale místo toho plenili a pálili ve Valašsku, zapříčinilo rychlý úspěch. Zisk Banátu byl připraven, ale musel být ještě potvrzen dobytím Bělehradu. Území se nyní podobalo pustině. Velitelem právě získaného Banátu určil Evžen generála hraběte Claudiusse Florimunda Mercyho (1666-1734). Jako vojevůdce byl příliš vznětlivý a k tomu měl nehoráznou smůlu. Později byl oslavován jako „otec Banátu“ a zcela bez pochyby byl lepším kolonizátorem než vojevůdcem.²⁴⁴

Zatímco Evžen odjel do Vídně, rozložila se armáda do zimních ubikací v Uhrách. Mercy se ale pokusil s několika tisíci muži získat ještě některé pevnosti na levém břehu Dunaje, které byly stále v rukou Osmanů. Podařilo se mu sice menší pevnosti jako Pančovu, Ujpalanku a Mehadii bez boje obsadit, ale na prvním místě, kde se vůbec dal klást odpor, se znovu projevila jeho smůla. Bylo to před nejdůležitější z malých pevností, před Oršovou. Mercy sice porazil pod hradbami nepřitele, ale na obléhání si netroufl, zřejmě protože jeho jednotky pochodem přes systematicky vypleněné území a bojem byly příliš oslabeny.²⁴⁵ Mimo velkých akcí polního tažení 1716, byly na bosenské a srbské hranici učiněny menší pokusy, které byly neúspěšné, ale nijak neovlivnily události na hlavním bojišti. V těchto bojích se setkáváme se jménem Maxmiliána Petrasche, který byl nyní velitelem Brodu na Sávě. Znal lidi i jazyk a byl neúnavný v pohraničních bojích s Turky. Petrasch vystoupal až k

²⁴² ODENTHAL, str. 65, Feldzüge XVI., str. 266-67.

²⁴³ Zimní kvartýry 1716-17 a rozložení jednotek Feldzüge XVI., str. 271-83.

²⁴⁴ VLNAS, str. 473, ODENTHAL, str. 66, REDLICH, str. 161.

²⁴⁵ ODENTHAL, str. 66-67.

hodnosti plukovníka a velitele Osijeku, stal se polním podmaršálkem a konečně byl povýšen na barona (svobodný pán).

Na začátku tažení předložil Petrasch princovi Evženovi plán k obsazení celé Bosny. Princ, který chtěl však držet síly pohromadě, zhodnotil plán jako dobrý, ale mínil, že je potřeba „vzdát se předběžně ofenzívy v odlehlých částech bojiště a jednotky tam zůstanou odkázány na vlastní, i když slabé síly, a chráněnou polohu.“²⁴⁶ Tak mohl vést Petrasch jen drobnou válku. Neustálými přepady a potyčkami dosáhl toho, že Osmané opustili řadu malých pohraničních pevností, ale on sám neměl dost jednotek na jejich obsazení. Petraschovy úspěchy byly jediné na západní části bojiště. Zbylí pohraniční velitelé bojovali nešťastně a na počátku roku 1717 se Turci cítili tak silní, že přešli do útoku. Jejich úspěšné nájezdy na císařské území alarmovaly mnohokrát jednotky v zimních kvartýrech.²⁴⁷

Vpád Tatarů a moldavské milice pod velením hospodara Michaela Racovity měl odlehčit Temešváru, ale zůstal bez vlivu na průběh války. Také činy uherských emigrantů, kteří se k těmto oddílům připojili a znovu se pokusili vzbouřit vlastní lidi, zůstaly bez odezvy. A to i přestože se u nich nacházel sám Bercsényi. Události ve Valašsku si brzo vyžádaly stáhnutí plenících hord. Zde byl sultánovým vazalem Mikuláš Mavrokordato, který byl všeobecně nenáviděn. Bojaři konspirovali s generálem Steinvillem, velitelem v Sedmihradsku. Již v září stačilo objevení se malého oddílu císařských v pohraničních oblastech, aby Mikuláš ukvapeně uprchl z Bukurešti. Teprve když ho Vysoká Porta přísně pokárala, vrátil se zpět. Popravdě řečeno ke své smůle. Poté co Tataři odtáhli do severních Uher a země byla nechráněna, vpadl v polovině listopadu císařský plukovník Dettin s 1200 muži do země.²⁴⁸ Vyrazil ze Sedmihradska, pronikl do údolí řeky Aluty, všude byl podporován obyvatelstvem a dorazil až do Bukurešti. Zde zajal hospodara s jeho rodinou a mezi tureckým obyvatelstvem Bukureště vykonal krvavou lázeň. Na obhájení svých zisků nemohl samozřejmě ani pomyslet. Kvůli rychlému návratu Tatarů musel vyklidit celé knížectví. Mikuláš byl poté dopraven do Sibiu (Hermannstadt).

Následníkem Mikuláše Mavrokordata se stal jeho bratr Jan, který se ocitl ve svízelné situaci. Bojaři byli na straně císaře a císařští podnikali neustálé vpády do země. Jimi

²⁴⁶ ODENTHAL, str. 69, Feldzüge XVI., str. 145.

²⁴⁷ ODENTHAL, str. 69, Feldzüge XVI., str. 321-36.

²⁴⁸ ODENTHAL, str. 70, Redlich uvádí sílu císařských na zhruba 1000 jezdců REDLICH, str. 162.

ušetřené území plenili Tataři. Takže nakonec musel se zemskou hotovostí vytáhnout proti svým spojencům. Nezbylo mu tak nic jiného než se sblížit s Karlem VI. Prostřednictvím spojení s generálem Steinvillem v Sedmihradsku byla uzavřena 24. února 1717 dohoda o neutralitě. Císařští měli zůstat v nerušeném držení valašských obvodů západně od Aluty, kníže si však vymínil, že budou obsazeny ne pravidelnou armádou, ale hraničáři.²⁴⁹ Zaplatil 150 000 zlatých a zato byl Valašsku přiznán jakýsi druh neutrality až do konce války.²⁵⁰

Ve Středomoří byl roku 1716 rozhodnut Damad Ali napadnout Benátské Korfu. Pravdou je, že tak velký vezír drobil síly, ale určujícím faktorem byly zřejmě politické důvody. Damad Ali toužil primárně po ziscích na Republice sv. Marka a ne na císaři. Kdyby ostrov, který byl klíčem k Jadranu, dobyl, získal by tím minimálně důležitý objekt výměny pro mírovou konferenci. I v nejhorším případě, že by útok selhal, bylo by dosaženo alespoň toho, že by benátské síly byly odkloněny k ohroženému místu a zabránilo by se tak nepříteli uskutečnit větší akce v Dalmácii, které by mohly vést ke spojení císařských a Benátčanů. Podnik byl z čistě vojenského hlediska brán lehkovážně. K tomu, aby byl ostrov Korfu dobyt a mohl být i udržen, museli by Osmané mít ve svých rukou vládu nad mořem. A to nebyl jejich případ. Benátky se rozhodly vyhledat rozhodnutí právě na moři a vynaložily tolik úsilí na stavbu a vybavení nových lodí, že pozemní oddíly oproti tomu byly nicotné a zanedbané. K tomu se přidaly posily papežských a maltézských rytířů, později také španělských a portugalských lodí. Generální kapitán Andrea Pisani měl k dispozici 144 válečných lodí.²⁵¹

Osmané měli jen 127 lodí, ale pod schopným Džanum Kodžou strhli iniciativu na svojí stranu. Začátkem července se objevili zcela překvapivě v kanálu mezi Korfu a pevninou. Měli zde v přístavu Butrino, který ležel naproti ostrovu, nalodit pozemní jednotky. Celkem 20 000 mužů pod seraskierem Mustafou Paşou. Slabý pokus nerozhodného Pisaniho narušit transport 8. července u Vida alespoň zabránil, aby

²⁴⁹ ODENTHAL, str. 70.

²⁵⁰ Dohodu přetisují Feldzüge XVI., Anhang Nr. 21, Vertrag zwischen dem commandirenden General in Siebenbürgen G.d.C. Grafen Steinville und dem Hospodar der Walachei, Johann Maurocordato. Hermannstadt, 24. Februar 1717., str. 373-74.

²⁵¹ ODENTHAL, str. 67, Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k.k. Kriegs-Archives. Band XVII., Der Türkenkrieg 1716-18, Feldzug 1717/18, Hrsg. von MATUSCHKA, Ludwig, Wien, 1891, str.321.

byla pevnost obklíčena i z moře. Jednotky určené k obležení se vylodily nikým nerušeny a 25. července začali Osmané s hloubením příkopů.²⁵²

Na Korfu velel nový generalissimus pozemních sil Benátek, slavný válečník Matthias von der Schulenburg. Marně se snažil přesvědčit republiku, aby se nezaměřovala jen na námořní síly, a když dorazil krátce před Osmany na Korfu čítala posádka jen 2000 - 3000 mužů. Teprve ke konci obležení byla doplněna na 5000. Milice byla pro Schulenburga spíše přítěží než pomocí. Pro 140 děl bylo k dispozici jen 50 dobrých dělostřelců. Opevnění byla napůl rozpadlá a jen díky horečnatému úsilí a energii Schulenburga se podařilo opravit opevnění do stavu, aby se dal klást odpor.²⁵³ Parvev sice uvádí, že benátské pozemní síly čítaly celkem 35 000 mužů, ale i kdyby to byla pravda, jejich kvalita nebyla zřejmě valná.²⁵⁴

Přes skvělou obranu by pevnost musela padnout, kdyby princ Evžen nezvítězil u Petrovaradína a poskytl tak pevnosti nepřímo odlehčení. Prozatímní velitel armády Sari Achmet poslal seraskierovi rozkaz, aby podnikl poslední útok, a kdyby se nepodařil, měl se stáhnout. Mustafa Paša 3. srpna dobyl dvě pevnosti a hlavní opevnění, které ovládalo toto území, bylo před pádem. Situace Osmanů nebyla růžová. Kdyby se Pisani odhodlal k útoku a se svojí přesilou udeřil na Turky, kteří byli zaklíněni v mořské úžině, zničil by je. Proto Sari Achmet raději obléhání vzdal. Po porážce armády v Uhrách nechtěl ještě porážku loďstva u Korfu. Dne 19. srpna podnikl poslední šturm na hlavní pevnost. Ta byla sice dobytá, ale po Schulenburgově protiútku musela být opět vyklizena. Padlo 1200 Osmanů a 500 Benátčanů.²⁵⁵

O tři dny později 22. srpna ráno spatřil překvapený Schulenburg, který nevěděl nic o Petrovaradínu, vyklizený nepřátelský tábor, kde zůstaly jen obrovské zásoby a válečný materiál. Osmanské jednotky se nalodily a Džanum Kodža je převezl šťastně na pevninu a sám proklouzl z mořské úžiny před Pisanim. Roztržka křesťanských admirálů zabránila útoku na osmanskou flotilu.²⁵⁶ Nyní velitelé papežských a maltézských lodí odpluli domů a Pisani podnikl v září jen marné pokusy provést útok proti řeckým pobřežním místům.

²⁵² K počátkům války ve Středomoří roku 1716 Feldzüge XVII., str. 320-23.

²⁵³ ODENTHAL, str. 68, Feldzüge XVII., str. 323.

²⁵⁴ PARVEV, str. 168.

²⁵⁵ ODENTHAL, str. 68, podrobněji k průběhu obléhání Korfu Feldzüge XVII., str. 323-25.

²⁵⁶ ODENTHAL, str. 68, Feldzüge XVII., str. 325-26.

Schulenburgovi se podařilo přepadení Butrina, a tím získal výpadovou bránu na pevninu. Poté obsadil bez boje ostrov Leukas, který minulý rok Benátčané opustili. Na dalmátském bojišti se nestalo nic, i když oproti svým protivníkům byli Benátčané mnohem silnější. Měli zde přes 5000 mužů pravidelné armády, ale upřímně řečeno byla jejich válečná hodnota nepatrná. Protože benátští verbíři nemohli konkurovat císařským, zbyl na republiku jen odpad evropského žoldnéřského materiálu. Křesťanské zbraně za rok 1716 nedokázaly více než obsazení nevýznamné pevnosti Zarin.²⁵⁷

Po vítězné bitvě u Petrovaradína vypukla vlna nadšení po celé Evropě. Papež Kliment XI. poslal princovi savojskému posvěcený klobouk a meč. Těmito čestnými dary římský pontifikové od středověku tradičně vzdávali čest panovníkům a vojevůdcům, kteří se zvláště vyznamenali při obraně církve a katolické víry. Princ dar slavnostně přijal 8. listopadu 1716 při veliké slavnosti v Rábu.

²⁵⁷ Ohledně dalmátského bojiště Feldzüge XVII., str. 328-29, o získání této pevnosti píše ODENTHAL, str. 69.

Kampaň roku 1717 a bitva u Bělehradu

Osmané se již během podzimu 1716 nesměle pokoušeli o uzavření míru. K těmto jednáním byl použit Fleischmann, který byl stále zajatcem v Osmanské říši. Nyní byl propuštěn a měl předat návrhy na uzavření příměří a otevření mírových jednání.²⁵⁸ Ve Vídni byly veškeré tyto návrhy odmítnuty. Jinou otázkou samozřejmě je, zda byly tyto snahy míněny vážně. Pokusy o urovnání konfliktu a zprostředkování učinily i námořní mocnosti. Britský vyslanec v Konstantinopoli sir Worthley Montagu proto odcestoval do Vídně. Nebylo od něj příliš moudré, když ještě v květnu 1717 z Istanbulu nabízel uzavření příměří nebo míru proti vydání Temešváru a Banátu.²⁵⁹ Evžen ani císař se těmito směšnými návrhy nezabývali a zbrojili na další kampaň. Nic jiného nezbylo ani Osmanům.

Nástupcem v úřadě velkého vezíra se stal Chalil Paša, rodilý Arnaut.²⁶⁰ Byl velice starý a neměl pověst velkého válečníka. Byl znám zbožností a poctivostí a byl dobře zapsán u nadřazených. V úřadech, ve kterých doposud sloužil, prokázal chytrost a energii. Za to, že se stal velkým vezírem, mohl vděčit té skutečnosti, že byl naposledy guvernérem Bělehradu a znal dobře srbské bojiště. Válka proti habsburské monarchii nebyla populární ani v armádě ani mezi lidem a po porážce ještě méně. Jak bylo řečeno, Divanu nezbylo než začít zbrojit, když snahy o uzavření míru selhaly. Aby byla odstraněna poráženecká nálada a únava z války mezi obyvatelstvem, bylo mu opakováno, že všechny pokusy a snahy o uzavření míru byly ze strany Vídně odmítnuty. Některým Pašům, kteří se příliš hlasitě vyslovovali proti válce, byla poslána hedvábná šňůra.²⁶¹

Postavení armády se tentokrát projevilo jako obzvlášť problematické. Scházely prostředky, které nebylo možno z vyčerpané země dostat. Sultán musel poskytnout část korunního pokladu, který byl přetaven na mince.²⁶² Lenní kontingenty se scházely velice pomalu. Nebyla chuť válčit, a tak se stalo, že osmanská armáda vytáhla do pole ještě později než obvykle. Zřejmě největším problémem bylo znovuvybudování dělostřeleckého parku. U Petrovaradína Turci přišli o celé dělostřelectvo a kvalitativně se nedalo doplnit. Hlavním zdrojem se stala artilerie

²⁵⁸ ODENTHAL, str. 71-72.

²⁵⁹ REDLICH, str. 162, PARVEV, str. 170, VLNAS, str. 477.

²⁶⁰ Turecký název Albánců.

²⁶¹ ODENTHAL, str. 72, Feldzüge XVII., str. 58.

²⁶² ODENTHAL, str. 72.

z pevností, zejména z asijské části říše. U Petrovaradína a Temešváru ztratili Osmané 300 děl a více než 400 se nacházelo v Bělehradě.²⁶³ Rozdíl mezi polním a pevnostním dělostřelectvem Osmané neznali.²⁶⁴

Ztráty u Petrovaradína postihly zejména janičáře. Nově odvedení nemohli nahradit zkušenosti padlých. Přesto se armáda v roce 1717 bila dobře, což asi nikdo neočekával. Podle zpráv císařských vyzvědačů se osmanská armáda skládá ze „sehnané chátry, která již teď houfně prchá.“²⁶⁵ Stejně nepravdivá a chybná byla zpráva Fleischmanna z 26. června 1717, podle něj nebyla osmanská armáda schopna větší ofenzívy, takže se Chalil Paša pokusí o diverzi do Sedmihradska.²⁶⁶ Podle zpráv nizozemského tlumočnicka Theilse měl velký vezír velkolepý plán, který počítal s postavením tří armád. Hlavní armáda se jako obvykle měla shromáždit u Edirne, poté táhnout k Bělehradu, a pokud by zbyl čas obrátit se proti Temešváru. Druhá armáda měla operovat v Sedmihradsku a třetí v Chorvatsku. Pro případ, že by hlavní armáda byla napadena císařskými a nebyla schopna k ofenzivě do Banátu, shromažďoval se jeden oddíl u Ujpalanky, aby převzal tento úkol. Všechna místa na Dunaji budou silně obsazena, aby tolik potřebnou zásobovací linii (Dunaj) měli Osmané pevně v rukou.²⁶⁷

Tyto velkolepé plány nebylo možné uskutečnit se stávajícími silami. Jen hlavní armáda si zasloužila toto označení, ostatní dvě uskupení mohla být považována jen za vedlejší uskupení. Přesto byly určeny významné síly, které měly tvořit tato vedlejší uskupení. To nebývalo obvyklé. Odenthal to vysvětluje tak, že Chalil Paša v základě sám nevěřil možnosti vítězství nad obávaným Evženem Savojským. Protože podle vyhlídek se Bělehrad nedal ubránit, chtěl vést na co nejvíce místech vpády na císařské území, aby jejich vypleněním udělal nepříteli co největší škody.²⁶⁸ Pravdou je, že velký vezír nemohl tušit, jak výhodná bude situace u Bělehradu. A nutno přiznat, že vysláním významnějších oddílů se mu málem podařilo prince Evžena odříznout od zásobování.

Ohledně sil turecké armády nejsou opět žádné přesné zprávy. Jeden britský kurýr, který během překračování Dunaje narazil na císařskou armádu, udával sílu Osmanů

²⁶³ Feldzüge XVII., str. 59.

²⁶⁴ ODENTHAL, str. 72.

²⁶⁵ Feldzüge XVII., str. 58, Vlnas píše, že mnozí rekruti utíkali ještě než dorazili do výchozího tábora u Edirne. VLNAS, str. 477.

²⁶⁶ Feldzüge XVII., str. 58.

²⁶⁷ Tamtéž, str. 59-60, ODENTHAL, str. 72-73.

²⁶⁸ ODENTHAL, str. 73.

ne menší než půl milionu mužů.²⁶⁹ Feldzüge udávají sílu osmanské armády s Tatary a posádkou Bělehradu na minimálně 300 000.²⁷⁰ Odenthal soudí, že vzhledem k silným vedlejším uskupením nemohla být hlavní armáda, kterou vedl Chalil Paša, příliš silnější než císařská.²⁷¹

Habsburská monarchie se snažila zajistit si mocnějšího spojence. Benátky byly velice slabé a Vídeň byla nespokojena s pasivním postojem republiky na moři. V zimě 1716-1717 se Rusko pokusilo sblížit s monarchií a nabídlo císaři defenzivní spolek. Evžen se v dopise ze 16. října 1716 k Dvorské válečné radě vyjádřil proti.²⁷² Monarchie neměla být vystavena nebezpečí, že bude muset poslat ještě své jednotky k obraně ruských územních zisků nad Švédy, když celá turecká moc stojí proti císaři. Dopis ani nebyl potřeba, poněvadž již 6. října zasedala ve Vídni ministerská konference, která tento návrh odmítla. Byly obavy, že car využije svého náboženského vyznání u ortodoxního obyvatelstva Rumélie a našel by zde příliš velkou podporu. Byla zde i obava, aby Petr I. nevznesl požadavky na obě dunajská knížectví, na která si činil nárok i císař. A také aby jeho celkové požadavky neohrozily jednání.²⁷³

Jestliže chtěl Evžen tentokrát splnit svoje předsevzetí a táhnout na Bělehrad, musel vyrazit dříve než Osmané. Proto začal ihned po bitvě u Petrovaradína naléhat na Dvorskou válečnou radu, aby připravila rekruty a zvířata pro příští tažení. Líčil velké mezery v armádě, které vznikly boji a nemocemi, aby povzbudil odpovědné lidi. Stejně jako minulý rok chyběly peníze. Bylo potřeba 18 milionů zlatých a ty nemohl dodat ani říšský sněm, ani papežské subsidie, ani říšská turecká daň a už vůbec ne sbírky, které prováděla celá Evropa. To všechno nestačilo a stejně jako v roce 1716 byly sháněny půjčky. Tím byl skutečně shromážděn dostatek financí k nové kampani. Část potřebných prostředků byla vybrána na daních. Jednalo se celkem o 11 420 000 zlatých. Z této sumy bylo nutno uhradit dluhy ve výši 6 147 000 zlatých. Na zvláštních příjmech jako dary, subsidie atd. bylo vybráno 7 100 000 zlatých. Další peníze poskytli bohatí šlechtici, Židé, směnárny atd.²⁷⁴

²⁶⁹ Feldzüge XVII., str. 59.

²⁷⁰ Tamtéž, str. 61.

²⁷¹ ODENTHAL, str. 73.

²⁷² Feldzüge XVI., Supplement-Heft Nr. 156., An den Hofkriegsrath. Feldlager vor Temesvár, 16. October 1716, str. 154-55.

²⁷³ Srovnej ODENTHAL, str. 74, PARVEV, str. 168, Feldzüge XVII., str. 6.

²⁷⁴ Tento odhad spolu s přesnými sumami peněz, které měly být vybrány a zaplacený na dlužích a odkud měli být vybrány, přináší Feldzüge XVII., str. 11-13.

K doplnění stavů potřeboval princ 20 000 rekrutů. Z toho bylo určeno 17 500 pro Uhry a zbylých 2500 pro Itálii a přední državy monarchie. Druhého září byly předloženy požadavky stavům, aby bylo možno tyto rekruty stejně jako 6000 koní co nejdříve opatřit. Jízdní pluky převzaly rekrutování do svých rukou proti úhradě peněz. Scházelo jim zhruba 3000 mužů, peníze ale dostali jen na 1800 jezdců.²⁷⁵ Cílem prince savojského bylo vést do pole větší armádu než minulý rok. Situace byla vážná. Španělsko stále zbrojilo a on, jako člověk zodpovědný za válku s Osmany, by měl velice těžkou situaci, kdyby Filip V. dosáhl úspěchů na úkor císaře tím, že by připoutal armádu v Uhrách. Z tohoto důvodu ani nemohl stáhnout více jednotek z Itálie a byl odkázán na najímání vojáků. Mnoho říšských knížat a vévodů nabídlo císaři své vojáky k dispozici, pokud dobře zaplatí.

V dubnu 1717 uzavřel alianci s císařem markrabě Vilém Bedřich braniborsko-ansbašský a hesensko-kasselský lanckrabě Karel. Markrabě Vilém poskytl císaři jeden pěší regiment a jeden jezdecký. Lanckrabě Karel jeden pěší regiment.²⁷⁶ Nejvýznamnější podpora ale přišla od bavorského kurfiřta Maxe Emanuela. Donedávna byl zapřísáhlým nepřítelem Karla VI., ale po obnovení lenních svazků sledoval kurfiřt dva cíle. Vysláním oddílů na Balkán chtěl demonstrovat obnovení mocenského postavení Bavorska a připomenout i vlastní zásluhy o zatlačení Osmanů. Mnohem důležitější však byly wittelsbašské rodové ambice. Vyhlídky na sňatek bavorského prince s habsburskou arcivévodkyní skýtala v delší perspektivě naději na císařskou korunu.²⁷⁷ Bavorská posila, která čítala 6000 elitních mužů, byla císaři velice vítanou posilou. Císařská armáda dostala během tažení prostřednictvím těchto jednotek posilu 18 pěších bataliónů a jednoho jízdního pluku.²⁷⁸

Polní dělostřelectvo čítalo 92 děl a obléhací park měl 200 kusů.²⁷⁹ Dunajská flotila se skládala z 10 velkých lodí, každá měla 30-50 děl. Jen tři z nich byly ale lepší než osmanské, ostatní byly příliš těžkopádné. Službu na nich konalo téměř 1000 námořníků. Vedle těchto velkých lodí byly k dispozici ještě čajky a také jakýsi druh veslic, které se jmenovaly „Oranitzen“ a byly obsazeny uherskými hraničáři.²⁸⁰ Po zkušenostech z minulého roku převzala organizaci zásobování Dvorská válečná rada.

²⁷⁵ ODENTHAL, str. 74-75, Feldzüge XVII., str. 15-19.

²⁷⁶ ODENTHAL, str. 75.

²⁷⁷ VLNAS, str. 476, PARVEV, str. 169, ODENTHAL, str. 75, Feldzüge XVII., str. 23.

²⁷⁸ Feldzüge XVII., str. 25.

²⁷⁹ Tamtéž, str. 25-26, ODENTHAL, str. 75.

²⁸⁰ K dunajské flotile Feldzüge XVII., str. 28-29.

Během celé zimy se na hranici vedla drobná válka a převaha se přikláněla stále více na stranu Osmanů. Po úspěšném útoku pohraničního plukovníka Dettina na Bukurešť se jiný velitel pokusil o podobný přešvih Jassy, hlavního města Moldavska. Ten se nepodařil a celý oddíl byl při akci zničen. Moldavsko tak mělo klid od nepřátelských vpádů.²⁸¹ Silná posádka Bělehradu podnikala neustálé nájezdy do Srijemu a nenechala císařské hraniční stráž vydechnout. Tažení plukovníka Neipperga z Ujpalanky do Srbska se nezdařilo a plukovník utrpěl těžké ztráty. Také na Dunaji byla osmanská flotila vítězná. Všechny tyto úspěchy pozvedly morálku Osmanů. Náhradou za všechny neúspěchy bylo vítězství plukovníka Petrasche v květnu v severní Bosně.

Přípravy na nové polní tažení byly v rukou Mercyho. Evžen ho neustále nabádal, aby zjistil informace o terénu, kterým armáda potáhne. Evžen tentokrát myslel na obsazení všech možných opěrných bodů před pochodem na Bělehrad. Zejména kladl důraz na získání nebo alespoň obklíčení Oršovy. Tento úmysl však Mercy vrchnímu veliteli vyloučil. Podle něj minulý rok obsazená Mehadie na severu od Oršovy stačí ke krytí proti Valašsku. Ujpalanka stačí k zabezpečení obležení Bělehradu a bylo možné vytáhnout rovnou proti hlavnímu městu Srbska.²⁸² Je patrné, že princ nechtěl riskovat a hodlal postupovat co nejjistěji. V některých bodech dokonce přišel svým velitelům až příliš úzkostlivý a musel se od nich nechat přesvědčit k energičtějšímu velení.²⁸³

Mercy se snažil prosadit co nejdříve termín pochodu.²⁸⁴ Minimálně by musel být včas umístěn silný oddíl na Dunaji u Pančova, aby byl tento důležitý přechod zajištěn. V dosavadních válkách s Turky se ještě nikdy křesťanská armáda neodvážila překročit Dunaj se zřetelem na nepřítele. Místo toho bylo tažení otevřeno přechodem přes Sávu, i když i tato řeka měla silný proud a mnoho mělčin, a těžko se překračovala. Příčina byla v poloze Bělehradu na soutoku Dunaje a Sávy. Mocná pevnost nedovolovala císařským při přechodu Dunaje dopravit dolů po proudu i proviantní lodě až k místu přechodu. Použití suchozemské cesty z Petrovaradína by bylo plýtváním časem. Tento rok nebylo potřeba se o to starat, protože na svém tažení proti Oršově Mercy objevil vodní tok Dunavici, jakéhosi druhu vedlejšího ústí

²⁸¹ Nejpodrobněji Feldzüge XVI., str. 314-16, PARVEV, str. 169, ODENTHAL, str. 76, VLNAS, str. 473.

²⁸² ODENTHAL, str. 77.

²⁸³ Tamtéž, str. 78.

²⁸⁴ Feldzüge XVII., str. 38.

Temeše nad Bělehradem, která dovoľovala z Dunaje proniknout do této řeky, takto se opět vrátit k velkému toku a obejít pevnost. Voda byla dostatečně široká, aby zde mohly proplout i velké vélečné lodě.²⁸⁵ Na základě tohoto objevu se Mercy zasazoval o překročení Dunaje jako nejkratší cesty k Bělehradu. Princ savojský o tom zpočátku nechtěl nic slyšet.

Evžen byl nedůvěřivý a chtěl si ponechat otevřenou možnost přechodu přes Sávu. Nechal část armády shromažďovat u Petrovaradína a část v Banátu pod Mercym. K definitivnímu rozhodnutí, že překročí Dunaj, se rozhodl nejspíš až na místě, poté co viděl podmínky. Svoje jednotky chtěl uvést do chodu v polovině května. Mercymu se to zdálo příliš pozdě a mínil, že při troše dobré vůle by se dalo s tažením započít již koncem dubna. Podle Evžena něco takového nebylo možné. Ostatně musel mít jako vrchní velitel lepší přehled o stavu a situaci armády než Mercy. Nakonec se císařská armáda dala do pohybu až koncem května. Jako příčinu uvádí prezident Dvorské válečné rady v dopise císaři ze 7. června problém pozdního přísunu prostředků, které jsou potřebné pro tažení.²⁸⁶

U Futaku se shromáždilo 39 bataliónů pěchoty a 80 eskadron jízdy. Po jejich odchodu sloužilo ležení ke koncentraci ze Srijemu a z říše dorazivších pomocných oddílů. Jednalo se o 14 bataliónů a 10 eskadron. V Banátu shromáždil Mercy hlavní část kavalerie 128 eskadron a 30 bataliónů pěchoty. Dva kyrysnické pluky pod velením podmaršálka Viarda kryly Mehadii. Sedmihradský oddíl pod velením Steinvilla, který byl povýšen do hodnosti polního maršála, čítal 10 000 mužů. Tedy 9 bataliónů a 21 eskadron. Hlavní armáda tak pro rok 1717 čítala 83 bataliónů a spolu s Viardovým oddílem 232 eskadron. Celkem 65 000 mužů infanterie a 36 000 mužů kavalerie, dohromady 101 000 vojáků.²⁸⁷ S tímto číslem souhlasí i ostatní odborná literatura.²⁸⁸

Až do května zůstal princ savojský ve Vídni, kde se staral o rekruty a zásoby pro armádu. Byl zde ještě jiný důvod pozdního příjezdu generalissima, který doufal, že vojákům přinese zprávu o narození dědice. Místo chlapce se narodila holčička princezna Marie Terezie.²⁸⁹ Tažení začal proti Mercyho žádosti později, aby měl k dispozici co největší armádu. Odenthal píše, že nezaostávala v počtu za osmanskou

²⁸⁵ Podrobnější popis Dunavici a jejího významu Feldzüge XVII., str. 37.

²⁸⁶ Tamtéž, Supplement-Heft Nr. 47., An den Kaiser. Peterwardein, 7. Juni 1717., str. 45.

²⁸⁷ Podrobně k jednotlivým uskupením a celkému počtu armády Feldzüge XVII., str. 39-41.

²⁸⁸ Srovnej PARVEV, str. 171, REDLICH, str. 163, VLNAS, str. 477.

²⁸⁹ VLNAS, str. 477.

a v bojovém řemesle jí předčila.²⁹⁰ Problematika zásobování byla díky objevení Dunavici hodně zlehčena, ale přesto byl zřízen dostatečný počet magazínů v Banátu a na Sávě.²⁹¹ Před počátkem tažení vydal Evžen Steinvillovi a všem pohraničním velitelům rozkaz, aby se drželi v defenzívě a proti nim stojící nepřátele nevyprovokovali k boji.²⁹² Takové zřeknutí se vedlejších bojišť bylo jeho době cizí. Již nyní bylo ležení plné německých a cizích princů, stejně jako dobrovolníků z celé Evropy, že to vypadalo „spíše jako na dvoře než v polním ležení“, v žádném případě k radosti prince savojského.²⁹³

Mercy horlivě konal přípravy na nadcházející kampaň. Nechal vylepšit pochodové silnice, shromažďoval mostní lodě a zásoby, zabezpečil říční cestu skrz Dunavici a Temeš tím, že nechal postavit tři válečné lodě u Titelu. Jemu podřízené jednotky shromažďoval u Pančova. Starosti mu dělal jen nedostatek mostních lodí, který se dal ale odstranit. Dne 15. května opustil Evžen Vídeň a o šest dní později dorazil do tábora u Futaku. Musel ještě vyčkat než dorazí polní artilerie a tento čas využil tak, že navštívil Pančovu, kde dohodl s Mercym otázku přechodu. Plán překročení Dunaje byl i před vlastní armádou přísně utajen. Hodně se slibovalo od toho, že tímto manévrem, který tu nikdy nebyl, se podaří překvapit posádku Bělehradu. Pro hovořilo i to, že velké válečné lodě mohly být použity spíše na Dunaji než Sávě a navíc jednotky ze Sedmihradska a Banátu sem mohly snáze přitáhnout.²⁹⁴ Osobně bych tyto důvody viděl až jako druhořadé.

Druhého června konečně dorazilo dělostřelectvo i Mercy. Z toho dne pochází i dispozice k překročení Dunaje, která obsahuje 38 bodů.²⁹⁵ Bavorské jednotky dorazily 6. června a teprve 7. června, dva dny před odchodem z ležení, napsal princ císaři své rozhodnutí. Jedná se o stejný dopis, o kterém byla řeč výše. Zatímco se Evžen připravoval na pochod k Pančovu, měl důvod stěžovat si ve Vídni na liknavost vyplácení žoldu.²⁹⁶ Dne 14. června dorazil generalissimus se svojí částí armády po šestidenním pochodu k Pančovu. Na druhém břehu se ukázaly malé skupiny tureckých vojáků, ale nic přesného nebylo o nepříteli známo. Padlo konečné rozhodnutí o místě přechodu. Jednalo se o místo dole po proudu u Vinči (Vincsa),

²⁹⁰ ODENTHAL, str. 80.

²⁹¹ Feldzüge XVII., str. 42.

²⁹² Tamtéž, str. 43.

²⁹³ Tamtéž, str. 47, ODENTHAL, str. 81, VLNAS, str. 476, PARVEV, str. 170, REDLICH, str. 163.

²⁹⁴ REDLICH, str. 163.

²⁹⁵ Feldzüge XVII., Anhang Nr. 1., Disposition für den Donau-Uebergang. Juni 1717., str. 393-96.

²⁹⁶ Tamtéž, Supplement-Heft Nr. 48., An den Hofkriegsrath. Peterwardein, 8. Juni 1717., str. 47-48.

kde mělčina zužovala řeku na 800 kroků.²⁹⁷ Přechod kryla z vody císařská dunajská flotila. Zde bych upřesnil, že přepravu jednotek zajišťovaly transportní lodě²⁹⁸ a celá akce započala 15. června. Odpoledne téhož dne začala rychlá stavba mostu. Přechod jednotek byl ukončen druhý den, ale teprve 18. června byla na osmanském břehu zavazadla.²⁹⁹ V tehdejší světě byl obdivován zručný přechod širokého proudu nedaleko významné a silné pevnosti.³⁰⁰

Osmané přechodu nijak nebránili, velitel pevnosti byl zřejmě zcela zaskočen. Princ podnikl 18. června obhlídku až pod valy Bělehradu. Jízda, která jela jako doprovod, tu vybojovala nevýznamný střet. Důvodem této obhlídky bylo nalezení vhodných míst pro mosty přes Sávu a Dunaj, které by obléhatelům zajistili spojení s týlem. Podle úmyslu prince savojského měly oba mosty tvořit konečné body půlkruhu, kterým chtěl pevnost obklíčit. Devatenáctého ráno vytáhla armáda v bojovém uskupení, aby po několika hodinách dorazila k Bělehradu. Marně se pokoušely osmanské lodě ostřelovat z Dunaje císařskou armádu. Po příchodu k městu obtěžovali Osmané protivníka jen drobnými šarvátkami a ostřelováním z pevnosti. Velitel Bělehradu chtěl nejspíš zachovat své jednotky pokud možno netknuté do příchodu hlavní armády, která se měla pokusit prolomit obklíčení. Princ Evžen chtěl nejprve zřídit opevněný tábor, vybudovat kontravalační a cirkumvalační linie. Poté až dorazí munice pro dělostřelectvo, měl v úmyslu zahájit ostřelování pevnosti. Vybral místo tak, aby uzavřel pevnost z jižní strany a zablokoval poloostrov s pevností mezi Dunajem a Sávou. První sled obsadil frontu na jihu a východě. Druhý sled se obrátil proti městu.³⁰¹

Bělehrad platil za silnou pevnost a byl hlavním městem Srbska. Za tuto sílu ovšem vděčil jen přirozenému postavení mezi oběma řekami, které vystavovaly obléhatele vždy nebezpečí, že bude uzavřen mezi pevností a nepřátelskou osvobozovací armádou. Osmané nazývali Bělehrad Darul džihád (Dům války). Byl to nejvýznamnější opěrný bod turecké moci na sever od Železných vrat.³⁰² Nejsilnějším článkem pevnosti bylo staré město, tzv. zámek. Na strmé skalní plošině bezprostředně položené u Dunaje byl tento zámek nezávislý na ostatních částech

²⁹⁷ Feldzüge XVII., str. 67, ODENTHAL, str. 82.

²⁹⁸ Feldzüge XVII., str. 69.

²⁹⁹ Tamtéž, str. 71.

³⁰⁰ O přechodu Dunaje se zmiňují ODENTHAL, str. 82, REDLICH, str. 163, Parvev mylně udává, že císařská armáda překročila Sávu PARVEV, str. 170.

³⁰¹ Feldzüge XVII., str. 74, ODENTHAL, str. 83.

³⁰² VLNAS, str. 477.

opevnění a nedobytnou citadelou. Dolní nebo vodní město se táhlo terasovitě od Sávy k Dunaji. Právě zde se nacházely sklady s proviantem. Na jejich opevněních stejně jako na opevněních starého města se od roku 1521, kdy město dobyl Süleyman I., nic nezměnilo. Jinak tomu bylo u předních opevnění, které Osmané několikanásobně modernizovali. Byly založeny tak, že muslimové si jejich obsazením zajistili kontrolu nad velkou částí předpolí. Při ústí Sávy na levém břehu Dunaje a předsunutých ostrovech Bělehradu se nacházely šance, které sloužily jako ochrana osmanské dunajské flotily.³⁰³

Guvernérem města byl seraskier Mustafa Paša. Posádka je udávána ve všech studiích, které se zabývají obležením Bělehradu roku 1717, v počtu 30 000 mužů.³⁰⁴ Pevnost měla mít 300 děl, nicméně různých kalibrů.³⁰⁵ Dunajská flotila čítala 70 lodí s údajně 200 děly a 3000 muži posádky.³⁰⁶ Z 10 000 obyvatel města byla většina na příkaz velkého vezíra vysídlena. Střed císařského tábora tvořila náhorní rovina Vračaru, která se táhla ve stále stejné výšce až k valům pevnosti. Odtud až k řekám se táhly cirkumvalační a kontravalační linie. V době mezi 20. červnem a 9. červencem byly tyto tzv. Evženovy linie dokončeny.³⁰⁷ V ochraně těchto šancí ležely mosty. Dunajský most byl dopraven z Pančovy a 25. června upevněn. Nepřítel se nadále choval pasivně a císařské znepokojoval jen kanonádou a drobnými šarvátkami, zejména na Dunaji. Císařské linie měly tvar trojúhelníku, protože proti nepříteli zřízená cirkumvalační linie tvořila vzhledem k terénním obtížím špičatý úhel, kde se setkávaly na jih a východ vybudované fronty. Tento vystupující úhel, který byl nejvíce ohroženou částí opevnění, ležel na těžko dobytelné výšině.³⁰⁸

V noci z 20.-21. června nechal Evžen obsadit předměstí, které Osmané bez boje opustili. Tento čin ovšem přivedl císařské oddíly příliš blízko k valům pevnosti, a protože ještě nebyl na místě obléhací materiál a princ ani neměl termín, kdy „otevře“ zákopy, nechal předměstí ihned zase vyklidit, aby se nedostal do neustálých potyček s nepřítelem.³⁰⁹ Odenthal k tomu soudí následující: „Jestli skutečně tak snadno a

³⁰³ ODENTHAL, str. 84, Nejpodrobněji Feldzüge XVII., str. 74-78.

³⁰⁴ Podle Feldzüge XVII., str. 78-79. se v zimě 1716-17 nacházelo ve městě 15 000 -18 000 mužů. K těm se připojily další posily a na jaře 1717 Schatir Ali, rumelský paša přivedl 6000 – 8000 vybraných mužů. Jednalo se tedy 20 000 janičářů, 4000 arnautů, 3000 sipahiů a 2000 Tatarů.

³⁰⁵ Tamtéž, str. 79. Zde vidíme jak si zprávy odporují. Na straně 72 jsem psal o 400 dělech, které měly být v Bělehradě a odvolával jsem se na informaci také z Feldzüge XVII. str. 59.

³⁰⁶ Feldzüge XVII., str. 79, ODENTHAL, str. 84.

³⁰⁷ Feldzüge XVII., str. 81.

³⁰⁸ ODENTHAL, str. 85.

³⁰⁹ Feldzüge XVII., str. 85-86.

bez boje se to stalo a Evžen propásl možnost usadit se na dosah nepřítele nebo alespoň předměstí zničit, se zdá být nevěrohodné. Těžko se věří, že Mustafa pašovi tak moc záleželo na zachování posádky, že by klidně přihlížel, jak se nepřátelé nerušeně přibližují k valům pevnosti. Pokud by skutečně obsadil přední opevnění, nemusel by se poté, co dorazil obléhací materiál, znovu pomalu prostřednictvím zákopů k nim přibližovat a mohl pevnost ihned mnohem účinněji napadnout. Můžeme tedy usuzovat, že princ byl méně dodatečnou úvahou jako spíše osmanským protiútokem nucen vyklidit předměstí.³¹⁰ Celá událost, jak ji líčí Feldzüge, je opravdu málo věrohodná a myslím, že Odenthal toto dostatečně podtrhuje.

Chybějící jednotky, které se shromažďovaly u Petrovaradína, dorazily 27. června. Vytvořily obklíčení na severním břehu řeky a o dva dny později dokončený most přes Sávu zajišťoval i levému křídlu císařských spojení s tímto oddílem. Tím byl Bělehrad zcela odříznut po souši.³¹¹ Zemun, kde doteď leželi Turci, byl jako neudržitelný vyklizen a obsazen bavorskými jednotkami v síle 6000 mužů.³¹² Tvořil ostroh na soutoku obou řek proti Bělehradu. Odtud nechal Evžen okamžitě podniknout osstřelování Bělehradu. I když k tomu měl nejprve jen polní kusy, jejich oheň donutil osmanské lodě, aby se stáhly z ústí Sávy zpět do Dunaje. Rácové, členové polovojenských jízdních oddílů, zajížděli až k řece Moravě a drancovali kraj.³¹³ Když konečně dorazily velké císařské lodě, byla ohrožena i turecké převaha na vodě.³¹⁴ Ihned po jejich příjezdu 5. července podnikla většina osmanských lodí, mělo se údajně jednat o 50 lodí, mohutný útok na císařské lodě. Ty se po statečném boji ubránily a princ savojský jim vyjádřil pochvalu. Současně se pokusili Osmané vylodit na levém břehu Sávy jednotky, ale jejich údajný tří a půl hodinový boj nevedl k úspěchu. Útok musel vypadat dost nebezpečně, když princ okamžitě poslal jako posily tři regimenty.³¹⁵

Větší část dělostřeleckého parku byla 19. července před Bělehradem. Objevení se císařské flotily probralo posádku pevnosti z pasivity. Následovaly časté výpady a pokusy zničit mosty. Ostřelování z valů a palub lodí činilo císařským velké ztráty, ale hmatatelný úspěch těmto snahám scházel. Stejně jako se císařským nepodařilo Osmany vytlačit z dunajských ostrovů, které sloužily jako opěrné body pro jejich

³¹⁰ ODENTHAL, str. 85-86.

³¹¹ Feldzüge XVII., str. 90, ODENTHAL, str. 86.

³¹² VLNAS, str. 478.

³¹³ Tamtéž, str. 478.

³¹⁴ Jednalo se o dvě velké válečné lodě St. Franciscus a St. Stephanus.

³¹⁵ Ohledně bojů 5. července Feldzüge XVII., str. 92-93, ODENTHAL, str. 86.

lodě. Oblézací práce byly pro osud Bělehradu vedlejší. Teprve boje s hlavní osmanskou armádou mohly přinést rozhodnutí, protože na obsazení pevnosti před jejím příchodem se nedalo pomýšlet. O této armádě věděl Evžen jen to, že mezitím dorazila do Niše. Její sílu a cíle neznal.³¹⁶

Večer 13. července vypukla strašná bouře, která zničila oba mosty. Ráno následujícího dne, kdy se císařští snažili mosty opravit, provedl Mustafa Paša výpad proti opevněním na levém břehu Sávy. Chtěl zřejmě zcela zničit most přes Sávu a doufal i v obsazení nepřátelských redut, které se nacházely na tomto břehu. Velký důraz kladl i na znovuzískání nadvlády nad řekami. Výpadu se zúčastnilo 1000 Turků, kteří napadli zmíněné šance. Ty bránilo jen 64 Hesenců pod velením kapitána von Kanna. Malý oddíl statečně vydržel do doby, než přispěchala pomoc, a protivník byl vržen zpět. Na obou stranách mělo padnout 60 mužů.³¹⁷ Mosty byly opraveny během dvou dnů po bouři. Ta poškodila i některé části opevnění a princ byl přinucen znovu odložit „otevření“ zákopů.³¹⁸

Podle oblézacího plánu ženijního důstojníka de Beuffeho měla být pevnost ostřelována z protějšího břehu a nepřítel měl být zahánán z říčních ostrovů. Tím by se uzavřela poslední možnost spojení se světem. Teprve potom měla být dobyta předměstí a „otevřeny“ paralely proti pevnosti. Vodní město, které bude ostřelováno z protějšího břehu, by mělo být dobyto šturmem a poté mělo být ke kapitulaci přinuceno hořejší opevnění. Tento plán byl také dodržen až do kapitulace města, která předešla dalšímu plnění plánu.³¹⁹ Polní maršál princ Alexandr Württemberský vedl vrchní inspekci nad obléháním.

Večer 16. července začali císařští s prvními oblézacími pracemi. Jednalo se o budování pozic pro dělostřelectvo a zákopy na levém břehu Sávy. Osmané na dělníky zaměřili mohutnou kanonádu a druhého dne ráno se podařilo 1000 janičářů přistát a vpadnout pracovníkům do zad. Boj musel být krvavý, protože Evžen zmiňuje 150 mrtvých bez zraněných. Mezi padlými byl i generál a plukovník. O nepříteli věděl jen to, že musel mít „mnohem větší“ ztráty.³²⁰ Ostřelování vodního města započalo 23. července. Účinek byl velký a již večer stálo spodní město v plamenech a na straně u Sávy byla umlčena většina tureckých děl. Bombardování

³¹⁶ Feldzüge XVII., str. 101, ODENTHAL, str. 87.

³¹⁷ Feldzüge XVII., str. 102-4, ODENTHAL, str. 88.

³¹⁸ Feldzüge XVII., str. 104.

³¹⁹ Tamtéž, str. 106-7, ODENTHAL, str. 88.

³²⁰ Feldzüge XVII., str. 110, Tamtéž, Supplement-Heft Nr. 111., An den Kaiser. Feldlager vor Belgrad, 19. Juli 1717., str. 108-9, ODENTHAL, str. 88.

dnem a nocí brzy ukázalo své následky. Císařská artilerie byla jen 500 - 600 kroků vzdálena od protějšího břehu. Osmané považovali řeku za dostatečnou ochranu a právě ve vodním městě měli uskladněny zásoby. Každé opevňování bylo považováno za zbytečné, což je o to více nezodpovědné, že také Süleyman I. dobyl Bělehrad odstřelováním z levého břehu Sávy.³²¹ V krátké době nebyla obrana dolního města možná a pevnost mohla doufat v záchranu jedině od armády velkého vezíra.³²²

Evžen psal 25. července císaři,³²³ že jeden v císařském žoldu stojící turecký zvěd mu sdělil, že osmanská armáda se skládá zejména z evropských jednotek. Asijské kontingenty se skládají převážně z jízdy. Velký vezír poslal oddíl proti Banátu a vezl sebou proviant na šest neděl. Evženův důvěrník se snaží všemožně Chalila Pašu přesvědčit, že císařské valy jsou „strašné“ a „téměř tak silné jako bělehradská opevnění.“ Velký vezír hodlal na císařské zaútočit v době všeobecného výpadu z Bělehradu.³²⁴

První muslimští jezdci se před hradbami města objevili 28. července, ale teprve 30.-31. července přitřhla hlavní armáda. Chalil Paša táhl s armádou velice pomalu a jen alarmující zprávy Aliho Paši, velitele Smedereva a syna Mustafa Paši, ho přiměly k větší aktivitě. Nyní rozložil svůj tábor na strategicky výhodných výšinách Mokrilug³²⁵ u silnice mezi Bělehradem a Smederevem, které ovládaly křesťanský tábor. Výpady bělehradské posádky zůstaly bez výsledků. Velký vezír se zakopal na výhodném místě a nejevil snahu zaútočit na prince Evžena. Ten nebrzdil obléhání pevnosti jen proto, že čekal na těžkou artilerii, ale chtěl se také zabezpečit pevným systémem obraných linií před muslimskou armádou. Jeho plánem bylo zůstat v šancích, na kterých si měl nepřítel vylámat zuby. Že by Chalil Paša váhal s útokem, nemohl vůbec předpokládat.

Chalil Paša se naopak rozhodl jednat opatrně a postarat se, aby nebyl nenadále přepaden stejně jako se to stalo Damadu Alimu u Petrovaradína. Budoval pevné šance a systém zákopů. Od polní bitvy si moc nesliboval, spíše spoléhal, že až Evžen zjistí, v jak nevýhodné je situaci, nabídne mu levný mír. O to aby byla situace císařské armády co nejsvízelnější se měl postarat oddíl, který byl vyslán do Banátu.

³²¹ Ohledně dobývání Bělehradu roku 1521 Süleymanem I. MATSCHKE, str. 232-33.

³²² Feldzüge XVII., str. 112-13, ODENTHAL, str. 89.

³²³ Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 115., An den Kaiser. Feldlager vor Belgrad, 25. Juli 1717., str. 113-16.

³²⁴ Feldzüge XVII., str. 114, ODENTHAL, str. 89.

³²⁵ Mokrilug znamená mokrá louka. Terén zde byl močálovitý a v zádech postavení osmanské armády u Rakovici byla dokonce bahniska.

Konečně velký vezír nebyl žádný válečník a rozhodl se vydat cestou vyčkávání na tah soupeře. Tím se sám zřekl vlastní iniciativy. Armáda s touto pasivní taktikou nebyla spokojena a toužila po útoku.

Mezi oběma tábory docházelo často k šarvátkám. Princ savojský se nyní snažil udělat vše proto, aby vyprovokoval Turky k útoku. Pokračoval v ostřelování města a „otevřel“ zákopy proti pevnosti. On sám musel hledat co nejrychlejší rozhodnutí, protože vedlejší oddíl pod velením Regeba Paši³²⁶ se mezitím objevil v Banátu. Čítal 20 000 - 30 000 mužů a táhl na Mehadii.³²⁷ Kdyby tuto pevnost dobyl, stačilo mu obrátit se proti Pančovu a odřízl by tak Evžena od levého dunajského břehu a od všech spojení. Princ se zakopával stále hlouběji a podél celé linie nechal rozmístit miny a španělské jezdce. Vojáci obdrželi proviant na dva týdny a oddíly na levém břehu Sávy byly z větší části staženy k mostu, aby v případě nutnosti mohly okamžitě přispěchat na pomoc.³²⁸

Osmanská armáda byla rozestavena následovně: ve středu se nacházeli janičáři, napravo potom směrem k Dunaji sipahiové a na levém křídle stanula nepravidelná jízda. Chalil Paša nahlédl, že útok na ležení protivníka by mu přinesl rozhodující porážku, a rozhodl se proto postupovat opatrně. Druhého srpna zřídil dělostřelecká postavení a následující den začalo ostřelování císařského tábora. Stejně tak byly otevřeny zákopy. Evžen se spoléhal na to, že stav pevnosti si vyžaduje čin ze strany protivníka.

V dopise ze 4. srpna³²⁹ psal, že potraviny ve městě dochází, protože magazíny byly až na jeden zničeny osstřelováním. Na konci zmiňuje princ nepříjemnou zprávu, že spotřeba munice je větší, než se očekávalo, a prosí proto o její dodání. Ještě jednu špatnou zprávu musel generalissimus v tomto dopise napsat císaři. Šlo o pád Mehadie. Regeb Paša se 26. července objevil před pevností, kterou bránilo 1000 mužů. Po dvoudenních bojích a silnému ostřelování z děl byla pevnost poničena a stačil šurm, který by ji dobyl. Velitel pevnosti se rozhodl, že přijme nabízenou kapitulaci. Osmanský velitel odkazoval na kapitulaci Temešváru z minulého roku a přiznal císařským stejné výhody. Směli svobodně odtáhnout, děla a zásoby měly být

³²⁶ Odenthal chybně uvádí jeho jméno Redschep paša ODENTHAL, str. 91.

³²⁷ Feldzüge XVII., str. 116, ODENTHAL, str. 91.

³²⁸ Feldzüge XVII., str. 117, Tamtéž, Supplement-Heft Nr. 120., An den G.d.C. Grafen Martigny. Feldlager vor Belgrad, 1. August 1717., str. 120, ODENTHAL, str. 92.

³²⁹ Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 122., An den Kaiser. Feldlager vor Belgrad, 4. August 1717., str. 121-23.

ponechány na místě. Posádka čítala ještě 400 bojeschopných vojáků a pro 300 zraněných dali Turci k dispozici 60 vozů.³³⁰

Nyní měl paša otevřenou cestu do zad habsburské armády. Ta byla ve skutečnosti ve svém ležení obležena. Dělostřelci protivníka viděli na celý tábor a neexistovalo místo, které by bylo bezpečné před palbou. Princ Evžen sám musel přenést hlavní stan do blízkosti Dunaje. Cizí princové a dobrovolníci byli dopraveni na levý břeh Dunaje do bezpečí. Každopádně musel morální dopad neustálé dělostřelby být na císařské armádě znát. Stále očekávaný osmanský útok nepřicházel. Jednotky měly náročné hlídky na šancích a začaly ubývat potraviny, protože Osmané některé proviantní lodě zajmuli. Další část proviantu byla zničena bouří. Druhá malá flotila, která doprovázela velkého vezíra, ohrožovala vodní cestu k Pančovu. K nepříjemnostem a hladu se ještě přidaly nemoci, které vypukly ve stísněném prostoru tábora a v důsledku špatného počasí. Úplavice a horečky zanechaly v oddílech velké mezery.³³¹ Vrchní velitel sám byl od konce července nemocen, ale s nezdolnou energií se držel na nohou.

Stav Bělehradu byl velice podobný, ne-li horší. Posádka musela velkému vezírovi dávat signály raketami, aby věděl, že jsou na tom špatně. Císařským se konečně 11. srpna podařil přepad jednoho dunajského ostrova. Tím vzaly nepřátelské flotile důležitý bod.³³² Druhý den, 12. srpna dorazil tatarský kontingent, který táhl přes Vidin a čítal 30 000 jezdců. Obsadili zvláštní tábor na výšině Dedina u Sávy nedaleko mostu, který zde měli císařští.³³³ Nyní se musel princ Savojský obávat i o spojení s Petrovarádem a Srijemem. Tataři byli známí svým mistrovským uměním překonávat toky řek (přeplavat). Vrchní velitel vydal rozkazy svým hraničářům, aby patrolovali proti proudu řeky a okamžitě poslali zprávy o postupu Tatarů do nitra země.³³⁴

Situace armády se stala opravdu kritickou. Regeb Paša chtěl nejprve táhnout do Sedmihradska, ale náhle se otočil zpět a táhl zanechávaje za sebou pustinu proti Pančovu. To, že si během pochodu dopřával tolik času, se ukázalo jako rozhodující okolnost tažení. Turecké zákopy se posunovaly stále blíže a 15. srpna byli Osmané

³³⁰ Feldzüge XVII., str. 126-28, ODENTHAL, str. 93, VLNAS, str. 480, REDLICH, str. 164, PARVEV, str. 172.

³³¹ ODENTHAL, str. 94, VLNAS, str. 479.

³³² Feldzüge XVII., str. 131-32.

³³³ Tamtéž, str. 133, ODENTHAL, str. 95.

³³⁴ Podrobně Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 131., An den GFWM. Freiherrn von Petrasch. Feldlager vor Belgrad, 13. August 1717., str. 132.

tak blízko, že ke slovu přišly pušky. Na některých místech byly 30 kroků od císařských valů.³³⁵ Mezi šestou a sedmou hodinou ranní dne 14. srpna zasáhl dělostřelecký náboj hlavní sklad střelného prachu v Bělehradě. Strašlivá exploze zničila vodní město, ze kterého zbyly jen trosky, zničila dvě věže a pohřbila 3000 mužů. Až do císařského tábora lítaly kusy kamení a zabily větší počet vojáků.³³⁶

Výbuch přivedl Chalila Paša na myšlenku, že se jedná o nepřátelský útok. Nechal nastoupit svoji armádu do bitevního uskupení a jeho jízda sváděla šarvátky až u nepřátelských šancí. Evžen ze své strany považoval tyto pohyby za počátek útoku a nechal rovněž nastoupit armádu. Když velký vezír viděl, že nepřítel se nehýbá, stáhl své jednotky zpět do tábora. Princ, který viděl přibližující se rozhodnutí, nechal většinu své armády připravenou k boji u cirkumvalační linie.³³⁷

Chalil Paša nebyl tak neopatrný jak si princ myslel, a nechal se ovlivnit poznáním, že Osmané nedorostli svým evropským soupeřům v otevřeném poli. Proto se raději zakopal a věřil, že během několika dní se na levém dunajském břehu ukáže Regeb Paša a odřízne tak Evženovi poslední možnost ústupu. Bylo by zajímavé vědět jak by se velký vezír zachoval poté, co by Paša dorazil a zákopy by dosáhly císařských linií. Zřejmě ani pak by nevedl šturm na nepřítele, ale dál by ho ostřeloval z děl a kladl by miny a nanejvýš by se pevně usadil na jednotlivých částech šancí.³³⁸ Měl pravdu v tom, že postavení prince savojského se muselo den ode dne zhoršovat a i kdyby se Bělehrad vzdal, jeho postavení by se nijak nezlepšilo. Princ savojský se dostal do situace, ze které mu mohl pomoci jen vítězný útok. Další vyčkávání nebo porážka by znamenaly jeho zničení.

Útok nebyl o nic méně nebezpečný než u Petrovaradína. Znovu tvořily vlastní a nepřátelské šance a zákopy těžkou překážku pro zformování bitevní linie. A znovu musel princ začít boj předtím, než bude armáda uspořádána do bitevního uskupení. Před rokem to byly politické důvody, nyní ho nutila nouze ke stejnému kroku. Nemůže být pochyb o tom, že plán ofenzivy byl dítětem generalissima císařské armády. Teprve 15. srpna sdělil generálům svoje rozhodnutí a dispoziční k boji zveřejnil až v předvečer boje.³³⁹ Stejně jako všeobecné body, které mají být při střetu s nepřítelem dodržovány. Pro pravé křídlo určil 15 bataliónů a 17 granátnických

³³⁵ Feldzüge XVII., str. 134, ODENTHAL, str. 95.

³³⁶ Feldzüge XVII., str. 134, ODENTHAL, str. 96, VLNAS, str. 480, PARVEV, str. 172.

³³⁷ Feldzüge XVII., str. 134-35.

³³⁸ ODENTHAL, str. 96-97.

³³⁹ Přetiskují Feldzüge XVII., Anhang Nr. 7., Disposition zur Bataille bei Belgrad. Feldlager vor Belgrad, 15. August 1717., str. 414-16.

kompanií (rota). Pro levé křídlo 15 bataliónů a 15 granátnických kompanií. Ve druhém sledu stanulo 22 bataliónů a 21 granátnických kompanií, které nebyly rozděleny na křídla. Obě nejzazší křídla tvořilo vždy 12 jízdních regimentů, které byly rozděleny do dvou sledů a čítaly celkem 180 eskadron. Tato jízda měla jako první opustit šance. Třetí sled, všeobecná rezerva, měl 16 bataliónů a k pozorování zanechaný sbor pod velením saského podmaršálka Seckendorffa o síle 10 bataliónů a 4 granátnických kompanií.³⁴⁰

Při odchodu se měla pěchota řídit podle pohybů na křídlech umístěné kavalerie. Tím chtěl princ zabránit, aby jednotlivé skupiny, stejně jako u Petrovaradína, bez spojitosti po sobě narazily na nepřítele. Jen těžko bylo něco takového proveditelné, protože přesuny byly uskutečňovány v noci, musel být překonán systém zákopů a dopředu se nedalo tušit, kde se narazí na nepřítele. Za úsvitu měl být útok zahájen. Bitva mohla být jedine frontálním útokem a jízda měla využít každou příležitost získat na nepříteli území. Prvním cílem bylo naproti levému křídlu se nacházející Bajadinské návrší se silnou tureckou baterií. Byl to klíčový bod osmanského postavení, jehož vlastnictví umožňovalo rozvinutí celé muslimské bitevní formace.

Celý obsah všeobecných bodů (Puncta) v počtu 16 se vztahuje na zachování soudržnosti bitevní linie a rovnoměrnosti pohybu. Palba má rovněž následovat rovnoměrně a styl, jakým mají být při ústupu větších nebo menších uskupení znovu co nejrychleji obnoveny linie, aby tak uprchlíci mohli být vedeni a nenesli žádný zmatek do druhého sledu.³⁴¹ Také čeledínům u trénu bylo zakázáno pod trestem smrti vyrazit drancovat. Signálem k útoku se měly stát tři výstřely z děla. V průběhu bitvy měla být na pevnost zahájena silná palba, aby byla posádka odvrácena od boje.³⁴²

Všechny na levém břehu Dunaje se nacházející jednotky byly staženy a ještě 15. srpna dorazil komandant Banátu Viard se svými jednotkami. Podařilo se mu na rozdíl od Regeba Paši dorazit včas. Tím byly odkryty spojovací komunikace, byl to o to riskantnější tah, že nebylo známo místo, kde se nepřátelský oddíl vedený Regebem Pašou zdržoval. Stále existovala možnost, že uprostřed boje zasáhne do bitvy. Princ Evžen považoval výpad z pevnosti za jistý, ale nenechal na šancích a v táboře více jednotek, než bývalo v jeho době zvykem proti obležené pevnosti. Spoléhal se na

³⁴⁰ Feldzüge XVII., str. 141-44, ODENTHAL, str. 100.

³⁴¹ Přetisk těchto všeobecných bodů přinášeji Feldzüge XVII., str. 147-50.

³⁴² Tamtéž, str. 150, VLNAS, str. 481.

mimořádnou sílu vlastních opevnění.³⁴³ Tomu oponuje Vlnas: „Vojevůdce dospěl k názoru, že demoralizovaní obránci města se v několika nejbližších dnech nezmohou na účinný výpad, jímž by podpořili armádu velkého vezíra.“³⁴⁴ Měl tak soudit po velkém výbuchu 14. srpna.

Jak silné oddíly vedl princ proti nepříteli, není známo. Neexistují hodnověrné zprávy o tom, jaký byl skutečný početní stav jednotek na počátku tažení a jak velké mezery byly způsobeny nemocemi a boji.³⁴⁵ Feldzüge si vzájemně odporují, když na jednom místě udávají počet bojujících na 60 000³⁴⁶ a na jiném místě tvrdí, že počet císařských, kteří se zapojili do boje, nepřesáhl 40 000.³⁴⁷ Další zdroje udávají počet císařských vojáků v bitvě na 60 000 a dalších 10 000 zůstalo k hlídání pevnosti.³⁴⁸ Morálka a odhodlání vojáků bylo dobré. V bitvě viděli východisko z této těžké situace.

O půlnoci začala dělostřelecká palba proti pevnosti. Hodinu nato vedl maršál Pálffy jízdu do otevřeného pole. Krátce po třetí ráno následovala pěchota pod velením prince württemberského. Náhle, ještě než vyšlo slunce, padla hustá mlha, která znemožnila viditelnost na více jak 10 kroků.³⁴⁹ Mlha sice usnadňovala přepadení nepřítelů, ale zhoršovala i možnost vybudování bitevní linie a přehled nad bojištěm. Maršál Pálffy nechal první sled pravého jízdního křídla postoupit dopředu, aby tak poskytl dostatek prostoru druhému sledu jízdy pod Mercym. V mlze náhle narazil na osmanské uskupení. Obě strany byly nanejvýš zakočeny, ale Osmané se dali na ústup zpět do ležení a císařská kavalerie je pronásledovala. V bojovém rozrušení zcela zapomněli na příkaz prince Evžena, aby dbali především na soudržnost linie. Bitva se tak změnila především v boj vojáků a podvelitelů v mlze, protože vrchní velení bylo nemožné a průběh boje až do protržení mlhy byl jen důsledkem náhody a bravurnosti obyčejného vojáka.³⁵⁰

Prvním důsledkem srážky bylo, že se císařské pravé křídlo při pronásledování dostalo příliš doprava. Částečně to zavinila mlha, snaha vyhnout se tureckým zákopům a získat otevřený terén. Mezitím byl osmanský tábor zalarmován, pěchota spěchala do zákopů a kavalerie šla na pomoc, jak nejrychleji to šlo, napadenému a

³⁴³ ODENTHAL, str. 102.

³⁴⁴ VLNAS, str. 480.

³⁴⁵ ODENTHAL, str. 102.

³⁴⁶ Feldzüge XVII., str. 139.

³⁴⁷ Tamtéž, str. 171.

³⁴⁸ VLNAS, str. 481, REDLICH, str. 165, PARVEV, str. 172.

³⁴⁹ Feldzüge XVII., str. 152, ODENTHAL, str. 103, REDLICH, str. 165.

³⁵⁰ Feldzüge XVII., str. 152, ODENTHAL, str. 103.

ohroženému levému křídlu. V mlze nemohla turecká jízda využít svoji taktickou převahu, jinak by se císařským regimentům, které bezmyslenkovitě postupovaly každý na svoji pěst, vedlo špatně. Zatím Mercy dovedl svůj druhý sled do boje a i přes mlhu se mu podařilo osmanskou kavalerii zatlačit zpět. Pálffy si mohl polichotit, že šťastně zahájil boj a zbavil se tak nečekaného nebezpečí. Ovšem Mercy svoje jezdce také dostal příliš daleko, odbočit až k Sávě, protože se chtěl vyhnout tomu, aby nebyl předčasně zatažen do boje.³⁵¹

Pravé křídlo pěchoty, které stálo Pálffyho jezdci nejblíže o síle 9 regimentů, bylo vedeno polním zbrojmistrem Maxem Starhembergem. Když ten zjistil počátek bitvy, rozhodl se bez rozkazu postoupit kupředu, aby tak odlehčil jízdě, a hleděl s ní znovu navázat spojení. Následkem toho i on ztratil spojení se zbytkem armády. Vedlo se mu stejně jako Pálffymu. Jeho vojáci udatně postupovali do mlhy, ztratili mezi sebou styk, ale díky energickému postupu donutili rychle do zákopů převelené janičáře k ústupu. Starhemberg vyčistil síť zákopů až k potoku Kalubra, na jehož druhé straně začínalo vlastní postavení Osmanů. Ti vedli okamžitě protiútok na jeho odkrytý pravý bok a tiskli ho zpět až k císařským šancím. Zde zasáhly do boje rezervy a celou situaci zvládly.³⁵² Bylo šest hodin, když pravé křídlo císařských zatlačilo Osmany až zpět k jejich hlavnímu postavení. Tím ovšem ztratilo spojení s hlavní armádou, což mohlo být o to horší, že Starhemberg v bojovém zanícení vícekrát zapomněl na připomínky Evžena a vedl své batalióny k útoku proti osmanskému hlavnímu postavení. Podle plánu prince ale nemělo začít útok pravé ale levé křídlo útokem proti návrší s osmanskou baterií.

Levé křídlo se nemohlo dostat kupředu. I jeho jednotky v mlze ztratily směr a zatímco hledaly spojení se Starhembergem, dostaly se také příliš napravo. Také zde vypukl divoký boj v mlze. Nejdříve zaútočila kavalerie levého křídla pod velením generála kavalerie hraběte Montecuccoliho, ale její bezcílná jízda do temnoty ji zavedla doprostřed nepřátelských jezdců. Ti ji v mohutném protiútku zahnali zpět. Marně poslal princ Alexandr na pomoc 10 granátnických kompanií. Také ony byly ustupující

jízdou uvedeny ve zmatek a ustoupily. Pěchota pod polním zbrojmistrem Harrachem, která hledala spojení s pravým křídlem, se dostala do sítě zákopů. Dopadlo to zde stejně jako minulý rok u Petrovaradína. Linie se rozložily, rozpadly se na řadu

³⁵¹ O prvních bojích kavalerie Feldzügen XVII., str. 153, ODENTHAL, str. 103-4.

³⁵² Boje pravého křídla pěchoty Feldzügen XVII., str. 154, ODENTHAL, str. 104, REDLICH, str. 165.

jednotlivých oddílů, z nichž každý se spoléhal na štěstí a samostatně bojoval s proti němu stojícím nepřítelem. Stejně jako před rokem i zde Osmané situaci dokonale využili. Montecuccoliho jízda byla zatlačena ke straně a částečně vržena doprava na Harrachovu infanterii. Pronásledující Turci se tak dostali nepříteli do levého boku a využili energicky tuto výhodu. Chaos mezi císařskými narůstal, některé oddíly byly obklíčeny ze všech stran a bojovaly zoufale proti všude z mlhy se vynořujícím Osmanům.³⁵³

Díky Starhembergovi byla celá bitevní sestava rozhozena. Jeho útok zůstal viset a čelo kolon směřovalo nyní na jihozápad. Mezi jeho a Harrachovými muži se objevila široká mezera a jejich jednotky už vůbec netvořily souvislou frontu. Do této mezery se posunuly velké davy osmanské jízdy. Jestli velký vezír i přes mlhu situaci správně rozpoznal a nasměroval ji tím směrem nebo jestli se jízda prostě drala tam, kde nebyl odpor, se dá těžko rozhodnout. Každopádně šel úder proti pravému křídlu Harrachových jednotek. Zde se ale projevila neústupnost prince württemberského, který osobně vedl odpor a sipahie zastavil.³⁵⁴ Také na krajním levém křídle ztroskotal pokus osmanské kavalerie obejít protivníka. Stačil útok jednoho kyrysnického regimentu z druhého sledu, aby ji zahnal zpět.³⁵⁵

Bylo osm hodin ráno. Ještě držel Starhemberg dobyté území, ale jinde probíhal boj poblíž císařských opevnění. Tam, kde některé roztržité oddělení dobylo kousek území, následoval okamžitě protiútok. V této kritické chvíli se konečně mlha roztrhala a princ Evžen získal přehled situace na bitevním poli. Viděl mezeru ve svém uskupení, do které Osmané mezitím pronikli tak hluboko, že jeho pravé křídlo ohrožovali téměř zezadu.³⁵⁶ Jak uvádí Feldzüge, jednalo se o levé křídlo, které bylo zle tísněno a ohroženo z boku a na některých místech zezadu. Naopak pravé křídlo přes značné oběti dosáhlo úspěchu a připravovalo se na útok proti výšině s děly.³⁵⁷ Okamžitě dal generalissimus rozkaz druhému sledu pěchoty k postupu a sám vedl batalióny do bitvy v níž utřil i lehké zranění ruky. Teď když bylo konečně vidět, se do boje zapojila i artilerie.

Část druhého sledu pod velením prince brunšvicko-bevernského byla nasměrována princem savojským do mezery ve vlastní formaci. Princ Alexandr se postavil do čela

³⁵³ K této části bitvy Feldzüge XVII., str. 155-57, ODENTHAL, str. 104-5, REDLICH, str. 165.

³⁵⁴ Feldzüge XVII., str. 157-58, ODENTHAL, str. 105, REDLICH, str. 165.

³⁵⁵ Jednalo se kyrysnický regiment Martigny, Feldzüge XVII., str. 158.

³⁵⁶ ODENTHAL, str. 105.

³⁵⁷ Srovnej ODENTHAL, str. 105, Feldzüge XVII., str. 158.

těchto kolon, které byly posíleny několika jízdními regimenty a více shromážděnými odděleními, která bojovala nedaleko a vrhl se proti do mezery proniknuvším Osmanům. Zatímco byli tito zatlačeni zpět a princ württemberský postupoval proti návrší s baterií, vedl podmaršálek hrabě Wallis zbylé jednotky druhého sledu proti tureckým oddílům, které znovu ohrožovaly levou stranu, a i jeho útok měl plný úspěch.³⁵⁸ Celá císařská armáda nyní postupovala jak byla promíchaná proti hlavnímu postavení protivníka. Protiútok Osmanů na císařskou pěchotu se zlomil v ohni baterie o 16 dělech, kterou princ bevernský narychlo postavil dohromady.³⁵⁹

Pálffy, který byl zraněn a jemuž padl syn, vyrazil také kupředu a pokusil se ještě jednou vzít nepříteli území. Turci neustupovali tak snadno, jak to líčí Feldzüge, po ztroskotání útoku své jízdy.³⁶⁰ Ještě jednou se pokoušeli Osmané protiútokem změnit osud dne. Ten byl veden proti zřejmě příliš zapálené koloně württemberského prince. Ta se dokázala jen stěží ubránit, utrpěla těžké ztráty a potřebovala pomoc. Evžen proto nasadil druhou útočnou kolonu proti návrší. Jednalo se o Bavyry pod Maffeiem, o hesenský batalion a dva císařské regimenty.³⁶¹ Vícero těchto skupin se zřejmě přidalo na vlastní pěst k průniku. Pokud tomu skutečně tak bylo, máme tu důkaz výborné morálky a odhodlání Evženovy armády. Tyto oddíly se nacházely v protikladu k dosud bojujícím jednotkám v naprostém pořádku. Jejich nástup pod prapory s hudbou a vyrovnané řady musely zanechat na Osmanech hluboký účinek. U paty návrší, kde byl Maffei chráněn před nepřátelskou kanonádou, počkal, než se roztáhne celá linie. Teprve nyní začal šurm. Ostatně to byl právě Maffei a jeho Bavoři, kteří se zasloužili o dobytí děl a o rozhodnutí celé bitvy.³⁶²

Kavalerie levého křídla nebyla ještě ani nyní boje schopná. Dvakrát marně najížděla proti janičářům na pravém tureckém křídle. Po třetí nepřátelskou pěchotu vrhla zpět, ale zaplatila za to krvavou daň 1600 mužů.³⁶³ I tyto boje dokazují tuhý boj obou armád. Se ztrátou velké baterie na výšině považoval Chalil Paša zřejmě bitvu za prohranou a myslel jen na spořádaný ústup. Ten býval u Osmanů po porážce něčím řídkým a málo vídaným. Jen na svém vnějším levém křídle se Turci ještě drželi. Odtud pájilo několik skvěle rozestavěných baterií proti císařským. K jejich krytí zde

³⁵⁸ Feldzüge XVII., str. 159-60, ODENTHAL, str. 106, REDLICH, str. 165.

³⁵⁹ Feldzüge XVII., str. 161, ODENTHAL, str. 106.

³⁶⁰ Feldzüge XVII., str. 161.

³⁶¹ Tamtéž, str. 161, ODENTHAL, str. 106.

³⁶² Ohledně dobytí Bajadinského návrší Feldzüge XVII., str. 161-63.

³⁶³ Kavalerii levého křídla veleli generál svobodný pán Ebergényi a hrabě Martigny. Tamtéž, str. 163-64.

stál oddíl Tatarů. Pálffy doposud opomenul proti nim vyrazit, protože byly „hlavnímu směru útoku umístěny zcela excentricky.“³⁶⁴ Teprve nyní zde byly některé Starhembergovy bataliony nasazeny a přinutily i zde nepřítele k ústupu.

Že Osmané ani zdaleka nebyli zničeni, dokládá událost, kdy jejich jízda ještě v deset ráno, kdy už vlastní boj byl dávno ukončen, podnikla útok na císařskou kavalerii a jeden regiment zatlačila zpět. Poté ale ze všech stran přispěchaly císařské oddíly a jejich přesila přinutila jízdu k ústupu.³⁶⁵ Chalilovi Pašovi se poté, co císařští dosáhli okraje návrší, podařilo alespoň vytvořit zadní voj, aby mohly být poklady tábora a trén zachráněny.³⁶⁶

Evženův postoj ukazuje, jak rád viděl nepřítele vyklízet pole a jak chtěl zabránit všemu, co by ho vyprovokovalo čelit znovu císařským. Pořád existovala hrozba výpadu z pevnosti, kde se zatím nic nedělo. Princ sešikoval armádu do dvou sledů a postupoval na osmanský tábor.³⁶⁷ Nehodlal tábor dobývat, ale jen svým pochodem k němu ohrozit protivníka a přinutit ho, aby se stáhnul. Ještě stále byl trén Turků zaměstnán shromažďováním cenných věcí a k ochraně stál značný počet vojáků, důkaz že muslimská armáda neutrpěla žádnou drtivou porážku a nebyla zničena. Jakmile se císařská armáda v bitevním uskupení přiblížila a Maffei obrátil dobyté kanóny proti ležení, Osmané se stáhli.³⁶⁸

Nejslavnější Evženovo vítězství bylo vybojováno. Nebylo to ani zdaleka tak zničující vítězství, ale úspěch měl o to větší cenu, že protivník se bil skvěle. Statečnost osmanských vojáků je všude uznávaná. Jak to bylo s jejich vrchním velením? Je pravda, že to nebylo nijak oslnivé a aktivní, ale každopádně protiútoky byly „vedeny s největším nasazením a se šikovným využíváním početní převahy.“³⁶⁹ Osmanská armáda se prý měla z větší části skládat z milic,³⁷⁰ což by zajisté jen zvětšilo obdiv k jejich statečnému odporu. Hlavní vinu na porážce nese bez pochyby Regeb Paša. Mohl stejně dobře dorazit včas k Pančovu jako jeho protivník Viard. Místo toho se zabýval bezcílným pleněním a dorazil teprve před Ujpalanku, kterou začal obléhat, místo aby toto nevýznamné místo jen obklíčil a táhl dále s hlavními silami. Zde ho

³⁶⁴ Feldzüge XVII., str. 164, ODENTHAL, str. 107.

³⁶⁵ Feldzüge XVII., str. 164, ODENTHAL, str. 107.

³⁶⁶ ODENTHAL, str. 107.

³⁶⁷ Tamtéž, str. 108, Feldzüge XVII., str. 167.

³⁶⁸ ODENTHAL, str. 108.

³⁶⁹ Feldzüge XVII., str. 165.

³⁷⁰ ODENTHAL, str. 110.

zastihla zpráva o porážce a jeho jednotky se rychlým ústupem na Oršovu zachránily.³⁷¹

Špatné postavení a situace císařských na počátku bitvy byla způsobena především neposlušností Starhemberga, který opovrhl všemi princovými rozkazy a ukvapeně spěchal Pálffymu na pomoc. Poté postupoval prudce kupředu, aniž by dbal na Evženem tak naléhavě doporučené držení se pohromadě. Mlha zvětšila zmatek a stejně jako u Petrovaradína ztratil princ savojský velení a přehled nad bitvou. Celá armáda se posunula napravo, aby opět získala spojení s Pálffym a jednotlivé odřady byly postupně zataženy do nesouvislých bojů. Roztrhání mlhy dalo Evženovi zpět přehled nad bitevním polem a ten okamžitě nařídil rozhodující zásah druhého sledu. Blesková rychlost, se kterou obnovil situaci, je jedním z nejhezčích osvědčení jeho vůdcovského génia.

Hned po vítězství se vrátila generalissimova snaha nic zbytečně neriskovat. Za ustupujícím nepřítelem poslal jen hraničáře a malý počet husarů. Osmané ustupovali poměrně spořádaně ve třech proudech. Mířili zpět k řece Moravě a dále na Niš. Jízda řádně zajišťovala boky a zadní voj.³⁷² Evžen sám jako důvod zastavení pronásledování udával císaři úbytek lehké jízdy, situaci terénu, vyčerpané koně a zejména obrovský počet uprchlíků nepřátelské armády, které překročily všechno očekávání a zprávy.³⁷³ Kořist byla obzvlášť veliká v počtu získaných praporů a děl. Stejně jako minulý rok zaplatili Osmané zřejmě celým dělostřelectvem. Feldzüge udávají počet ukořistěných děl na 131 a 35 moždířů.³⁷⁴ Jen munice bylo ukořistěno relativně málo.³⁷⁵ Velmi výtanou kořistí byl velký počet jatečního dobytka.³⁷⁶

Ztráty byly těžké. Princ Evžen, princ brunšvicko-bevernský a Pálffy byli zranění. Dva podmaršálkové, jeden generální polní strážmistr, dva plukovníci a mnoho důstojníků padlo. Kavalerie přišla o 2600 mužů, z nichž většina padla na levém křídle. Pěchota ztratila také 2600 mužů.³⁷⁷ Další literatura uvádí císařské ztráty různě. Vlnas udává, že ztráty Evženovy armády byly 2000 mužů. Velký vezír měl

³⁷¹ ODENTHAL, str. 110.

³⁷² VLNAS, str. 482.

³⁷³ Tento dopis císaři je také dalším pramenem k průběhu bitvy. Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 143., An den Kaiser. (Schlachtrelation.) Feldlager bei Belgrad, 25. August 1717., str. 139-46.

³⁷⁴ Feldzüge XVII., str. 168.

³⁷⁵ Přesný počet získaného množství prachu, kulek a kulí Tamtéž, str. 168.

³⁷⁶ Tamtéž, str. 168, ODENTHAL, str. 112.

³⁷⁷ ODENTHAL, str. 112, Feldzüge XVII., str. 169-70, Podrobně rozepsané ztráty Feldzüge XVII., Anhang Nr. 8., Verluste der kaiserlichen Armee in der Schlacht bei Belgrad, 16. August 1717., str. 416-21.

ztratit dvojnásobek.³⁷⁸ Parvev udává 5321 raněných a padlých. Osmané měli ztratit 5-10 000 mužů.³⁷⁹ Co se ztrat na osmanské straně týka, soudí Odenthal, že nemohly být o tolik vyšší než císařské.³⁸⁰ Feldzüge doslova píše: „Ztráty osmanské armády musely být značně vyšší, protože bitevní pole bylo pokryto mrtvými a zraněnými Osmany.“³⁸¹ Jak viděl úspěch císař, nám ukazuje jeho dopis psaný princí 19. srpna, v němž nemyslel přímo na účinky na bojišti, ne na teď možné zisky na východě, ale jen na to, že nyní je potřeba uzavřít mír. Zřejmě proto, aby bylo možno postavit se na odpor Španělsku.³⁸²

Mlha zcela znemožnila spatřit Mustafa Pašovi odchod císařských do bitvy. Hluk bitvy se ztratil v dunění obléhacích děl, a když byl výhled konečně volný, byli křesťané již v tureckých opevněních. S odtáhnutím armády, která měla pevnost vysvobodit, zmizela poslední naděje posádky na záchranu. Velitel viděl zřejmě v jakémkoliv pokračování bojů jen plýtvání lidských životů, protože už 17. srpna nechal tak dlouho tvrdohlavě bráněný ostrov při ústí Sávy tak rychle vyklidit, že na ostrově zůstala všechna děla. Zde se nacházející čajky byly buď zničeny nebo částečně dopraveny na pravý břeh Dunaje.³⁸³ Současně poslal prostředníka k Evženovi, jehož cesta se zkřížila s parlamentářem, kterého poslal císařský generalissimus k Mustafa Pašovi. Ten guvernérovi Bělehradu doručil Eženovo psaní, v němž bylo poukázáno na beznadějnost další obrany a současně princ pohrozil, že při dalším odporu bude postupovat „podle tvrdosti válečného zvyku.“³⁸⁴ Poté byla otevřena jednání o kapitulaci.³⁸⁵ Ostřelování zasáhlo více město než opevnění, ale posádka byla natolik skleslá, že jí Mustafa Paša nemohl přikládat žádný energický odpor. Již 18. srpna byly vyměněny kapitulací dokumenty.³⁸⁶

Posádka dostala volný odchod, musela ale vydat dezertéry a zanechat v pevnosti válečný materiál. K transportu jejich věcí jim byly k dispozici poskytnuty vozy a dunajské lodě. Osmanům údajně nemělo na potravinách ani munici nic chybět.³⁸⁷

³⁷⁸ VLNAS, str. 482.

³⁷⁹ PARVEV, str. 173.

³⁸⁰ ODENTHAL, str. 112.

³⁸¹ Feldzüge XVII., str. 171.

³⁸² Dopis přetisknut Tamtéž, Anhang Nr. 6a., Der Kaiser an den Prinzen Eugen von Savoyen. Wien, 19. August (Nachts) 1717., str. 412-13.

³⁸³ Feldzüge XVII., str. 175, ODENTHAL, str. 113.

³⁸⁴ Celý dopis otiskují Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 134., An den Seraskier Mustapha Pascha in Belgrad. Feldlager vor Belgrad, 17. August 1717., str. 133.

³⁸⁵ Přehled kapitulacních jednání Feldzüge XVII., str. 175-76.

³⁸⁶ Přetisk kompletních bodů kapitulace Tamtéž, Anhang Nr. 9., Capitulations-Puncte., str. 422-25.

³⁸⁷ ODENTHAL, str. 113.

Minimálně by další obléhání stálo císařské mnoho krve, ale jejich úspěch by byl nepochybný. Kapitulaci sloužila za vzor ta z předchozího roku z Temešváru. Jako tenkrát i nyní se obě strany předháněly v rytířskosti. Tři stovky císařských zajatců dostaly svobodu, dezertéři byli přesně vydáni a 24. srpna Osmané odtáhli.³⁸⁸ Nespočet ukořistěných pevnostních děl byl ve stejně špatném stavu jako ty získané u Temešváru. Celkem císařští ukořistili v bitvě, v pevnosti a na lodích 665 děl a 104 moždířů různých kalibrů.³⁸⁹

Velké události roku 1716 ustoupily do pozadí proti oslnivým úspěchům u Bělehradu a povznesená nálada panovala nejen mezi obyvateli císařských dědičných zemí, ale i v celém celém křesťanském světě. Konečně se zdálo, že osmanská hrozba, která ohrožovala císařská dědičná území a říši po staletí, je navždy odstraněna. Dalo se očekávat, že Uhry budou obnoveny v celé původní velikosti, moc císaře bude rozšířena a další část pod tureckým jhem se nacházejících území přijme požehnání křesťanské kultury. Jako viditelné znamení uznání obdržel princ Evžen od císaře brilianty posázený kord, jehož cena byla 80 000 zlatých. Byly udíleny hodnosti a princ savojský se snažil získat vojákům náležitou odměnu.³⁹⁰

Hlavní osmanská armáda se zatím stáhla přes Smederevo do Niše a odtud se pustila k Sofii. Řada míst na Dunaji byla vyklizena. Turci se sice tvářili, že Oršovu podrží, ale princ Evžen sem po této zprávě poslal oddíl hraničářů a čtyři regimenty husarů pod velením generálního polního strážmistra, svobodného pána Splényiho. Když se malý oddíl po vítězných bojích proti zadnímu voji Regeba Paši objevil před pevností, byla ta ihned posádkou opuštěna.³⁹¹ Také ostatní dunajské pevnosti byly obsazeny císařskými. Celé Srbsko až k Niši bylo vyklizeno. Sám velký vezír zůstal s armádou u Sofie, aby vyčkal dalších kroků nepřítele a kryl balkánské soutěsky. K tomu mu měl sultán poslat svoji osobní gardu. Ve skutečnosti ale proto, aby zabránila milicím a asijským lenním jednotkám vrátit se domů.³⁹² Po skončení tažení se větší část armády rozcházela domů, ale i přesto se Chalil Pašovi podařilo u Sofie udržet dostatečně velký počet bojovníků. Evžen tento oddíl odhadoval na základě zpráv svých zvěděů na 15 000 mužů.³⁹³ Feldzüge dokonce uvádějí, že u Niše stanulo 30 000

³⁸⁸ ODENTHAL, str. 113-14, Feldzüge XVII., str. 177-79.

³⁸⁹ Kompletní přehled kde byla děla získána a jejich počet Feldzüge XVII., str. 179-80.

³⁹⁰ K odměnám Feldzüge XVII., str. 186-89.

³⁹¹ Feldzüge XVII., str. 182-83.

³⁹² Tamtéž, str. 189, ODENTHAL, str. 115.

³⁹³ ODENTHAL, str. 115.

Turků, kteří mohli být ještě posílení ze Sofie.³⁹⁴ Chalil Paša rozhodně nebyl zbaven odvahy. Bezpochyby po vyklizení Srbska nebyla situace Osmanů zlá a další průnik císařských byl velice obtížný. Přesně jak to dosavadní průběh válek s Turky ukázal. Šlo jen o to, zda vnitřní poměry a finanční situace umožní Osmanské říši třetí polní tažení.

Sultán Ahmet III. Chalila Pašu sesadil a nahradil ho jedním stoupencem mírové strany.³⁹⁵ Mehmed Nistandži Paša pocházel stejně jako jeho předchůdce z diplomatických služeb a byl to chráněncem Damada Ibrahima Paši, vlivného a mírumilovného přítele pádišáha. Nový velký vezír si nedělal iluze o možnosti získat zpět ztracené provincie. Císařská armáda nebyla tento rok již schopna větších akcí. Epidemie a ztráty ji oslabilily a získané pevnosti na Dunaji potřebovaly posádky. Již 30. srpna hlásil Evžen do Vídně, že v příštích dnech pošle první jednotky do zimních kvartýrů.³⁹⁶ I kdyby byla armáda dost silná, nemohla by postupovat v tomto tažení dále na jih. Pro takovýto průnik do nitra drsného a těžko schůdného Balkánu nebyla armáda v žádném případě vybavena. Zejména otázka přísunu zásob se nedala vyřešit. Do teď fungovalo zásobování po Dunaji a k obstarání tak velkého množství vozů, který by byl potřeba, nebyly vyhlídky.³⁹⁷ Kampaň roku 1717 se tak ocitla na mrtvém bodě.

Ve Vídni zatím vypukla panika. Alberoni se pokusil přepadnout Sardínii a dopis císaře z 18. září ukazuje jeho rozrušení. Na všech stranách vidí nebezpečí, nikomu nedůvěřuje a věří, že celý svět se spiknul, aby mu vzal jeho italské državy. Bouřlivě žádal svého vojevůdce, aby co nejrychleji poslal do Itálie jednotky. Myslel na sbor v síle 20 000 mužů.³⁹⁸ Evžen mu odpověděl, že pro Itálii nejsou žádné jednotky volné a mír na východě není jen v rukou monarchie. Každopádně by pokračování války s Osmany poskytlo Španělsku výtanou možnost jednat. Pokud měl princ savojský nějaké tajné cíle pro tuto válku, ani zdaleka nemusely být naplněny. Vzhledem k nebezpečí ze strany Alberoniho měl Evžen roku 1717 k dispozici nejlepší a největší armádu, kterou kdy jaký císařský vojevůdce vedl do války s půlměsícem. A i přesto mu nepřítel kladl tuhý odpor. Z tohoto důvodu mohl princ savojský jen těžko doufat,

³⁹⁴ Feldzüge XVII., str. 190.

³⁹⁵ ODENTHAL, str. 115.

³⁹⁶ Jednalo se o odeslání generála hraběte Mercyho, který měl s 12 batalióny a 8 regimenty jízdy zaujmout zimní kvartýry v Banátu. Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 148., An den Kaiser. Feldlager bei Belgrad, 30. August 1717., str. 149-50.

³⁹⁷ Feldzüge XVII., str. 190, ODENTHAL, str. 116.

³⁹⁸ Feldzüge XVII., Anhang Nr. 13., Der Kaiser an den Prinzen Eugen von Savoy (eigenhändig). Wien, 18. September 1717., str. 433-37.

že v následujících letech s oslabenou a méněcennou armádou by dosáhl v těžkém terénu nitra Balkánu velkých úspěchů.

První vyjednaváč Vysoké Porty, bývalý guvernér Bělehradu Mustafa Paša, doručil císařskému generalissimovi dopis, v němž psal, že v průběhu kapitulačních jednání císařští důstojníci několikrát zmínili ochotu prince k jednáním o míru. Od doby těchto jednání se považuje za princova přítele a je ochoten převzít každé zprostředkování jím navržené. Po tomto úvodu vyrukoval okamžitě s přijatelným návrhem míru, přenechání severního Srbska habsburské monarchii.³⁹⁹ Z Evženovy odpovědi je zřetelně znát hrdost vítěze. I když mu mírové návrhy byly vítány, odmítal, že by k nim dal nějaký podnět. Upozornil, že Vysoká Porta vědomě porušila Karlovičský mír před jeho vypršením, napadla císařova spojence a nakonec jeho samotného. Nevylučoval ani, že Karel VI. z milosrdenství a aby zabránil dalšímu krveprolévání a pustošení rozsáhlých krajín, je ochoten jednat o míru. Zároveň princ Evžen žádá, aby velký vezír určil komisaře a dal jim plné moci k jednání. K tomuto účelu má být také určeno neutrální místo pro kongres.⁴⁰⁰

O tomto návrhu míru psal princ savojský císaři ve dvou dopisech. Podle jeho mínění mělo být požadováno odstoupení již obsazených území a celého Srbska, protože tyto území patří k hlavnímu městu (rozuměj Bělehradu), stejně jako pokud možno části dunajských knížectví. Ve Vídni se má počátek mírových jednání utajit před Benátkami i před námořními mocnostmi a v žádném případě nemá být zanedbáno zbrojení a přípravy na příští polní tažení. To je nejjistější prostředek, jak Osmany znovu neučinit neústupnými a bojově naladěnými.⁴⁰¹ Jan Mavrokordato, hospodar Valašska, se nabídl princovi savojskému jako zprostředkovatel. Jeho pramálo šťastná neutrální politika vedla k napjatému vztahu k habsburské monarchii a Evžen ho nepoctil ani svojí odpovědí. Císaři přišly z ničeho nic nabídnuté mírové návrhy velice vhod. Byl připraven podpořit všechny Evženovy požadavky a dal mu stejně jako v Rastattu plné moci vést jednání podle jeho vlastního mínění a uzavřít mír, tak jak ho považuje za správný.

³⁹⁹ Feldzüge XVII., Anhang Nr. 12., Der frühere Festungs-Commandant von Belgrad, Mustapha Pascha an den Prinzen Eugen. Niš, 5. September 1717., str. 429-30.

⁴⁰⁰ Tamtéž, Supplement-Heft Nr. 163., An den Seraskier Mustapha Pascha. Feldlager bei Semlin, 12. September 1717., str. 169-70.

⁴⁰¹ Tamtéž, Supplement-Heft Nr. 160., 161., An den Kaiser. Feldlager bei Semlin, 12. September 1717., str. 166-68.

Plná moc mu byla doručena 23. září a 13. října dostal také obšírné instrukce jen jako doporučení.⁴⁰² To šlo mnohem dále než všechno, co chtěl princ savojský žádat. Jednání měla být otevřena jedině tehdy, když Osmané uznají princip z Karlovic, podle kterého skutečná držba území je určující.⁴⁰³ Především chtěla císařská diplomacie zabránit vměšování námořních mocností. K tomu byl dokonce vydán rozkaz zabránit holandským a anglickým diplomatům cestovat válečným územím a pod jakoukoliv záminkou je zadržet. Doufalo se v rychlý mír, který všem krokům na orientální politice zainteresovaných námořních mocností zabrání a předejde jim. Něco takového by bylo možné, jen pokud by Osmanská říše byla skutečně tak poražena, že by okamžitě a pod jakýmkoliv podmínkami musela uzavřít mír. Něco takového ale nebyl její případ a k tomu byli osmanští politikové příliš chytří, aby poznali velkou šanci, která se jim naskýkala při odvolání se na britské zprostředkování.⁴⁰⁴

Princi bylo vše jasné když dostal 29. září datovaný dopis velkého vezíra, ve kterém tento zmínil ještě jednou ochotu Vysoké Porty k míru a odkazoval na to, že při takovýchto jednáních je postavení zprostředkovatele obvyklé. Tudíž pádišáh vyzval k této přátelské pomoci anglického krále.⁴⁰⁵ Evžen ztratil jakékoliv naděje ještě tento rok přijít k rychlému vojenskému míru á la Rastatt. Patrně ho přešla veškerá chuť podílet se na jednáních a rozhodl se, že to přenechá zcela v rukou císařských diplomatů.⁴⁰⁶ V jeho odpovědi velkému vezírovi navrhl jako místo konání kongresu Požarevac.⁴⁰⁷

Pod vlivem britského vyslance v Konstantinopoli sira Worthleye Montagua požadovali nyní Osmané dokonce vrácení Bělehradu proti územím u Jadranu, v Bosně nebo peněžnímu vyrovnání. Tím se Montague na císařském dvoře stal opravdu personou non grata a z Vídně se protestovalo proti jeho přítomnosti na kongresu. Mezitím i Vysoká Porta poznala, že jen s britským zprostředkováním se nedostane rychle a zejména bez velkých obětí k cíli. V listopadu 1717 byl k účasti na kongresu přizván nizozemský vyslanec hrabě Coljer. Ve Vídni s tím byli

⁴⁰² Feldzüge XVII., str. 195.

⁴⁰³ Veškeré instrukce přetisknuty Tamtéž, Anhang Nr. 16., Instruction., str. 440-62.

⁴⁰⁴ Feldzüge XVII., str. 195-96, ODENTHAL, str. 119.

⁴⁰⁵ Feldzüge XVII., Anhang Nr. 15., Der Grossvezier Mehemed Pascha an den Prinzen Eugen von Savoyen. Niš, 29. September 1717., str 439-40.

⁴⁰⁶ ODENTHAL, str. 120.

⁴⁰⁷ Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 191., An den Grossvezier Mehemed Pascha. Feldlager bei Semlin, 6. October 1717., str. 206-7.

srozumění.⁴⁰⁸ Podpora Británie a klid císařských operací po bitvě u Bělehradu zvedl Osmanům sebedůvěru. Velký vezír vysvětloval nizozemskému vyslanci, že požadavky, které nastínil Mustafa Paša, považuje za zrušené a trval na navrácení Bělehradu. V příštím roce Osmanská říše vynaloží celou svou moc a sám velký vezír povede armádu.⁴⁰⁹ Výhrůžky mohly být jen stěží míněny vážně a měly ukázat císaři, že nemůže jen tak přijít a prostě si nadiktovat mír. Vedle již zmíněných důvodů to byly úspěchy osmanských zbraní v Bosně, které umožnily tento hrdý postoj Vysoké Porty.

V Bosně proti sobě stály jen malé síly a pravidelné jednotky zůstaly pouze v pevnostech. Na osmanské straně velel Numan Köprülü, potomek slavné rodiny. Také on měl k dispozici jen vojáky z posádek. Obě strany byly odkázány na povolávání místního obyvatelstva do zbraně. Numan Köprülü měl stěží dost jednotek, aby obsadil pohraniční obce. Císařští velitelé sice mohli postavit dostatek jednotek k některým menším podnikům, ale ozbrojené síly byly v hrozném stavu. Petrasch, který byl povýšen na generálního polního strážmistra, měl stále největší vliv na pohraniční obyvatelstvo, které jak psal princ Evženovi „bylo chudé, hladové a polonahé a mnozí z nich nyní umírali na dolní hranici.“⁴¹⁰

Tyto bandy, které byly naverbované, byly tak nedisciplinované, že je princ poslal domů, když velká část odešla už před tím sama od sebe. Přesto se podařilo respektovanému Petraschovi ke každému podniku si zajistit dostatečný počet těchto hraničářů. Již 21. června poslal Evžen Petraschovi rozkaz, aby podnikl diverzi proti Šabaci a dolnímu toku Sávy.⁴¹¹ Zřejmě doufal takto donutit velkého vezíra, který byl na pochodu, aby poslal část svých oddílů na ohrožené místo. Petrasch měl 1300 mužů a 6 děl a princ savojský mu ještě přidal 300 mužů pravidelné jízdy. Výprava dorazila k Šabaci 7. července. Pevnost a její posádka se projeví silnější než oznamovali císařští zvědové. Po týdnu musel Petrasch, jehož síly na dobytí místa nestačily, ustoupit.⁴¹²

Když v srpnu padl Bělehrad, opustili Osmané linii na Sávě a také Šabac. Teď mohl Petrasch v pohraničních oblastech operovat podle libosti. Evženovi psal 19. srpna o plánu dobýt hrad Zvornik, klíč k údolí řeky Driny, a poté postupovat vzhůru podél

⁴⁰⁸ Feldzüge XVII., str. 197, ODENTHAL, str. 120.

⁴⁰⁹ Feldzüge XVII., str. 197.

⁴¹⁰ Tamtéž, str. 199-200.

⁴¹¹ Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 72., An den GFWM. Freiherrn von Petrasch. Feldlager vor Belgrad, 21. Juni 1717., str. 73.

⁴¹² Feldzüge XVII., str. 200-1, ODENTHAL, str. 121.

řeky. Podle něj se vážnější odpor dal očekávat jen u Banja Luky. Kdyby i ta byla obsazena, otevřela by se tím cesta na Sarajevo a Jajce. Tím se Zvornik stal klíčem k celé Bosně. Jen území kolem Bihače se odtud nedá podmanit. Nejprve nebyl princ Evžen plánem nadšen. Chtěl ještě tento rok vpadnout do Srbska a potom by bylo moudré Petrasche a jeho hraničáře stáhnout k sobě. Ovšem již 23. srpna změnil názor. Nahlédl, že větší operace armády nejsou možné, a proto by ani proniknutí Petrasche dál do Srbska nemělo význam. Generalissimus dal souhlas ke generálovu tažení do Bosny a poručil mu postupovat s podmaršálkem, svobodným pánem Beckersem v Osijeku.⁴¹³

Výchozím bodem pro expedici měla být Rača na soutoku Driny a Sávy. Zde Petrasch shromáždil 3000 hraničářů, 1000 mužů pravidelné pěchoty, 600 mužů řadové a 500 pravidelné jízdy.⁴¹⁴ Zvornik ležel sedmdesát kilometrů vzhůru od Rači v údolí Driny. Pevnost byla silná a hradby tak rozlehlé, že k jejich plnému obklíčení bylo potřeba více jednotek, než měl generál Petrasch k dispozici. Na pochod se vydal teprve 12. září, poté co dorazila artilerie. Stejně jako při tažení proti Šabaci i tentokrát císařští zvědové generála špatně informovali. Tvrdili, že pevnost se rozpadá a posádka je zcela zbavena odvahy. Opevnění ale bylo v pořádku a oddíl 4000 - 5000 mužů, který se zde nacházel, kladl silný odpor. Císařským se sice podařilo obsadit město, ale proti pevnosti neměli štěstí. Dne 18. září byl Petrasch těžce zraněn a polní podmaršálek Beckers neměl dostatečnou autoritu, aby udržel polodivoké hraničáře na uzdě. Zásobovací linie byly špatné a vojáci trpěli nedostatkem potravin. K tomu se přidalo neustále špatné počasí, nemoci a zpráva, že Numan Köprülü poslal pevnosti na pomoc posily. Dokonce i obyvatelstvo bylo nepřátelské. Princ Evžen poslal požadované posily v síle jednoho kyrysnického regimentu, 2 bataliónů pěchoty a 800 husarů. Beckers, ihned co posily dorazily, nařídil v noci 30. září ústup. Hlavní část vojska sice šťastně unikla díky rychlým pochodům, ale zadní voj utrpěl 1. října těžkou porážku. Hrozilo, že nepřítel, poté co dorazí k Rače, vpadne na císařské území, ale Osmané nechtěli protivníka vyprovokovat k dalším akcím. Císařští ztratili 500 - 600 mužů, z čehož 200 bylo zajato u Zvorniku a po Beckersově ústupu popraveno.⁴¹⁵

⁴¹³ Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 142., An den GFWM Freiherrn von Petrasch. Feldlager bei Belgrad, 23. August 1717., str. 139.

⁴¹⁴ Feldzüge XVII., str. 206.

⁴¹⁵ Celé tažení proti Zvorniku Feldzüge XVII., str. 203-15, ODENTHAL, str. 122-24.

řeky. Podle něj se vážnější odpor dal očekávat jen u Banja Luky. Kdyby i ta byla obsazena, otevřela by se tím cesta na Sarajevo a Jajce. Tím se Zvornik stal klíčem k celé Bosně. Jen území kolem Bihače se odtud nedá podmanit. Nejprve nebyl princ Evžen plánem nadšen. Chtěl ještě tento rok vpadnout do Srbska a potom by bylo moudré Petrasche a jeho hraničáře stáhnout k sobě. Ovšem již 23. srpna změnil názor. Nahlédl, že větší operace armády nejsou možné, a proto by ani proniknutí Petrasche dál do Srbska nemělo význam. Generalissimus dal souhlas ke generálovu tažení do Bosny a poručil mu postupovat s podmaršálkem, svobodným pánem Beckersem v Osijeku.⁴¹³

Východním bodem pro expedici měla být Rača na soutoku Driny a Sávy. Zde Petrasch shromáždil 3000 hraničářů, 1000 mužů pravidelné pěchoty, 600 mužů řadové a 500 pravidelné jízdy.⁴¹⁴ Zvornik ležel sedmdesát kilometrů vzhůru od Rači v údolí Driny. Pevnost byla silná a hradby tak rozlehlé, že k jejich plnému obklíčení bylo potřeba více jednotek, než měl generál Petrasch k dispozici. Na pochod se vydal teprve 12. září, poté co dorazila artilerie. Stejně jako při tažení proti Šabaci i tentokráte císařští zvědové generála špatně informovali. Tvrdili, že pevnost se rozpadá a posádka je zcela zbavena odvahy. Opevnění ale bylo v pořádku a oddíl 4000 - 5000 mužů, který se zde nacházel, kladl silný odpor. Císařským se sice podařilo obsadit město, ale proti pevnosti neměli štěstí. Dne 18. září byl Petrasch těžce zraněn a polní podmaršálek Beckers neměl dostatečnou autoritu, aby udržel polodivoké hraničáře na uzdě. Zásobovací linie byly špatné a vojáci trpěli nedostatkem potravin. K tomu se přidalo neustále špatné počasí, nemoci a zpráva, že Numan Köprülü poslal pevnosti na pomoc posily. Dokonce i obyvatelstvo bylo nepřátelské. Princ Evžen poslal požadované posily v síle jednoho kyrysnického regimentu, 2 bataliónů pěchoty a 800 husarů. Beckers, ihned co posily dorazily, nařídil v noci 30. září ústup. Hlavní část vojska sice šťastně unikla díky rychlým pochodům, ale zadní voj utrpěl 1. října těžkou porážku. Hrozilo, že nepřítel, poté co dorazí k Rače, vpadne na císařské území, ale Osmané nechtěli protivníka vyprovokovat k dalším akcím. Císařští ztratili 500 - 600 mužů, z čehož 200 bylo zajato u Zvorniku a po Beckersově ústupu popraveno.⁴¹⁵

⁴¹³ Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 142., An den GFWM Freiherrn von Petrasch. Feldlager bei Belgrad, 23. August 1717., str. 139.

⁴¹⁴ Feldzüge XVII., str. 206.

⁴¹⁵ Celé tažení proti Zvorniku Feldzüge XVII., str. 203-15, ODENTHAL, str. 122-24.

Zatímco se Petrasch snažil proniknout do Bosny z východu, byly zde i snahy dostat se sem ze západu, z Chorvatska. Tady mělo být cílem získání linie na Uně s pevnostmi Bihač a Novi. Kdyby se podařilo je obsadit, byla by volná cesta do nitra nepřátelského území. K něčemu takovému však byly potřeba řadové jednotky. V Chorvatsku byly jen odvedení rekruti z pohraničí, kteří se nehodili k obléhacím pracem. Vedle generálního polního strážmistra Draskoviche zde velel polní podmaršálek Hannibal Heister, který již kvůli svému otci musel být protivníkem prince Evžena, zaměstnání na vedlejším bojišti považoval za odstrčení, a proto své úkoly plnil bez nadšení. Celé léto se žádný z komandantů neodvážil s těmito jednotkami k většímu podniku. Princ savojský jim sice nařídil defenzívu ale jejich iniciativě přitom nechal dostatek volného prostoru.⁴¹⁶ Na princův rozkaz nakonec podnikli řadu vpádů na osmanské území a zabránili alespoň nepříteli v jeho častých vpádech na císařské území. Rozhodně přitom ale nepostupovali společně, jak si generalissimus přál. Po obsazení Bělehradu byl dokonce ochoten poskytnout řadové jednotky k dobytí Bihače, na nějž kladl zejména důraz. Velitelé chtěli však nejprve dobýt Novi. Obsazení této pevnosti by usnadnilo výpravu proti Bihači.

Pevnost Novi byla slabá s posádkou jen 200 - 300 mužů. Ležela při ústí Sany do Uny a byla výchozím bodem osmanských vpádů na císařské území. Bylo zde nasazeno 3000 - 4000 mužů pod velením Heistera a 3000 pod Draskovitchem. Třetí komandant v Chorvatsku Rabatta se odmítl podílet. Průběh obležení jakoby kopíroval to u Zvorniku. Také zde se oba velitelé nemohli snést, špatné počasí znesadňovalo obléhací práce a obléhání bylo vzdáno poté, co se přiblížily pomocné turecké jednotky. Oba velitelé si vinu za neúspěch přehazovali mezi sebou. Osmané pod Ali Beyem pronásledovali císařské. Na hranici u svaté Kateřiny nechal Draskovitch 19. září muslimy napadnout, ale potok v zádech hraničářů a obejití jejich pravého křídla vedlo ke katastrofální porážce. Celý oddíl se rozpadl a několik set mužů včetně důstojníků padlo nebo bylo zajato.⁴¹⁷

Všechny zisky císařských na bosenské hranici přišli vniveč. Dva vpády, které podnikl Rabatta na protivníkovu území, byly zcela neúspěšné. Císařští mohli mluvit o štěstí, že Osmané se i zde spokojili jen s vyčištěním svého území a vzdali se pokusu proniknout na nepřátelské území. Tím byly veškeré pokusy v Bosně

⁴¹⁶ Feldzüge XVII., str. 215-16, ODENTHAL, str. 124-25.

⁴¹⁷ Celým obléháním Novi a následnou porážkou se podrobně zabývají Feldzüge XVII., str. 215-26, dále ODENTHAL, str. 125, o bojích v Bosně také REDLICH, str. 166, VLNAS, str. 484.

neúspěšné. Jestliže se stále doufalo, že na mírovém kongresu budou císařem vzneseny požadavky na bosenské území, muselo se doufat ve větší štěstí příští rok. Jinak by na ně nemohla habsburská monarchie pomýšlet.

V roce 1717 se osmanské velení chtělo pokusit na území Sedmihradska a horních Uher o významnější akce. Turci podcenili touhu obyvatelstva po míru a ještě jednou se pokusili povolat kuruce pod Rákócziho prapor. Již roku 1716 se nacházel oddíl uherských vyhnanců u tatarského sboru, který zde bojoval. Hlavní směr vpádu pro tento rok měl být veden ne do Sedmihradska, ale právě do horních Uher. K tomu určené jednotky se shromáždily v Moldavsku. Tataři pod velením chánova syna, Osmané pod chotimským Paşou, moldavské milice pod velením hospodara Racovity a uherští emigranti pod Antonem Esterházym. Celý oddíl čítal 15 000 - 20 000 a převážně byl tvořen jízdou.⁴¹⁸

Dne 22. srpna překročili Tataři hranici Sedmihradska a náhle se objevili před Bistriřou, kde porazili malý oddíl císařských. Hospodar Moldavska a Esterházy zůstali na místě, zbytek se rozdělil na několik oddělení a spěchal do horních Uher. Jednotkám, které zůstaly na místě se však nepodařilo udržet ústupové linie. Polní maršál Steinville, komandant v Sedmihradsku, shromáždil svoje jednotky u Sibiu k útoku na Valašsko. Když se dozvěděl o tatarském vpádu, okamžitě se stočil na sever a před jeho energickým útokem se oddíly u Bistriřy musely stáhnout do Moldavska.⁴¹⁹

Zatím hlavní část nájezdníků vpadla do Uher, kde způsobila zkázu a paniku. Obyvatelstvo utíkalo do pohoří nebo pevností. Guvernér horních Uher, polní podmaršálek Karolyi, se stáhl k Tokaji. Báł se nejspíš, aby se nedostal do rukou bývalých spolubojovníků. U Tokaje shromažďoval milici, a když byl konečně přesvědčen o své síle, vytrhl rychle kupředu. Tataři byli ze všech stran napadáni nejen vojáky, ale povstalo proti nim i obyvatelstvo. Do cesty jim byli kladeny mnohé překážky a záтары. Tataři se rychlými pochody snažili uniknout zkáze a za cenu několika tisíc mrtvých se dostali přes Karpaty. Za sebou museli nechat ohromnou kořist a zajatce.⁴²⁰ Po odražení tohoto nebezpečí požadoval princ Evžen na Steinvillovi, aby vymohl na obou dunajských knížectvích kontribuce.⁴²¹

⁴¹⁸ Feldzüge XVII., str. 232, ODENTHAL, str. 126.

⁴¹⁹ Tyto události zachycují Feldzüge XVII., str. 232-34, ODENTHAL, str. 127.

⁴²⁰ Feldzüge XVII., str. 234-38, ODENTHAL, str. 127-8, o vpádu Tatarů do Sedmihradska a horních Uher také REDLICH, str. 167.

⁴²¹ Celým děním a jednáním obou hospodarů se Steinvillem se zabývají Feldzüge XVII., str. 240-42.

Původně zamýšlel Evžen nechat armádu v zimních kvartýrech v okolí Bělehradu, aby příští rok mohl začít s tažením co nejdříve. To se změnilo a již 17. září musel císaři sdělit, že nedostatek zásob a špatné počasí, které zničilo zásobovací cesty, ho nutí stáhnout armádu zpět a zanechat jen nejnútnejší síly v nepřátelské blízkosti.⁴²² První jednotky opustily tábor u Zemunu 2. října. Největší část jednotek se stáhla pod Mercyho velením do Banátu. Zbytek byl umístěn v Sedmihradsku a Uhrách.⁴²³ Velení nad regimenty, které zůstaly u hranic, převzal Lotrinčan generál Battée. Za pochodu do kvartýrů trpěli vojáci největší nouzí, protože k udržení dodávek proviantu nebyl dostatek peněz, a jen díky energickému velení prince savojského se podařilo zabránit excesům.⁴²⁴ Princ Evžen psal 10. října že vojáci žijí z vody a chleba, důstojníci musí jít pěšky, protože nemohou vydržovat své koně.⁴²⁵ Teprve v listopadu se všechny oddíly dostaly do zimních kvartýrů.⁴²⁶

Battéeho úkol v Srbsku byl obtížný. Měl udržet co největší území proti možným vpádům Osmanů, aby při mírových jednáních mohl císař toto území podržet a také aby při novém tažení bylo základnou, odkud armáda vyrazí do pole. Bylo velice obtížné uživit vojáky v severním Srbsku po celou zimu. Existenční možnosti poskytovalo jen hustě osídlené údolí Moravy a i to bylo zpustošeno osmanským průchodem. Hlavní váhu kladl Evžen na obsazení úseku západně od Moravy. Ve své instrukci kladl Battéemu na srdce zejména, aby dobře zacházel s místním obyvatelstvem, aby přiměl uprchlé k návratu z hor a na Srbsko již nahlížel jako na císařské území.⁴²⁷ Na západě se mu nepodařilo obsadit Zvornik ani Užice, ale na východě obsadil Požarevac a vybudoval předmostí za řekou Moravou. K bojům tento rok již nedošlo, protože krutá zima neumožnila jakékoliv pohyby.⁴²⁸ Spíše než ve vojenské měl Battée úspěch v správní části svého úkolu tím, že se mu podařilo navázat dobré vztahy se Srby.

⁴²² Feldzüge XVII., str. 243, ODENTHAL, str. 128.

⁴²³ Podrobný rozpis jednotek na jednotlivých územích a jejich velitelů Feldzüge XVII., 244-49.

⁴²⁴ Tamtéž, str. 249, ODENTHAL, str. 129.

⁴²⁵ Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 192., An den Hofkriegsrath. Bellye (unweit Essegg), 10. October 1717, str. 207.

⁴²⁶ Feldzüge XVII., str. 250, ODENTHAL, str. 129.

⁴²⁷ Umístění jednotek v Srbsku a rozkazy prince Evžena Battéemu podrobně Feldzüge XVII., str. 253-56, dále ODENTHAL, str. 129, REDLICH, str. 167.

⁴²⁸ Feldzüge XVII., str. 256-62, ODENTHAL, str. 129.

Rok 1718, boje Benátčanů s Turky a uzavření míru v Požarevaci

Boj jednotlivých stran v Osmanské říši ještě jednou ohrozil mírová jednání. Větší část obyvatelstva toužila po míru, ale na dvoře existovala silná klika, která chtěla dospět k třetímu válečnému tažení. Na její stranu se nyní přiklonil i sultán, jehož panovnická hrdost se bouřila přiznat si porážku. K „válečné straně“ se přidal i velký vezír. V květnu sultán Mehmet III. jmenoval do funkce velkého vezíra Damada Ibrahima Pašu. Vítězství „mírové strany“ bylo přesvědčivé.⁴²⁹

Ve Vídni nyní považovali jednání jen za klamný manévr a bylo rozhodnuto i přes hrozbu války na dvou frontách získané výhody energicky využít a hlavně bránit již získaná území. Bývalý rezident v Istanbulu Talman napsal Evženovi: „Když jeho jasnost na konci května vyrazí s císařskou armádou, může dosáhnout Sofie a Plovdivu nebo na Dunaji Nikopole a Ruse než dorazí osmanská armáda; hlavní turecká armáda sem nemůže dorazit před půlkou června.“⁴³⁰

Jako obvykle chyběly monarchii peníze na vyplacení dlužného žoldu, k obstarání proviantu, zvířat, odvodům rekrutů, doplnění artilerie a zvětšení dunajské flotily. Díky kreditu se ale podařilo částečně k tomu potřebných 23 milionů zlatých sehnat. Přesto bylo těžké nalézt 20 000 rekrutů, kterých bylo potřeba k doplnění armády, a stejně těžká byla náhrada 14 000 koní. Rakouské stavy poskytly jen 6000. Ke všemu musely od uherské armády být převeleny 3 pěší a jeden kyrysnický regiment do Itálie, a tak nezbylo nic jiného, než si opět pronajmout od německých knížat nové regimenty. Tito využili císařovy tísně a požadovali za svoje vojáky horentní sumy. Bavoři doplnili sice 3200 mužů, kteří chyběli v 6000 pomocném sboru, ale nechtěli poskytnout nové regimenty na místo starých. Po dlouhých jednáních postavili Sasové konečně 2 pěší a jeden dragounský regiment, které do Vídně dorazily až počátkem června. Ansbasko poskytlo jeden regiment dragounů pro Itálii.⁴³¹

Přestože roku 1717 fungovaly dodávky, které byly v rukou armády, přes všechny problémy lépe než první rok, kdy se o ně měla starat soukromá konzorcía, roku 1718 byly bez vysvětlitelných důvodů opět svěřeny do rukou soukromníků. Zásoby měly

⁴²⁹ Situaci v Turecku podrobněji zachycují Feldzüge XVII., str. 273-79.

⁴³⁰ Tamtéž, str. 280, ODENTHAL, str. 130-31, VLNAS, str. 485.

⁴³¹ Kompletní přehled válečných příprav, získávání peněz a další požadavky nejpodrobněji Feldzüge XVII., str. 281-89, dále ODENTHAL, str. 131.

být dopraveny do Bělehradu po vodě, odtud po řece Moravě a po souši dále. Hlavní magazín byl umístěn ve Smederevu. Stejně jako minulý rok se armáda koncentrovala ve dvou skupinách. Jedna pod Mercyho velením v Banátu a větší pod princem Evženem u Zemunu. Celá generalissimova moc čítala 68 bataliónů pěchoty a 13 regimentů jízdy. Polní artilerie sestávala ze 100 těžkých děl a stejného počtu moždírů.⁴³² Dunajskou flotilu Mercy s pomocí ukořistěných tureckých lodí rozšířil na 100 čajek. Polní maršál nechal u Kovina zbudovat most přes Dunaj a nedaleko tohoto bodu přechodu také most přes Moravu. Takto bylo zjednáno přímé spojení jeho kvartýrů v Banátu s těmi v Srbsku.⁴³³

Princ savojský opustil Vídeň koncem května s plnou mocí jednat kdykoliv přímo s velkým vezírem, kdyby jednání v Požarevací nevedla k úspěchu a pokračovalo se ve válce.⁴³⁴ K Bělehradu dorazil 8. června. Přehlídka shromážděných vojáků, které zde vykonal, ho moc nenadchly. Za jediné správné nyní považoval uzavřít mír a zachovat armádu. Poznal bezvýchodnost situace vést lineárně vycvičenou armádu do pohoří Srbska.

Osmanská říše byla ve špatné situaci. Ještě více než minulý rok musely být mezery v armádě zaplněny nevytvčenou milicí, s níž byly malé vyhlídky na úspěch. Zprávy císařských zvědů jsou opět značně nedůvěryhodné. Stejně jako minulý rok hovořili o třech armádách, které mají proti monarchii vytáhnout do pole. Jedna má jít proti Bělehradu druhá proti Temešváru a třetí měla vpadnout do Slavonie.⁴³⁵ Zřejmě to byly samotnou Vysokou Portou do světa rozhlašované zprávy, které měly protivníka zmýlit o skutečné situaci jejích válečných příprav. Turci v žádném případě nepomýšleli na ofenzivu. Stejně se zachoval i princ Evžen. Aby ušetřil armádu a vyčkal úspěchů jednání rozestavil jednotky tak, že byl navýši každému případnému útoku na své pozice. Pohraničním velitelům nařídil, aby se nepokoušeli o nejisté podniky. Zcela jednoznačně chtěl přenechat iniciativu protivníkovi.

U dvora na prince Evžena naléhali, aby vyrazil s armádou do boje. Na další naléhání odpověděl, že nemůže pochodovat kupředu, protože mezi koňmi vypukla epidemie. A když i vyslanci, kteří jednali v Požarevací, na něj tlačili, aby jednání byla podpořena pohybem jednotek koncentroval jen pár regimentů v táboře jižně od Bělehradu. Poté jim napsal, že nemůže v blízkosti uskutečnit žádnou operaci a pak ji

⁴³² Feldzüge XVII., str. 289-92, ODENTHAL, str. 131.

⁴³³ Feldzüge XVII, str. 296.

⁴³⁴ Tamtéž, str. 299, ODENTHAL, str. 132.

⁴³⁵ Feldzüge XVII., str. 298, ODENTHAL, str. 132-33.

zastavit.⁴³⁶ Když se 9. července dozvěděl, že uzavření míru je jisté, okamžitě nařídil odchod všech postradatelných regimentů do Itálie.⁴³⁷ Princ mohl v tomto tažení stejně jako před rokem postupovat aktivněji, kdyby Benátčané byli schopni vázat významější turecké síly. Ti ale operovali tak váhavě, že jejich spojení císařským přineslo málo užitku. Zaměříme se nyní alespoň v krátkosti na události turecko-benátské války z let 1717 a 1718.

V roce 1716 boje na Korfu přinesly císařské armádě značné ulehčení a generalissimus Schulenburg požadoval od republiky pro příští rok energické využití předešlých úspěchů, aby při mírových rozhovorech na základě vlastních výkonů mohli do nich zasáhnout. Z existujících jednotek byla velká část nutná k obsazení lodí a další část jednotek byla potřeba k nejnútnejšímu obsazení pevností. Pro válečné operace zůstalo necelých 6000 mužů.⁴³⁸ Na moři byla benátská flotila s pomocí Svaté ligy rozšířena na 80 lodí. Byla tak o polovinu silnější než osmanská. Při neschopnosti admirála Pisaniho však došlo jen k několika nerozhodným střetnutím. V Dalmácii se k slabosti vojenských sil přidala ještě nejednotnost velení. Stačilo to k obsazení malé pevnosti Imotski, která byla důležitá jako dopravní uzel, ale obležení Antivari bylo zrušeno poté co se přiblížily pomocné oddíly.⁴³⁹ Schulenburg mohl teprve v říjnu zahájit tažení s 5000 vojáky, s nimiž bez námahy obsadil hrady Preveza a Vonitsa, které ovládaly Artský záliv.

V roce 1718 Benátky napnuly své síly teprve když bylo uzavření míru na spadnutí. Podle dohod totiž kdo v dané chvíli držel určité území byl jeho vlastníkem a Benátky chtěly alespoň částečně nahradit své ztráty. Teprve v červenci byla připravena armáda, která se měla vylodit u pevnosti Ulcinj. Pevnost byla zároveň přístavem na černo-horsko-albánské hranici. Flotila vyplula 21. července v den uzavření míru a o dva dny později připlula k pevnosti. Z Benátek přišel rozkaz zastavit nepřátelské akce, ale Schulenburg byl jiného názoru. Doufal nejspíš, že pevnost dobude dřív než se o uzavření míru dozvědí Turci. Mustafa Paša sem přivedl ze Skutari pomocné oddíly a odmítl se Schulenburgem uzavřít příměří, protože podle

⁴³⁶ ODENTHAL, str. 134, Feldzüge XVII., Supplement-Heft Nr. 218., An die kaiserlichen Friedens-Botschafter zu Požarevac. Grocka, 7. Juli 1718., str. 254.

⁴³⁷ Feldzüge XVII., str. 305, ODENTHAL, str. 134, PARVEV, str. 181, VLNAS, str. 486.

⁴³⁸ Feldzüge XVII., str. 327-28, ODENTHAL, str. 135.

⁴³⁹ Feldzüge XVII., str. 328-29.

něj Benátčané začali boj v době, kdy už byl dohodnut klid zbraní. Teprve 12. srpna se benátskému generalissimovi podařilo nalodit se. Ztratil 1000 vojáků.⁴⁴⁰

Požarevacký mírový kongres byl zahájen 5. června 1718. Základním kamenem jednání byl princip *uti possidetis*. Tedy co kdo v dané chvíli drží, mu připadne. Princ Evžen pověřil 12. února 1718 polního zbrojmistra hraběte Huga Damiana Virmonda, který byl tenkrát mimořádným vyslancem ve Varšavě. Druhým delegátem se stal Michael Talman. Protože se na mírových jednáních mělo jednat o zisku území, které dříve patřili Uherskému království a Chorvatsku bylo rozhodnuto i z těchto zemí jmenovat komisaře. Za Uhry se jím stal baron Sándor, za Chorvatsko Antolčić. Nakonec vůbec neodjeli a nezúčastnili se jednání.⁴⁴¹

Benátky poslaly na jednání rytíře Carla Ruzziniho, který vedl za Benátky rozhovory již v Karlovicích. Byl doprovázen Bianchim. Dne 18. dubna měl princ Evžen tajné jednání na rozkaz císaře s Ruzzinim a benátským vyslancem Grimanim. Slíbil oběma zástupcům dostačující odškodnění, ale zároveň jim naznačil, že si nemohou klást nároky na Moreu.⁴⁴² Za Británii se jednání účastnil sir Robert Sutton, který nahradil Montagua. Za Nizozemí měl být přítomen Jakob Coljer. Osmanskou říši zastupovali Silihdar Ibrahim a vrchní velitel dělostřelectva Mohamed Effendi.⁴⁴³

Tři dny po zahájení kongresu dorazil princ Evžen do Bělehradu. Na jednáních se osobně nepodílel, ale přesto se stal jejich vůdčím duchem. Okamžitě přikázal císařským vyslancům, aby se nezdržovali se zbytečnými nebo příliš tvrdými požadavky o oprávněnosti v bodě *uti possidetis*. Nemohl tak být vznesen požadavek na Niš a Užice, které patřili k Srbskému pašaliku. Princ savojský neustále připomínal zplnomocněncům, že se nemají zabývat maličkostmi, protože při celkově nejisté politické konstelaci se musí dojít k míru s Osmany. Při tajné poradě, kterou měl princ s vyslanci u dunajského mostu u Kubina, byly stanoveny následující směrnice.⁴⁴⁴

Smlouva mezi Vysokou Portou a Benátkami byla uzavřena 12. července. Republika sv. Marka podle očekávání ztratila vládu nad Peloponésem a s ní i výsadní postavení ve východním Středomoří. Císařští vyslanci si vyměnili závěrečný „polibek míru“ se svými tureckými protějšky o devět dní později 21. července 1718 o půl druhé

⁴⁴⁰ ODENTHAL, str. 135-36, Feldzüge XVII., str. 330-32.

⁴⁴¹ Feldzüge XVII., str. 337.

⁴⁴² Tamtéž, str. 341.

⁴⁴³ REDLICH, str. 168.

⁴⁴⁴ Tamtéž, str. 169, Feldzüge XVII., str. 359-64.

odpoledne. Listina o 20 článcích⁴⁴⁵ s dobou platnosti míru byla na přání Osmanů stanovena na 24 měsíčních let.⁴⁴⁶ Bezesporu se jednalo o nejvýhodnější mír jaký kdy habsburská monarchie s Osmanskou říší uzavřela. Karel VI. získal Temešský Banát, Malé Valašsko, a Bělehrad spolu s okolním srbským územím až po řeku Timok. Stejný a možná větší význam měla obchodní dohoda, která byla uzavřena 27. července. Za Turky ji dojednal Seifullah Effendi. Tento dokument položil základy pro pozdější hospodářskou expanzi dunajské monarchie na Balkáně a Blízkém východě. Habsburkové na jeho základě rozvinuli ze svých jihoitalských přístavů i tradiční námořní obchod s Levantou.⁴⁴⁷ Výhodná obchodní smlouva dávala císařovým poddaným všechny výhody, které měli do té doby jen Francouzi a Nizozemci. Každopádně angličtí a nizozemští zprostředkovatelé míru nebyli úspěchy, kterých císař dosáhl nijak nadšeni.⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Články přetištěny ve Feldzüge XVII., Anhang Nr. 18., Friedens-Instrument., str. 465-76.

⁴⁴⁶ Turci počítali podle měsíčních let, rok o 354 nebo 355 dnech.

⁴⁴⁷ Obchodní dohoda přetištěna Tamtéž, Anhang Nr. 19., Handels- und Schiffahrts-Vertrag mit der Pforte. Geschlossen zu Požarevac, 27. Juli 1718., str. 477-83.

⁴⁴⁸ K celému průběhu Požarevackých jednání nejpodrobněji Feldzüge XVII., str. 335-88, dále REDLICH, str. 168-71, VLNAS, str. 486-87, PARVEV, str. 178-79.

Závěr

Válka habsburské monarchie a Benátek na straně jedné a Osmanské říše na straně druhé skončila. Princ Evžen se tu střetl se zcela odlišnými poměry, než jaké byly charakteristické pro západní Evropu a její bojiště. Roku 1697 na uherském bojišti začínal jako málo známý vojevůdce, kterému bylo poprvé svěřeno vrchní velení. V roce 1716 byla situace zcela odlišná. Snažil jsem se poukázat na to, proč došlo k válce, a jaké zájmy v ní měl císařův největší vojevůdce.

Ať už se jednalo o důvody čistě osobní nebo státnické, princ savojský zde završil kariéru císařského vojevůdce. Až do své smrti roku 1736 zůstal ve funkci prezidenta Dvorské válečné rady, ale neměl již mnoho příležitostí ukázat svoje geniální vůdcovství. Je nepochybně pravdou, že bitvy u Petrovaradína a o rok později u Bělehradu, nebyly oslnivými vítězstvími ve smyslu zničení nepřátelské muslimské armády. Morální dopad na Osmany však musel být větší než jejich porážka. V obou případech musel císařský generalissimus zahájit bitvu, aniž mohl vytvořit bitevní linii, a vojska se měla šikovat a řadit teprve v průběhu boje. Je obdivuhodné, jak si dokázal poradit s nepřítelem, který nebojoval podél pravidel lineární taktiky, a jeho taktický génius nelze zpochybňovat.

V roce 1716 zřejmě nepřítele podcenil a jak píše Odenthal: „Proti francouzské armádě by nikdy nejednal tak neprozřetelně a málem se mu jeho odvaha nevyplatila.“⁴⁴⁹ Turecká armáda se během celého konfliktu bila skvěle a její odvaha byla obdivuhodná, i když velení nedorostlo velikosti prince Evžena. Ten je dnes považován za největšího vojevůdce v dějinách monarchie.

Samotná habsburská monarchie získala další území a dosáhla maximální možné expanze. Jasně to ukázal rok 1717 po pádu Bělehradu a ještě více rok 1718, kdy princ Evžen zastavil armádu a nesnažil se proniknout dále do hloubi Balkánského poloostrova. Správně rozpoznal, že pro lineárně vycvičenou a vedenou armádu není možné zvítězit a dosáhnout dlouhodobých úspěchů v hornatých a málo schůdných oblastech poloostrova. Síly monarchie byly napnuty a víc nebylo možné, což ukázaly dvě následující války s Turky, které přinesly jen neúspěch a ztráty.

Pro Benátky znamenala tato válka jen úpadek, který vlastně začal již na počátku 18. století po míru v Karlovicích. Jasně se ukázalo, že Moreu není Republika sv. Marka

⁴⁴⁹ ODENTHAL, str. 137.

schopna udržet. Toto území bylo příliš vzdáleno a navíc si žádalo značné a neustále financování. Země byla příliš chudá, aby mohla nějakým způsobem být „rentabilní“. Benátčané ji drželi víceméně z důvodů připomínky zašlé slávy středomořské námořní velmoci. Připomínala jim poslední úspěchy během války z let 1683-1699, kdy Peloponés obsadil Francesco Morosini.⁴⁵⁰

Pro Osmanskou říši byla prohraná válka de facto požehnáním. Únava válkou, která zasáhla všechny vrstvy obyvatelstva, umožnila sultánovi vést kontinuální politiku a jeho oblíbenec Damad Ibrahim Paša se ve funkci velkého vezíra udržel dvanáct let, až do roku 1730! Událost to vskutku pozoruhodná. Úpadek říše byl, když ne zcela zastaven, alespoň přibrzděn, a nastal „zlatý věk“ umění a vědy.

Snahou císaře Karla VI. bylo od dvacátých let prosadit uznání pragmatické sankce ostatními velmocemi a vládci v říši. Tomu bylo podřízeno hlavní úsilí a princ Evžen dostal příležitost prokázat se jako diplomat. Ukázalo se, že lepší než všechny smlouvy, by bylo vybudování silné armády.

⁴⁵⁰ Francesco Morosini 1618 – 1694. Jeden z největších námořních kapitánů své doby. Stal se vrchním velitelem námořních sil Republiky sv. Marka. Poté, co Benátky vstoupily roku 1684 do války s Turky, dobyl Peloponés a Athény. Roku 1688 byl zvolen dóžetem. Zemřel v lednu 1694 během přezimování u pevnosti Nauplia.

Bibliografie:

Vydané prameny:

Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k.k. Kriegs- Archives. Band II., Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede 1699, Hrsg. von ANGELI, Moritz Edlen von, Wien, 1876.

Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k.k. Kriegs- Archives. Band XVI., Der Türkenkrieg 1716-18, Feldzug 1716, Hrsg. von MATUSCHKA, Ludwig, Wien, 1891.

Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k.k. Kriegs- Archives. Band XVII., Der Türkenkrieg 1716-18, Feldzug 1717/18, Hrsg. von MATUSCHKA, Ludwig, Wien, 1891.

Odborná literatura:

- BARKER, Thomas M.; Doppeladler und Halbmond: Entscheidungsjahr 1683; Wien; 1982
- EICKHOFF, Ekkehard; Venedig, Wien und die Osmanen: Umbruch in Südosteuropa 1645-1700; München; 1970
- ENGLUND, Peter; The battle that shook Europe: Poltava and the birth of the Russian Empire; London; 2003
- FREELY, John; Tajemství paláců: soukromý život sultánů v Istanbulu; Praha; 2004
- GUTKAS, Karl; Prinz Eugen von Savoyen, Feldherr und Staatsmann in: Prinz Eugen und das Marchfeld Hrsg. von LINKE, Reinhard; Wien; 1986; str. 9-34.
- HATTON, Ragnhild Marie; Charles XII. of Sweden; London; 1974
- CHANCE, James Frederick; George I. and the Great Northern War: A study of British-Hanoverian policy in the north of Europe in the years 1709 to 1721; London; 1909
- KÖHBACH, Markus; Das Osmanische Reich im 16. und 17. Jahrhundert in: Österreich und die Osmanen Hrsg. von GUTKAS, Karl, ZÖLLNER, Erich; Wien; 1988; str. 5-19.
- LEWIS, Bernard; Dějiny Blízkého východu; Praha; 1997
- MARTYKÁNOVÁ, Daryna; Vývoj držby půdy v Osmanské říši in: Historický obzor 11/12; Praha; 2002
- MATSCHKE, Klaus-Peter; Das Kreuz und der Halbmond: Die Geschichte der Türkenkriege; Düsseldorf, 2004
- ODENTHAL, Josef; Österreichs Türkenkrieg 1716-1718; Düsseldorf; 1938
- OPPENHEIMER, Wolfgang, Prinz Eugen von Savoyen: Feldherr und Baumeister Europas, Wien, 2004
- PARVEV, Ivan; Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade; New York; 1995
- REDLICH, Oswald; Das Werden einer Großmacht: Österreich von 1700 bis 1740; Vierte Auflage; Wien; 1962
- STOYE, John; The Siege of Vienna; Edinburgh; 2000
- ŠVANKMAJER, Milan; Petr I.: zrození impéria; Praha; 1999

-VLNAS, Vít; Princ Evžen Savojský: život a sláva barokního válečníka; Praha;
2001